

Izborni predmet Filmska umjetnost u gimnaziji

Kosić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:515071>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

MATEA KOSIĆ

IZBORNI PREDMET FILMSKA UMJETNOST U GIMNAZIJI

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Studijska grupa: HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
POVIJEST

Nastavni predmet (kolegij): METODIKA JEZIČNOG I KNJIŽEVNOG ODGOJA I
OBRAZOVANJA

MATEA KOSIĆ

Matični broj: 0081137022

JMBG: 2004992366802

IZBORNI PREDMET FILMSKA UMJETNOST U GIMNAZIJI

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

dr. sc. KAROL VISINKO red.prof.

Rijeka, 2017.

Sadržaj:

Sadržaj:	3
Uvod.....	1
1. Složenost pojma film	3
2. Izborni predmeti u srednjoškolskome obrazovanju	7
3. Filmska naobrazba u srednjoškolskom izbornom predmetu.....	9
4. Osvrt na metodologiju proučavanja Filmske umjetnosti (predmeta rada).....	12
5. Čimbenici Filmske umjetnosti	15
5.1. Učenici	15
5.2. Nastavnik	20
5.3. Učeničko filmsko znanje i iskustvo	24
5.4. Nastavni sadržaj	27
5.5. Nastavne okolnosti	31
6. Cilj i očekivani ishodi nastave Filmske umjetnosti	36
7. Izbor filma.....	40
8. Korelacija filma s drugim nastavnim sadržajima.....	44
8.1. Odnos filma s društvenim znanostima.....	44
8.2. Odnos filma i umjetnosti.....	47
8.3. Odnos filma i Hrvatskoga jezika (nastavni predmet)	51
9. Specifičnosti organizacije nastavnoga procesa Filmske umjetnosti	53
9.1. Organizacija nastavnoga sata Filmske umjetnosti u okviru interpretativno-analitičkog metodičkog sustava.....	56
10. Nastavni oblici i nastavne metode u nastavi Filmske umjetnosti	61
10.1. Primjena oblika nastave	62
10.2. Primjena nastavnih metoda	67
11. Učeničko razumijevanje filmskoga umjetničkoga djela	70
12. Utjecaj filma na učenike	74
13. Razvoj intelektualnih mogućnosti pri recepciji filmskih umjetničkih djela	77
Zaključak.....	79

Sažetak	81
Popis literature:	82
Prilog 1: Anonimna anketa	84
Prilog 2: Rezultati provedene ankete	85

Uvod

Naslov ovoga diplomskoga rada „Izborni predmet Filmska umjetnost u gimnaziji“ jasno otkriva temu rada. Film je, kao medij i umjetnost, sve prisutniji u našim životima, a mi mu rado posvećujemo slobodno vrijeme jer nam pruža zadovoljstvo i mogućnost osobnoga rasta. S obzirom na brojne potencijale filma i njegovu popularnost, sve je više različitih programa filmske naobrazbe koji svoje mjesto pronalaze i u osnovnoškolskome i srednjoškolskome obrazovanju.

Ovaj je rad posvećen Filmskoj umjetnosti, jednom vidu filmske naobrazbe u okvirima srednjoškolskoga obrazovanja, s ciljem razmatranja svih mogućnosti koje ovaj sadržaj pruža učenicima na području odgoja i obrazovanja te pri razvijanju filmske kulture, umjetničkoga senzibiliteta i osobnoga razvoja. U radu ću pokušati iznijeti zakonitosti i mogućnosti izbornoga predmeta Filmske umjetnosti, uvažavajući zahtjeve obrazovnoga sustava Republike Hrvatske, ali i različite okolnosti koje uvelike utječu na nastavni proces. Ovoj temi pristupam s metodičkoga aspekta čime se teži otkrivanju načela uspješne organizacije odgojno-obrazovnoga nastavnoga procesa koji će učenicima pružiti maksimalan razvoj potencijala, ali i zadovoljstvo. Cjelokupni metodički pristup ovoj temi moguće je iznijeti samo ako se jednaka pažnja usmjeri istraživanju literature i nastavne prakse jer pri utvrđivanju pojedinih zaključaka i rješenja uvijek treba teoriju suprostaviti njezinoj primjeni. Stoga sam se u jednakoj mjeri posvetila proučavanju literature te prikupljanju terenskih informacija o nastavnoj praksi izbornoga predmeta Filmske umjetnosti kojega je tijekom 2015./2016. godine vodila profesorica Draga Žunac u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci. Ovim se putem želim još jednom zahvaliti profesorici Dragi Žunac što je meni, kao studentici kroatistike i povijesti, dopustila da u drugom semestru pratim nastavu Filmske umjetnosti. Zahvaljujući tome, stekla sam uvid u primjer primjene metodičkih načela, instrumentarija i opće metodičke teorije. Te sam informacije upotpunila anketnim istraživanjem učenika i intervjuiranjem profesorice kako bih mogla što objektivnije pisati o ovoj temi. Terensko istraživanje pružilo mi je brojne spoznaje koje sam uspoređivala s činjenicama sadržanima u literaturi te sam u konačnici, sukladno vlastitom znanju i sposobnostima, donosila određene zaključke i prijedloge o brojnim prepoznatim problemima. Opisani način istraživanja

željela sam zadržati i pri pisanju ovoga rada jer smatram da tako koncipirani sadržaj, gdje su informacije o određenoj tematskoj jedinici koncentrirane na jednom mjestu, daje jasan i razumljiv pregled problematike te da vrlo lako može potaknuti čitatelja na razmišljanje i djelovanje. Prema tome, odlučila sam slijediti logiku i prirodu samoga sadržaja te nisam razdvajala teorijski od istraživačkoga dijela čime je ovaj rad drugačiji od ostalih, no nadam se i ne manje vrijedan. Zahvaljujući terenskom istraživanju imala sam priliku po prvi puta okusiti čari Filmske umjetnosti, a time i filmskoga obrazovanja. Iako nisam dobro poznavala umjetnost filma, rado sam se odlučila za ovaj izazov jer me film, kao medij i umjetnost, oduvijek privlači, a ovim istraživanjem stekla sam brojna nova znanja koja će mi zasigurno koristiti u mojem budućem nastavničkom radu. Jedini veći problem s kojim sam se susrela pri istraživanju ove tematike odnosi se na literaturu koja je namijenjena poučavanju učenika osnovnoškolskoga uzrasta.¹ Stoga sam kritički promatrala svaki izneseni prijedlog, uzimajući u obzir mogućnosti i ograničenja učenika srednjoškolske dobi, i prilagođavala sadržaj sukladno vlastitom mišljenju.

Sadržaj ovoga rada uvjetovan je rezultatima istraživanja i korištenom literaturom, ali i mojim mogućnostima, ograničenjima i interesima kao organizatora, istražitelja i autora. Stoga upućujem sve čitatelje na kritičnost i pozivam ih da uz ovaj rad koriste metodičku i filmološku literaturu kojom će upotpuniti moguću manjkavost sadržaja. Ovaj je rad prvenstveno namijenjen nastavnicima Filmske umjetnosti ili onima koji to žele postati, kao i voditeljima različitih filmskih družina i radionica, jer donosi opći presjek svih najvažnijih metodičkih sastavnica planiranja, organiziranja i realiziranja nastavnoga procesa filmskoga obrazovanja. Prema mojem mišljenju, najznačajnije koristi koje ovaj rad donosi su mogućnost komparacije individualnoga načina poučavanja s danim primjerima i mogućnostima uz što se veže i mogućnost analize i provjere temeljnih načela organizacije poučavanja. Rezultat toga mogu biti različite dopune i izmjene čitateljevoga načina poučavanja, ali i ono važnije, a to je motiviranje svakoga nastavnika da konstantno preispituje i prilagođava svoj rad novim okolnostima te da neprestano obnavlja svoje znanje i crpi nove mogućnosti iz stručne literature.

¹ Iznimku čini samo djelo koje je, prema riječima predgovora, prvenstveno namijenjeno poučavanju učenika srednjoškolske dobi. Riječ je o djelu: Črnja, Zvane, *Filmska umjetnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1962.

1. Složenost pojma film

Film je vrlo složena, ali istodobno i vrlo česta i popularna pojava u svakodnevnom životu svakoga pojedinca. Kao nadređeni pojam, pojavljuje se s različitim ciljevima i time donosi rezultate na različitim poljima ljudskoga života. To upućuje i na složenu rodovsku podjelu filma koja donosi nekoliko temeljnih filmskih rodova od kojih svaki funkcionira prema vlastitim zakonitostima i na taj način ostvaruje pojedine ciljeve. Poimanje šire slike filma temelj je razumijevanja ove pojave, a samim time i temelj stjecanja filmske kulture.

Film je stoga nemoguće jednoznačno definirati na način da definicija bude dovoljno stručna i jasna ako se u obzir uzmu sva područja i oblici u kojima se film pojavljuje. Film se zato vrlo često definira iz pojedinog ugla svoje pojave te time različiti stručnjaci različito poimaju film. U postojećoj literaturi film se definira kao medij koji ima više funkcija. Time se film promatra kao: sredstvo priopćavanja, umjetnost, komercijalni proizvod, industrija i eksperiment.² Film kao sredstvo priopćavanja ima ulogu pružiti društvu nove informacije, obavijestiti ga i poučiti o novim pojavama ističući ono što je važno. Ova je funkcija najbliža funkciji medija koje promatramo kao izvore informacija. U tom segmentu posebno ističem odgojno-obrazovne filmove koje je poželjno koristiti u nastavnom procesu kao nastavno sredstvo. Korištenjem odgojno-obrazovnih filmova učenici lakše razumijevaju apstraktne pojmove, ali isto je tako poznato kako se vizualizirani sadržaji lakše pamte i ostaju u trajnom sjećanju. Zakonitosti filma kao medija poučavaju se u okviru obveznoga nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika, unutar nastavnoga područja medijske kulture. Film predstavlja i sedmu granu umjetnosti te se može definirati kao oživljena fotografija ili fotografija u pokretu³. Film je vrlo složeni vid umjetnosti. Često se govori kako film predstavlja sintezu svih umjetnosti. Naime, u filmu se javljaju elementi književnosti, scenske umjetnosti, glume, vizualne umjetnosti (slikarstvo, arhitektura,

² Ovu podjelu filma donose brojni stručnjaci za film u svojim djelima:

Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., 11.str.

Mikić, Krešimir, *Film u nastavi medijske kulture*, Educa, Zagreb, 2001, 15.str.

Micić, S., Babac, M., Težak, S., Vrabc, M., *Osnovi filmske kulture*, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1980.

³ Micić, S., Babac, M., Težak, S., Vrabc, M., *Osnovi filmske kulture*, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1980.

dizajn), glazbe, plesa i pokreta. Svi se ti elementi pomno povezuju i stapaju u jednu neraskidivu cjelinu koja će kao takva imati značaj umjetničkoga i kulturnoga dobra. Sama spoznaja kako se film tvori od niza elemenata drugih umjetnosti ne osporava njegovu autonomiju kao zasebnu granu umjetnosti jer se film, baš kao i druge umjetnosti, posebno ističe svojim izražajnim sredstvima (kadar; okvir; objektiv; filmski plan; kut snimanja; pokreti kamere; osvjetljenje; crno-bijeli film i film u boji; zvuk; preobrazba pokreta; filmske spone-interpunkcije; montaža; scenografija; kostimografija i maska; gluma). Jednako tako elementi pojedinih umjetnosti se ne povezuju samo mehanički. Oni ne nose zasebni smisao i značaj, već se značenje izvodi iz cjeline. Složenost filma upućuje i na složeni proces stvaranja filma za koji nije dovoljan samo jedan umjetnik, već čitava skupina različitih stručnjaka. Proizvodnja filma je dugotrajan i skup projekt za čiji je uspjeh nužna suradnja i rad stručnjaka. Obično je svaki stručnjak odgovoran za određeni uski segment filma, odnosno vrstu umjetnosti i niz drugih tehničkih zanimanja za koji je školovan i prema kojem pokazuje talent. Time je potpuno opravdano film promatrati kao čitavu industriju u kojoj postoji podjela poslova i zajednički cilj. No, to ne znači da stvaranje filma ne može biti djelo samo jednog pojedinca ili nekolicine ljudi koji najčešće iz zabave ili rekreacije snimaju filmove i kratke filmske isječke. To nazivamo filmskim eksperimentom. Najčešće je riječ o obiteljskim filmovima čiji se sadržaj odnosi na važne događaje u životu te obitelji kao što su vjenčanja, godišnjice, rođendani ili nekoliko svakodnevnih događaja koji će jednoga dana predstavljati jedinstvenu uspomenu. Poimanje filma kao komercijalnoga proizvoda oprečno je značenju filma kao umjetničkoga dobra. Komercijalni film proizvodi se isključivo radi velike zarade te se poštuje ukus publike koja u filmu traži isključivo rekreaciju, zabavu i razonodu. Riječ je o filmovima koji sadrže prilično naivan i predvidljiv slijed događaja s elementima humora, napetosti, romantike i sl. te zanimljive filmske efekte. Takav film gledatelju ne donosi novu spoznaju, već samo daje mogućnost predaha od svakodnevnih problema i uranjanje u život nepoznatih junaka. Umjetnički filmovi uvijek donose novu kreaciju na temelju raspoloživih filmskih izražajnih sredstava oblikujući specifičan izraz pojedine ideje. Oni pružaju estetski užitak, ali i zabavu. No, razlika je u tome što umjetničke filmove ne može razumijeti onaj koji nema temeljnu filmsku naobrazbu, a samim time niti uživati u njima.

Osim različitih uloga i poimanja filma, važno je istaknuti i obrazložiti osnovnu žanrovsku podjelu filma koju prihvaća metodika nastave filma. Prema tome razlikujemo: dokumentarni, igrani, eksperimentalni i animirani film. Animirani film predstavlja kamen spoticanja. Naime,

mnogi ga stručnjaci⁴ izostavljaju smatrajući ga posebnom vrstom umjetnosti. Animirani film nastaje tako što se filmskom projekcijom oživljavaju sličice koje su prethodno pojedinačno snimljene. Razlikujemo više vrsta animiranoga filma kao što su: crtani, kolažni, lutkarski, grafički i kompjutorski. Jednako je važno napomenuti i time srušiti uvriježenu tvrdnju kako su animirani filmovi namijenjeni prvenstveno djeci što nije istina jer postoje animirani filmovi koji su isključivo namijenjeni odraslima, a brojni ostvaraju jednako su namijenjeni odraslima i djeci. Dokumentarnim filmom, kao što mu i sam naziv govori, nastoji se prikazati stvarnost te je sličan dokumentu koji svjedoči pojedinom stvarnom događaju. Teži se zorno prikazati zbilju, no to nije u potpunosti moguće jer samo stvaranje filma podrazumijeva izbor među raspoloživom građom te niz postupaka kojima se određeni kadrovi i sekvence slažu u pojedini sustav. Time se onemogućuje prikazivanje potpune stvarnosti. Glavne vrste dokumentarnoga filma su: činjenični, namjenski, popularno-znanstveni, promidžbeni i antropološki film. Igrani film, za razliku od dokumentarnoga, ne nastoji prikazati stvarnost. Glavni je njegov element postojanje priče i likova. Priča je plod mašte, a sadržana je u knjizi snimanja i scenariju na osnovi čega nastaje film. Krešimir Mikić u svojem djelu „Film u nastavi medijske kulture“ igrani film dijeli s obzirom na duljinu trajanja na: kratkometražni (do 30 minuta trajanja), srednjometražni (do 60 minuta trajanja) i dugometražni (trajanja više od jednoga sata).⁵ Igrani se filmovi vrlo često dijele s obzirom na tematiku o kojoj govore. Međutim, ponekad je vrlo teško odrediti koji je motiv jači i koji će predodrediti vrstu djela. Takva je podjela nerijetko vrlo subjektivna što često rezultira sukobom mišljenja. Eksperimentalni je film posljednji filmski žanr koji je nastao iz težnje za stvaranjem nečega novoga, drugačijeg od dosadašnjih filmskih ostvaraja i iskušavanja mogućnosti filma. Za eksperimentalne su filmove vrlo česte „neobične“ kombinacije filmskih izražajnih sredstava. U sadržaju filmova ove vrste vrlo se često pojavljuje neki osjećaj, očuđavanje zbilje ili izraz pojedinog svjetonazora.

Različita poimanja i vrsta filma upućuju na različite svrhe filma. Umjetnički film pruža gledateljima umjetnički doživljaj, komercijalni film ih nastoji zabaviti i opustiti, dokumentarni film te film kao sredstvo priopćavanja nastoji pružiti realnu sliku svijeta i poučiti gledatelje važnim spoznajama ili informacijama. Ovi ciljevi filma proizlaze iz jasne strukture cjelokupnoga

⁴ Kao primjer navodim profesora Antu Peterlića koji ne navodi animirani film u svojem djelu „Osnove teorije filma“ (Peterlić, Ante, *Osnove teorije filma*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001., 232 str.)

⁵ Mikić, Krešimir, *Film u nastavi medijske kulture*, Educa, Zagreb, 2001., 111.str.

pojma filma, jasno su vidljivi i svaki ih je gledatelj svjestan. Štoviše, gledatelj se prema svojoj potrebi za zabavom, umjetnošću ili novim spoznajama okreće pojedinoj vrsti filma i temi. No, uz eksplicitne ciljeve filma, postoje i implicitni ciljevi kojih brojni gledatelji nisu niti svjesni. Ponajprije treba istaknuti političku i svjetonazornu manipulaciju putem filma koja ima veliki značaj u nedemokratskim društvima s ciljem ukorjenjivanja pojedinih političkih i društvenih ideologija u svijest građana. Filmom se nastoji uvjeriti građane u dobrobit režima koji vlada i potaknuti ih na podržavanje istoga te spremnost na obranu vlastite domovine i vladajućega poretka od moguće opasnosti. No, ne trebamo se zavaravati kako se u demokratskim društvima ne propagiraju određene ideologije i kako vlada isključivo sloboda. Ruka moći i političke vlasti u demokratskim društvima često je nevidljiva, no ona je vrlo aktivna. Svojim iskustvima možemo posvjedočiti kako se u američkim filmovima propagira kapitalizam, a uz to i konzumeristički način života. Američki način života putem filmova sve se više prenosi diljem svijeta, a posebno među mladima koji su posebno naklonjeni američkim filmovima. Filmovi donose iluziju savršenoga svijeta u kojemu živimo i gledatelji je prihvaćaju kao stvarnu, kreirajući vlastita očekivanja od života koji žive. S obzirom na karakteristike recepcije filmskih djela, film ima veliku moć uvjeravanja gledatelja u ono što prikazuje te zbog toga postaje podatan medij putem kojega se eksplicitno ili implicitno prenose gledateljima određene ideje od strane vladajućih slojeva. Širenjem ideja putem filma pogoduje i velika popularnost ovoga medija među društvenom zajednicom, kako mladih, tako i starijih.

S obzirom na svoju složenost i veliku popularnost, film donosi brojne mogućnosti suvremenom društvu. No, pojedinac, kao i cjelokupna društvena zajednica, ne može iskoristiti te mogućnosti za vlastiti razvoj ako nema dovoljno znanja o filmu. Poznavati film od velikoga je značaja u suvremenome svijetu te je stoga važno pronaći način kojim će se društvu omogućiti filmska naobrazba. Iako se znanje o filmu može steći na različite načine i pomoću različitih izvora, u ovome ću se radu usmjeriti na poučavanje filma kao izbornoga predmeta u okviru srednjoškolskoga obrazovnoga sustava. Na taj se način filmsko obrazovanje omogućuje svim učenicima, a filmu se priznaje značaj obrazovnoga dobra.

2. Izborni predmeti u srednjoškolskome obrazovanju

Srednjoškolsko obrazovanje nastavlja se na obvezno osnovnoškolsko obrazovanje, a njime se nastavljaju njegovati i razvijati temeljne učeničke kompetencije te se nastoji pripremiti učenike za sudjelovanje na tržištu rada ili nastavak obrazovanja na brojnim sveučilištima i veleučilištima. Za razliku od osnovnoškolskoga, srednjoškolsko obrazovanje nije obvezno, a ono uključuje srednje škole općeobrazovnoga smjera (gimnazije), umjetničke i stručne programe što omogućuje učenicima odabir svojega obrazovnoga srednjoškolskoga programa i životnog poziva.

Svaki srednjoškolski program obuhvaća niz obveznih i izbornih predmeta čije su temeljne odrednice propisane Nacionalnim okvirnim kurikulumom.⁶ Nacionalni okvirni kurikulum ne donosi razrađeni opis i očekivanja za svaki nastavni predmet, već za svako odgojno-obrazovno područje koje obuhvaća više srodnih predmeta. Razlikujemo ukupno sedam odgojno-obrazovnih područja, a to su redom: jezično-komunikacijsko područje, matematičko područje, prirodoslovno područje, tehničko i informatičko područje, društveno-humanističko područje, umjetničko područje, tjelesno i zdravstveno područje. Detaljniju razradu svakoga pojedinoga predmeta sadržavat će predmetni kurikulum i izvedbeni plan svakoga pojedinoga predmeta, a ti se dokumenti sastavljaju na temelju Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma. Obvezni predmeti pojedinoga obrazovnoga programa propisani su svojim sadržajem i ciljevima od strane krovnih obrazovnih institucija te ih je obvezno realizirati u pojedinom odgojno-obrazovnom ciklusu⁷ i u

⁶ “Nacionalni okvirni kurikulum predstavlja temeljni dokument koji određuje sve bitne sastavnice odgojno-obrazovnoga sustava od predškolske razine pa do završetka srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja.” (*Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH, Zagreb, 2011., 11. str.)

“Središnji dio Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma čine učenička postignuća za pojedina odgojno-obrazovna područja, razrađena po odgojno-obrazovnim ciklusima te opisi i ciljevi međupredmetnih tema koji su usmjereni na razvijanje ključnih učeničkih kompetencija.” (*Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH, Zagreb, 2011., 16. str.)

⁷ Odgojno-obrazovni ciklus obuhvaća nekoliko godina školovanja označavajući pojedino odgojno-obrazovno razdoblje učenika za koji su određeni pojedini očekivani ishodi, sukladno dobi i mogućnosti učenika. Razlikujemo četiri odgojno-obrazovna ciklusa: I. ciklus (prvi, drugi, treći i četvrti razred osnovne škole), II. ciklus (peti i šesti razred), III. ciklus (sedmi i osmi razred) i IV. ciklus (srednjoškolsko opće i strukovno obrazovanje)

određenom broju nastavnih sati. Sadržaj i očekivani ishodi izbornih predmeta također su opisani u okviru Nacionalnoga okvirnoga kurikulumu, no njihova realizacija dopušta stručnom izvršitelju mnogo više slobode. Štoviše, škole mogu samostalno kreirati izborne programe za koje je utvrđeno da odgovaraju potrebama i interesima učenika te su u skladu s interesima suvremenoga obrazovnoga sustava i društvene zajednice. No, pritom valja paziti na brojne sastavnice koje uvjetuju realizaciju nastavnoga plana određenoga predmeta, među kojima posebno ističem: tehničku osposobljenost škole, stručne kompetencije nastavnika, razvojne mogućnosti učenika, aktualnost i potreba za određenim znanjima i dr.

Za svaki izborni predmet treba izraditi detaljan plan i program te, nakon što je odobren od strane učiteljskoga vijeća, valja ga ponuditi učenicima. Svaki bi učenik trebao imati slobodu izbora na način da između više izbornih predmeta odabere onaj koji će najviše odgovarati njegovim interesima. Odabirom izbornoga predmeta učenici preuzimaju obvezu pohađanja nastavnoga procesa i izvršavanja zadanih obveza do kraja školske godine. Vrednovanje stečenoga znanja i razvoja kompetencija provodi se na jednak način kao i kod obveznih predmeta⁸ što znači da se izborni predmeti također ocjenjuju i njihova zaključna ocjena jedna je od sastavnica ukupnoga učeničkoga prosjeka.

Prema tome, učenici imaju obvezu uložiti jednaki napor u savladavanju sadržaja izbornih i obveznih predmeta. Unatoč tome, moje iskustvo pokazuje kako se učenici znatno više vesele izbornim predmetima smatrajući ih zanimljivijima i lakšima. Vjerojatno je program izbornoga predmeta prilagođeniji potrebama i interesima učenika, a očekivanja su manja u odnosu na obvezne predmete. No isto tako, valja napomenuti kako učenici svojim izborom izbornoga predmeta imaju slobodu u kreiranju svojega obrazovnoga programa. Izbor predmeta prilagođavaju svojim interesima, sposobnostima i vještinama te odabiru područje znanja u kojem žele steći više znanja i kompetencija. U tome se ogleda važnost izbornih predmeta. Ta je vrijednost izbornih predmeta prepoznata od strane brojnih stručnjaka pa se program obrazovnih programa razvijenih zemalja sastoji od niza predmeta koje učenici sami izabiru i time se okreću

⁸ Školsko vrednovanje obuhvaća sustavno praćenje rada učenika i procjenjivanje kvalitete i kvantitete znanja, sposobnosti i vještina učenika brojčanim ocjenama od jedan (nedovoljan) do pet (izvrstan). Uz brojčanu ocjenu, nastavnik je dužan pružiti i opisnu ocjenu. Ocjena je povratna informacija koja mora poticati učenike na daljnji rad i jedino je tako opravdana njena uloga.

proučavanju pojedinih znanstvenih disciplina. Najčešće izabiru srodne znanosti te nakon niza godina pojačanoga učenja izabranih predmeta polako se usmjeravaju i odabiru svoje zanimanje.

U hrvatskom školstvu izborni predmeti nemaju primarnu ulogu usmjeriti učenika prema budućem zanimanju. Nastava izbornih predmeta najčešće omogućuje učenicima stjecanje dodatnih znanja i vještina čija je potreba prepoznata u društvenoj zajednici te je najčešće riječ o vrlo aktualnim sadržajima. Obično se učenici susreću s izbornim predmetima stranih jezika, umjetničkim programima, izbornim predmetima koji se tiču savladavanja nove tehnologije (pr. informatika) te o programima koji se tiču pojedinog stručnoga usmjerenja učenika stručnih škola.

U ovome ću se radu koncentrirati na Filmsku umjetnost, izborni predmet čije su temeljne odrednice propisane u okviru umjetničkoga odgojno-obrazovnoga područja Nacionalnoga okvirnoga kurikulumu, točnije pod naslovom Filmska i medijska kultura i umjetnost. Uvrštavanjem Filmske i medijske kulture i umjetnosti u sastavu umjetničkoga područja prepoznata je i priznata važnost umjetnosti filma, a nastavnicima Filmske umjetnosti je znatno olakšan proces planiranja i kreiranja nastavnoga procesa kao i definiranje očekivanih ishoda.

3. Filmska naobrazba u srednjoškolskom izbornom predmetu

Filmska umjetnost jedan je od potencijalnih izbornih predmeta u srednjoj i osnovnoj školi koji učenicima pruža mogućnost poimanja filma kao umjetničke tvorevine. Film je medij, a ujedno i vid umjetnosti, s kojim se djeca i mladi svakodnevno susreću i prema kojem pokazuju veliki interes. Gajenje interesa prema određenom vidu umjetnosti vrlo je značajan element u razumijevanju umjetničkoga djela, no nije i jedini. Važno je posjedovati široko znanje o umjetničkom instrumentariju pojedine umjetnosti kako bi doživljaj i razumijevanje bilo potpuno. Stoga ako mladi pokazuju veliki interes za film, treba pronaći način da im se omogući stjecanje temeljnoga znanja čime se izgrađuje filmska kultura. Stjecanje filmske kulture cilj je Filmske umjetnosti te se u tome ogleda važnost, nužnosti i vrijednost ovoga izbornoga predmeta.

Profesor Miroslav Vrabec definira filmsku kulturu ovim riječima „Filmska kultura je dio opće kulture, ona je intelektualno i emotivno bogatstvo koje gledaoca osposobljava da uoči i doživi umjetničke vrijednosti filmskoga djela i da o filmskom djelu ispravno sudi“.⁹

Kao što stoji na samome početku ove rečenice, filmska kultura je dio opće kulture. Film je najpopularnija umjetnost današnjice te je sastavni dio kulturne i umjetničke baštine. Čovjek koji njeguje i razvija svoje ukupno znanje o svijetu u kojem živi ne smije si dopustiti neupućenost u osnove ovoga vida umjetnosti. Filmska kultura temelj je za ostvarivanje umjetničkoga doživljaja filma, razumijevanje osnovne ideje filma, a time i za širenjem vlastitoga znanja i vidika. Stupanj filmske kulture pojedinca, ali i društva najbolje se očituje pri izboru i vrednovanju filmskoga ostvaraja. Opće je poznata činjenica kako kvalitetni filmovi visokih umjetničkih vrijednosti ostaju nezamijećeni od strane publike, a komercijalni filmovi loše kvalitete svojim efektima, primamljivim sadržajem i jednostavnom fabulom očaravaju publiku te donose vrtoglavu zaradu. Komercijalni filmovi samo opuštaju i zabavljaju gledatelje, a umjetnički filmovi potiču gledatelje na razmišljanje, povezivanje cjelokupnoga životnoga i umjetničkoga znanja, a samim time donose nove spoznanje i jedinstveni umjetnički doživljaj. Umjetnički filmovi također mogu biti zabavni, no gledatelj mora imati zavidan stupanj filmske kulture. Kako bi društvo u umjetničkom filmu tražilo zabavu, ali i novo znanje potrebno je razviti filmsku kulturu i to od malih nogu. U tome se očituje potreba, ali i svrha filmskoga obrazovanja. Pored kritičnosti u izboru filma, cilj je filmskoga obrazovanja razviti aktivnog gledatelja koji će moći pojmiti duboki smisao djela. Aktivni gledatelj nastoji razumijeti pojavu i povezati pojedina filmska izražajna sredstva dopirući tako do osnovne ideje filma. Pronalazeći i razumijevajući prave umjetničke vrijednosti, aktivni gledatelj razvija sposobnost vrednovanja filmskih djela i sve veću potrebu za umjetničkim doživljajem. Recepcija umjetničkih filmskih ostvaraja omogućuje razvoj estetskoga ukusa, stjecanje filmskoga znanja i iskustva, ali i spoznavanje istina o svijetu u kojem živimo šireći tako vidike i razvijajući svestranu ličnost samoga čovjeka. Prema tome, cilj Filmske umjetnosti nije razvijanje stručnoga kadra koji će se profesionalno baviti filmom, već razvoj aktivnoga gledatelja, a time i publike koja će moći iskoristiti sve blagodati ove umjetnosti za vlastiti razvoj. S obzirom na veliki interes društva prema filmu, osobito djece i mladih te na

⁹ Vrabec, Miroslav, *Filmska umjetnost i škola*, Nastavna biblioteka, Sarajevo, 1966., 10.str.

blagodati filmske kulture, valja pronaći formulu kako bi se svakome pojedincu na pravi način i u pravo vrijeme omogućilo filmsko obrazovanje.

Stručnjaci se slažu kako se filmska kultura stječe od malih nogu, odnosno počevši osnovnoškolskim obrazovanjem, a kasnije se nastavlja sukladno interesu učenika. No, stručnjaci se svojim stavovima razilaze u načinu postizanja toga cilja. Naime, film je, uz kazalište, knjižnicu, tisak, televiziju, radio, internet i strip, sastavni sadržaj nastavnoga područja medijske kulture unutar Hrvatskoga jezika, obveznog predmeta u osnovnoj školi. Time je omogućeno svim učenicima osnovne škole stjecanje osnovnih informacija o filmu, no to znanje nije ni približno dovoljno u izgradnji kvalitetne filmske kulture. Dio se stručnjaka zalaže za odvajanjem Filmske umjetnosti kao zasebnoga predmeta, no didaktičari i neki filmski stručnjaci smatraju da će takav potez dodatno opteretiti nastavni program. S obzirom na ove činjenice, neke škole rješenje pronalaze u održavanju dodatnih sadržaja o filmu u obliku nastavnih aktivnosti, izbornog predmeta, školskih projekata i sl. Učenici koji nemaju tu mogućnost prepušteni su samoizobrazbi ili traganjem za drugim izvorima obrazovanja kao što su različite filmske škole i radionice.

Filmska umjetnost, kao srednjoškolski izborni predmet, zasigurno ima svoje prednosti i nedostatke među ostalim načinima filmske naobrazbe. Složenost pojave filma prilagođava se zakonitostima i ograničenjima obrazovnoga sustava, ali i potrebama i mogućnostima učenika te se prema tim odrednicima razlikuje od ostalih filmskih programa. Detaljnom obradom metodologije predmeta i nastavnih sadržaja nastojat ću zaključiti koliko je ovaj vid poučavanja djelotvoran u postizanju kvalitetne filmske kulture.

4. Osvrt na metodologiju proučavanja Filmske umjetnosti (predmeta rada)

Već sam ranije navela kako je predmet ovoga rada Filmska umjetnost u okviru srednjoškolskoga programa, no pored toga valja navesti osnove metodologije rada, osobito izvore znanja i informacija te ciljeve koje istraživač radom želi ostvariti, kako bi svaki čitatelj imao u vidu proces istraživanja i nastajanja ovoga rada te kako bi mogao ocijeniti koliko sam način proučavanja određene problematike utječe na kvalitetu i objektivnost dobivenih rezultata

S ciljem postizanja što objektivnije slike Filmske umjetnosti, kao srednjoškolskoga izbornoga predmeta, odlučila sam obuhvatiti više različitih izvora. Ponajprije valja istaknuti kako sam se koristila brojnom literaturom koja je obuhvaćala didaktičku, filmološku i metodičku literaturu te suvremenu i stariju¹⁰ literaturu, čime sam nastojala obuhvatiti cjelokupno stručno viđenje ove problematike, uvažavajući širinu i dubinu predmeta rada. Od posebne mi je pomoći bila literatura stručnjaka koji su pisali o nastavi filma kao što su to: Stjepko Težak, Miroslav Vrabc, Krešimir Mikić i Črnja Zvane. No, literatura nikad nije dovoljna kako bi se u potpunosti istražila određena problematika. Čitajući literaturu, stječemo brojne spoznaje koje, kako čitatelj često doživljava, savršeno funkcioniraju onako kako su opisane, no nerijetko ne donose odraz prave životne situacije. Literatura donosi opći prikaz pojedine teme u određenome trenutku te je zbog toga podložna zastarijevanju, a uz to, uvijek je pisana iz perspektive istraživača što znači da, kao ljudski produkt, nikada nije i ne može biti savršena. S druge strane, svaki se predmet u životnoj zbilji ostvaruje brojnim primjerima koji su podložni čestim promjenama što samo ukazuje na nemogućnost cjelovitoga poimanja i obrade pojedine problematike. Shodno tome, kako bih što cjelovitije prikazala predmet svoga rada, jednako sam se posvetila proučavanju teorije i primjene Filmske umjetnosti. Teorijske spoznaje bile su moje polazište i oslonac u istraživanju nastavnoga procesa izbornoga predmeta Filmske umjetnosti kojega je u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci vodila profesorica Draga Žunac. Ovaj je predmet školske godine 2015./2016. bio

¹⁰ Riječ je o literaturi koja je napisana šezdesetih godina prošloga stoljeća, u vrijeme kada obrazovni sustav započinje otvarati vrata filmu i filmskoj naobrazbi. Ugrubo se može reći da je riječ o literaturi staroj pedesetak godina, a kao primjer mogu navesti ova djela: Vrabc, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967.; Vrabc, Miroslav, *Filmska umjetnost i škola*, Nastavna biblioteka, Sarajevo, 1966.; Črnja, Zvane, *Filmska umjetnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1962.

preporučan svim učenicima trećih i četvrtih razreda gimnazijskoga programa, a te se školske godine ukupno dvanaest učenika trećih razreda odlučilo za pohađanje ovoga predmeta, dok su maturanti svojom odlukom u potpunosti izostali. Profesorica Draga Žunac rado je pristala na moju molbu za praćenjem i istraživanjem nastavnoga procesa Filmske umjetnosti te mi je pružila uvid u različite nastavne materijale koji su olakšali i obogatili moj istraživački rad. Stoga mi je omogućila uvid u izvedbeni plan i program ovoga predmeta, kao i sudjelovanje na satovima projekcije i interpretacije filmskih djela na temelju čega sam imala mogućnost praćenja rada i reakcija učenika i nastavnice. Praćenjem nastavnoga procesa mogla sam komparirati teorijske modele s njihovom primjenom te uočiti pojedine razlike koje su uvjetovane specifičnošću nastavnih čimbenika. Upravo mi je utvrđivanje sličnosti i razlike između nastavnoga procesa i literature bio jedan od temeljnih ciljeva koje sam željela ostvariti ovim istraživanjem te se moja zapažanja i zaključci o ovome pitanju jasno protežu tijekom čitavoga glavnoga dijela ovoga rada. S obzirom da se sličnosti i razlike ponajbolje uočavaju kada se činjenice izravno suprostave jedna drugoj, rezultati istraživanja i teorijske činjenice o pojedinom pitanju nisu odvojeni u zasebnim dijelovima rada, već su integrirani čineći jednu neraskidivu cjelinu. Osim toga, željela sam istražiti postoji li objektivno opravdanje postojanja Filmske umjetnosti kao izbornoga predmeta u srednjoškolskome programu. Sukladno tome, odlučila sam istražiti postoji li interes učenika prema stjecanju znanja iz ovoga predmeta i prema filmu kao mediju i umjetnosti te postoji li potreba učenika i šire društvene zajednice za stjecanjem filmske kulture. S obzirom da sam podosta razmišljala o ovim ciljevima, samom procesu istraživanja pristupila sam s određenim pretpostavkama i očekivanjima. Ponajprije sam očekivala da veliki broj učenika gaji veliki interes prema filmu, a time i za stjecanjem filmske kulture, ali i da nastava ovoga predmeta ne pruža značajne koristi široj društvenoj zajednici ako uzmemo u obzir da čovjek pristupa filmu prvenstveno iz osobnih potreba za zabavom. Sama se nastava, prema mojem mišljenju, ne bi trebala značajno razlikovati u odnosu na opisani nastavni model iz stručne literature. Prema mojim očekivanjima, literatura bi trebala pružati različite mogućnosti od kojih će se samo mali broj realizirati u nastavnome procesu s obzirom na krutu organizaciju i nedostatak vremena za kvalitetnu pripremu i realizaciju istih. Postavljenim ciljevima i prirodi samoga predmeta rada prilagodila sam istraživanje literature i nastavnoga procesa. Praćenjem nastavne situacije stekla sam subjektivni dojam koji mi nije bio dovoljan u ostvarivanju postavljenih ciljeva, ali i objektivne slike ove problematike. Stoga sam postojeće spoznaje i rezultate upotpunila

nastavničnim i učeničkim viđenjima i dojmovima o ovome predmetu. Nastavnicu sam zamolila za razgovor, odnosno intervju, a učenike za ispunjavanjem anonimne ankete. Izbor različitih metoda prikupljanja podataka uvjetovan je različitošću uloge nastavnika i učenika. Intervjuiranjem nastavnice ponajviše sam željela istražiti njen subjektivni doživljaj o napredovanju i zadovoljstvu učenika, način na koji planira i organizira nastavni proces, aspekte kojima pridaje posebnu pažnju u nastavnoj realizaciji te brojne mogućnosti metodičke obrade nastavnoga sadržaja koje se realiziraju u nastavnome procesu, no ja nisam imala priliku prisustvovati toj realizaciji. Rezultatima sam potkrijepila ili negirala vrijednost određenih metodičkih zaključaka te su, u toj ulozi, sadržani u glavnome dijelu ovoga rada. Anketiranjem učenika željela sam prvenstveno istražiti njihovo zadovoljstvo i doživljaj nastave Filmske umjetnosti pa je najveći broj pitanja prvenstveno bio usmjeren ispunjenju ovoga cilja. Anketa se sastojala od dva dijela. Prvi dio obuhvaćao je dva zadatka koja su u didaktičkoj literaturi prepoznata pod terminom skala procjena¹¹. Druga grupa pitanja sastojala se od ukupno četiri pitanja na koja su učenici odgovarali punom rečenicom ili natuknicom što znači da nisu zaokruživanjem samo odabrali svoj odgovor, već su imali zadatak dati vlastito mišljenje. Upravo su mi ti odgovori uvelike koristili u istraživanju jer se iz njih ponajbolje moglo isčitati zadovoljstvo učenika ovim predmetom i pojedinim njegovim segmentima. Valja naglasiti kako je anketa provedena dana 7. lipnja 2016., na nastavi Filmske umjetnosti te su anketi rado pristupili svi prisutni učenici (jedanaest učenika), a sami rezultati ankete prikazani su u prilogu ovoga rada.

Rezultati intervjuja i anketa uvelike su mi pomogli pri istraživanju ove tematike i pri pisanju ovoga rada jer sam stekla cjelovitiju sliku primjera Filmske umjetnosti kao izbornoga predmeta. Te sam rezultate komparirala s teorijskim činjenicama i vlastitim doživljajem nastavnoga procesa te sam donijela brojne zaključke koji su sadržani u glavnome dijelu rada. Kada bih imala priliku ponoviti istraživanje, mislim da ne bih ništa promijenila jer pišući ovaj rad nisam utvrdila manjkavost na niti jednom obuhvaćenom sadržaju. Nadam se da će rezultati mojega istraživanja biti od koristi čitateljima u vlastitim istraživanjima ove problematike ili u stjecanju novih spoznaja na području filmske naobrazbe u okvirima obrazovnoga sustava.

¹¹ Učenici slaganje, odnosno neslaganje, s određenom tvrdnjom izražavaju zaokruživanjem jednoga broja na ponuđenoj ljestvici brojeva (1-5).

5. Čimbenici Filmske umjetnosti

Prije planiranja nastavnoga procesa važno je promotriti karakteristike osnovnih čimbenika na kojima počiva sama nastava Filmske umjetnosti jer je oni svojim obilježjima uvelike određuju. Temeljni su čimbenici nastavnoga procesa prvenstveno njegovi subjekti, učenici i nastavnici, živi sudionici nastavnoga procesa koji su uvelike određeni svojim unutarnjim svijetom i proživljenim iskustvima. Potom, ne valja zaobići niti nastavni sadržaj koji čini glavni predmet nastavnoga predmeta te nastavne okolnosti koje mogu znatno olakšati ili otežati nastavni proces.

5.1. Učenici

Učenici su, kao i nastavnici, živi subjekti nastavnoga procesa. Nastavni proces u svojem središtu prvenstveno stavlja učenika, kao cjelokupnu osobu, i nastoji prilagoditi nastavni sadržaj mogućnostima učenikova intelekta te njegovim potrebama i interesima. Učenici su s jedne strane međusobno vrlo slični, a s druge strane vrlo različiti. Tu je činjenicu dobro objasnio profesor Stjepko Težak: „Kao skup vršnjaka, najčešće odraslih u gotovo istim ili razmjerno sličnim uvjetima, učenici istoga razrednoga odjela po mnogočemu su slični, imaju mnogo istih sklonosti, zahtjeva i mogućnosti, ali su istodobno i zasebni mikrokozmi s osobnostima u odgoju nezanemarivima.“¹² Razlike između pojedinih učenika mogu dobro oslikati njihovim odgovorima u provedenoj anketi na pitanja koja se tiču filmskih preferencija. Češki film „Kolja“ jedna je učenica navela kao djelo koje joj se najmanje svidjelo zbog toga jer je tijekom projekcije osjećala veliku tugu, a jedan je učenik za isti film kazao kako mu se najviše svidio zbog toga jer „ima lijepu priču i nije depresivan“. Iz ovoga se daje zaključiti kako isti film može u učenicima probuditi različite emocije, ali može upućivati i na različiti stupanj emocionalne inteligencije. S druge strane većini učenika najviše se svidio film „Focus“ osvojivši ih zanimljivošću i napetošću koju su osjećali prilikom projekcije. Valja napomenuti kako ovaj film nije naveden u godišnjem nastavnom programu pa je vjerojatno riječ o filmu kojega su učenici odabrali za zadatak interpretacije u paru. Primjeri jasno potvrđuju riječi profesora Težaka, a njihova se težina ogleda u činjenici da osobine svakoga učenika, kao i generalne karakteristike svake

¹² Težak, Stjepko, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., 33.str.

pojedine generacije, uvelike utječu na cjelokupni nastavni proces. Stoga svaki nastavnik mora uložiti mnogo truda kako bi što bolje upoznao svakoga učenika (osobine, sklonosti, želje, sposobnosti, vještine i druge kvalitete), ali i kako bi utvrdio kako pojedine društvene, političke i socijalne okolnosti utječu na cjelokupnu generaciju te koji su to modni trendovi i sadržaji koji se učenicima serviraju i kojima oni s radošću „popunjavaju“ svoje slobodno vrijeme.

Sve učenike određene dobi karakterizira približno isti razvojni stupanj kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja. Njihove se mogućnosti uvelike razlikuju od mogućnosti odraslih. Za svakoga je nastavnika vrlo važno poznavanje razvojne psihologije jer time spoznaje koje mogućnosti učenik ima s obzirom na svoju dob te nalazi opravdanje za niz neprimjerenih učeničkih reakcija i ponašanja. U ovome radu pratila sam nastavu Filmske umjetnosti, izbornoga predmeta u općem gimnazijskom programu koji je namjenjen učenicima trećega i četvrtoga razreda što znači da je riječ o šesnaestogodišnjacima, sedamnaestogodišnjacima, osamnaestogodišnjacima i devetnaestogodišnjacima. Učenicima ove dobi trebale bi biti prirodnim razvojem omogućene sve kognitivne operacije kao odraslim ljudima, no možda još nisu u potpunosti razvijene kod svakoga pojedinca ako uvažimo individualne razlike u razvoju. Unatoč tome, adolescenti su u velikoj prednosti pred odraslima jer njihov mozak relativno lako i brzo stvara nove sinapse i time im omogućuje brži intelektualni razvoj što znači da bi se njihov proces usvajanja znanja morao odvijati brže i kvalitetnije. Dobar će nastavnik s radošću pružiti učenicima raznoliku i bogatu nastavu kako bi, što je moguće više, razvio njihove potencijale i time ih pripremio za životne izazove. No, kako se nastavnici ne bi pomalo i izgubili u realizaciji te ideje, mnogi su stručnjaci u svojim djelima konkretizirali učeničke potencijale i načine ne koje ih je moguće ostvariti.

Tako je i Stjepko Težak u svojem djelu „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“ sažeo najznačajnije mogućnosti mladih ove dobne skupine u odnosu na nastavu filma koje će ukratko u nastavku prikazati. Učenici imaju mogućnost aktivnog gledanja filma što podrazumijeva razumijevanje izražajnih filmskih mogućnosti i prepoznavanje istinskih umjetničkih vrijednosti filma na osnovi čega se pristupa estetskom vrednovanju filmskoga djela. Sva svoja zapažanja mogu izreći filmskim jezikom kojega postupno usvajaju i tako bogate vlastiti rječnik te bolje razumijevaju pojavu filma. Ovu dob učenika karakterizira velika kreativnost i kritičnost što će jasno dolaziti do izražaja u kritikama na odgledani filmski sadržaj

te u brojnim kreativnim zadacima kao što je režiranje vlastitoga filma i sl. Isto tako, učenici ove dobi zainteresirani su za unutarnji život, kako za svoj, tako i za tuđi. Zaokupljeni su osobnim problemima, različitosti stavova i ideja, ljubavlju, seksualnošću i socijalnim životom te imaju razvijenu veliku osjetljivost za ljepotu.¹³

Vidimo da su mogućnosti učenika zaista velike, no one nisu i dovoljne. Vrlo je važan interes učenika jer ako interes izostane, cjelokupni trud učenika, nastavnika i roditelja može biti uzaludan. Za razvijanje svakoga potencijala bitna je motiviranost učenika te je važno stalno preispitivati i potpirivati interese mladih kako bi proces obrazovanja urodio plodom. Za svaki nastavni predmet pa tako i za Filmsku umjetnost postavlja se pitanje: „Koliko su učenici zainteresirani za film te za savladavanjem filmske teorije?“ Ako uzmem u obzir prikazana istraživanja u korištenoj literaturi, ali i saznanja iz vlastitoga života, zaključujem kako je film najpopularniji oblik umjetnosti, a poseban interes očituje se među djecom i mladima. Veliki broj učenika u anketi ističe kao pozitivnu stranu ovoga predmeta činjenicu to što gledaju filmove, a to potvrđuje veliki interes mladih prema ovome mediju. Pretpostavljam da učenici koji pohađaju ovaj predmet dio svojega slobodnoga vremena rado provode gledajući filmove te da su upravo zbog toga upisali ovaj predmet. Velika većina učenika ocijenila je maksimalnom ocjenom korisnost ovoga kolegija što znači da će im stečena znanja pomoći pri razumijevanju filmova. Veliki interes djece i mladih prema filmu objasnili su stručnjaci filmske nastave, a ja ću pokušati sažeti njihovu spoznaju na način da istaknem glavne činjenice. Naime, djeca od vrlo malih nogu pokazuju zanimanje za sliku i žarke boje te rado listaju slikovnice i crtaju. To je posve razumljivo ako se sjetimo da djeca razmišljaju u slikama te da imaju mogućnost poimanja konkretnoga (ono što mogu svojim osjetilima spoznati), a vrlo teško poimaju apstrakne pojave koje si ne mogu predočiti. Čovjek je prvenstveno vizualno biće te, iako tijekom sazrijevanja stječe brojne sposobnosti koje mu omogućuju bogatiju uporabu svih osjetila i intelektualnih mogućnosti, on i dalje najbolje pamti, razumije, spoznaje i doživljava vlastitim očima. Film je umjetnost slika u pokretu, a pokret je ono što posebno privlači djecu i mlade. Pred očima gledatelja slike oživljavaju i time se čine stvarnima. Uz bogatstvo slika, boja i pokreta, film sadržava i elemente zvuka, odnosno glazbu i šumove, čime se upotpunjuje umjetnički svijet koji najviše, među brojnim drugim umjetnostima, nalikuje realnosti. Dojam realnosti ostavlja i

¹³ Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.

filmska fabula koja je, poput naše svakodnevnice i cjelokupnoga života, sačinjena od različitih lijepih i ružnih događaja. No, treba naglasiti kako je filmska fabula znatno jednostavnija od života. Naime, svi prikazani događaji doprinose ostvarivanju glavne ideje te se odvijaju mnogo brže nego u stvarnosti čime se postiže dinamika. Gledajući filmove, mladi stječu mnoga znanja o ljudskim odnosima te o svijetu općenito čime utiču na svoju radoznalost. Veliki interes pokazuju za filmove koji su svojim sadržajem bliski njihovim životima čime stječu nova životna znanja, a možda i rješenja za vlastite probleme. No osim toga, mladi znatno više uživaju u emocijama koje filmsko djelo budi u njima. Gledajući film, gledatelji zajedno s junakom djela osjećaju strah, tjeskobu, radost, olakšanje, uzbuđenje, ponos, mržnju, krivnju i dr. Oni uranjaju u svijet filma te se poistovjećuju s junakom djela nauštrb vlastitoga identiteta¹⁴. Time film pruža gledatelju jedinstveni doživljaj koji se svojom puninom ne može usporediti s doživljajima drugih umjetnosti. Mladi vrlo često biraju filmove koji su dinamični, nepredvidivi i prepuni novih iskustava i tehnologija jer time utiču na svoju potrebu za novim te za adrenalinom i napetošću što je u skladu s njihovim prirodnim razvojem. Oni traže zabavu, odmor od vlastitih životnih problema te bijeg u neko sasvim novo životno iskustvo. Filmovi koji to pružaju obično su lošiji umjetnički ostvaraji, ali istodobno ostvaruju veliku gledanost jer pružaju upravo ono što većina gledatelja traži, a to je odmor i zabavu. Zbog toga ne čudi što su najgledaniji filmovi svih vremena, obično filmovi lošijih umjetničkih kvaliteta. Mladi današnjice posežu za komercijalnim filmovima američke proizvodnje te vrlo često odbijaju pogledati nešto drugačije. Veliki broj učenika u anketama izražava zamjerku na program ovoga predmeta koji obuhvaća vrijedne umjetničke ostvaraje, a zanemaruje popularne i privlačne filmove slabije kvalitete. Oni ne teže aktivnim gledanjem filma doprijeti do životnih istina, već se samo žele zabaviti i uživjeti u ulogu koja je bliska njihovim životima. Težnja za pasivnom recepcijom filmskih djela pokazuje kako učenici još uvijek nisu razvili dobar filmski ukus i kvalitetnu filmsku kulturu. Profesorica Hrvatskoga jezika i Filmske umjetnosti Draga Žunac kazala je kako je dobro upoznata s preferencijama učenika te da nastoji razgovarati s njima te pokazati im na konkretnim

¹⁴ Ante Peterlić u svojem djelu *Osnove teorije filma* govori o antropokozmomorfizmu. Edgar Morin time je imenovao „prived prisustvovanja poznatome, a time i osjećaj sudjelovanja, često brzo identificiranje s prikazanim svijetom, osobito s njegovim junacima“, odnosno pojavu kada „svoja svojstva unosimo u viđeni svijet, a svojstva svijeta u sebe, dakle istodobna projekcija i identifikacija.“ (Peterlić, Ante, *Osnove teorije filma*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001., 197. str.)

primjerima prave vrijednosti. Ona ne brani učenicima gledanje komercijalnih filmova, štoviše dopušta gledanje takvih filmova i na nastavi Filmske umjetnosti. Učenici imaju priliku odabrati film koji će biti projiciran na nastavi te se potom obvezuju voditi analizu odgledanoga filma. Time učenici otkrivaju elemente komercijalnoga filma ulazeći u dubinu filmske materije i utvrđuju njegove vrijednosti. To je izvrsna prilika uspoređivanja filmskih djela, onih vrijednih i manje vrijednih, a na osnovu prikazanih razlika, učenici spoznaju prave vrijednosti što će u konačnici dovesti do kvalitetnijega filmskoga ukusa. Takav način rada odobrava uvaženi profesor Stjepko Težak, kao i brojni drugi pedagozi i filmski stručnjaci. Na zabrane i bespogovorne sudove i odluke, mladi s pravom reagiraju neposluhom te se buntovno odlučuju upravo za zabranje vrijednosti. Jedini način na koji možemo mjenjati interese i odluke mladih, ali i svakoga čovjeka koji drži do svojih principa, je izložiti ih komparativnoj analizi i rezultatima kako bismo ih dokazima uvjerali u vrijednosti onoga što su odbacili. No, mjenjanje životnih interesa i vrijednosti vrlo je dugotrajan i postupan proces pa se nastavnik mora oboružati strpljenjem i voljom. Svaki nastavnik mora imati na umu kako dob i stupanj razvoja moždanih funkcija diktira mogućnosti, ali i interese učenika. Adolescenti i odrasli nemaju iste filmske interese i potrebe te je tu razliku važno poznavati i poštivati. Adolescenti prema svojem prirodnom razvoju izražavaju sklonost prema novim filmskim iskustvima koja donose napetost, uzbuđenost, nepredvidivost, privlačnost i zabavu. Oni vole biti izloženi (preko svojih filmskih junaka s kojima se identificiraju) opasnim iskustvima preko kojih će testirati svoju snagu i inteligenciju kako bi izbjegli katastrofalne posljedice, a ne relativno mirnim i jednoličnim iskustvima. Zanimljivo je kako se filmski interesi djevojaka i mladića također razlikuju. Djevojke traže filmove koji sadrže elemente ljubavne romanse te koji pobuđuju sentimentalne osjećaje, a mladići traže akciju, smijeh, veselje, borbenost i avanturu.¹⁵ Kako nastavnici ne mogu promijeniti prirodu učeničkoga razvoja, mogu se samo, što je moguće više, prilagoditi njihovim interesima, a istovremeno zadržati kvalitetu i smisao nastave Filmske umjetnosti.

¹⁵ Vrabec, Miroslav, *Filmska umjetnost i škola*, Nastavna biblioteka, Sarajevo, 1966., 41.str.

5.2. Nastavnik

Nastava Filmske umjetnosti obično se povjerava nastavniku materinjeg jezika. Nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti dotiču se filma i u redovnoj nastavi jer je film sastavna komponenta medijske kulture koja se poučava u višim razredima osnovne škole. Uz to, između poučavanja filmske umjetnosti i književnosti možemo povući jasne paralele koje ne možemo povući pri poučavanju likovne i glazbene umjetnosti iako su sve tri umjetnosti čvrsto povezane s filmom.¹⁶ No, to ne znači da svaki nastavnik hrvatskoga jezika ima razvijene kompetencije za poučavanjem filmske kulture i umjetnosti, a još manje da je znanje o književnosti dovoljno za analizu filma. Književnost i film potpuno su različite umjetnosti koje imaju zasebne sustave umjetničkoga instrumentarija koje valja podjednako dobro usvojiti i koristiti se usvojenim znanjem pri analizi i produkciji umjetničkih djela.

Uloga je nastavnika Filmske umjetnosti razvijati filmsku kulturu što podrazumijeva: pružanje osnovnoga teorijskoga znanja o filmu i primjenu istoga pri analizi filma, razvijanje osjetljivosti i ljubavi prema filmu, ali i prema drugim vidovima umjetnosti, razvijanje filmskoga ukusa i kritičkoga mišljenja. Nastavnik će ispuniti ove zadatke jedino ako gaji ljubav i zanimanje za filmsku umjetnost. Važno je da se nastavnicima ne nameću izborni sadržaji ako sami ne pokazuju afiniteta jer odbojnost se ne može sakriti. Učenici će je tijekom nastavnoga procesa itekako osjetiti, a uz to gotovo je nemoguće kvalitetno organizirati i odraditi posao ako je interes izostao. Nastavnik je odgovoran za stvaranje umjetničkoga ozračja pri susretu učenika s umjetničkim djelom. Kako bi taj susret bio što plodonosniji, važno je da je nastavnik motiviran i darovit za određeni vid umjetnosti, štoviše da u sebi krije umjetnika koji se možda i sam okušao u stvaranju filmskoga djela. No, uz ljubav prema filmu i bogati repertoar odgledanih filmova, potrebna je i temeljita filmska naobrazba. Potrebno je sjetiti se kako nastavnik pruža u nastavnom procesu samo komadić svojega širokoga znanja koje mu pomaže da temeljne sadržaje

¹⁶ Nastava filmske umjetnosti i književnosti temelji se na promatranju i interpretaciji umjetničkih djela, a ne na stvaralaštvu kao što je slučaj s glazbenom i likovnom umjetnošću, te stoga imaju zadatak postići slične očekivane ishode. Uz didaktičku sličnosti, treba istaknuti i element naracije koji uvelike određuje izražajne zakonitosti književnosti i filma. Vrlo su česte filmske adaptacije koje nastaju na osnovu književnih djela, a u novije vrijeme raste broj književnih djela koja nastaju na osnovu filma. Odnosu filma i književnosti najviše je posvećeno pažnje u literaturi koju sam istraživala što upućuje na brojne mogućnosti korelacije.

pravilno poveže, oprimjeri i približi učenicima pazeći na njihove mogućnosti i dosadašnja znanja. No, postavlja se pitanje: „Gdje nastavnik hrvatskoga jezika i književnosti crpi znanje o filmskoj umjetnosti?“ Književnost se kao umjetnost sustavno poučava tijekom osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja, a kasnije i tijekom visokoškolskoga obrazovanja. Filmski sadržaji prisutni su u tragovima tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja dok su tijekom srednjoškolskoga obrazovanja u potpunosti zanemareni.¹⁷ S obzirom da je medijska kultura sastavni sadržaj nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika, obveza visokoškolskoga obrazovanja bila bi pružiti budućim nastavnicima temeljno obrazovanje iz svih područja medijske kulture na osnovu kojega bi studenti, a kasnije i nastavnici, mogli nastaviti samoinicijativno graditi svoje znanje preme vlastitim afinitetima i potrebama. No, proučavajući javnu dokumentaciju hrvatskih sveučilišta, utvrdila sam da to ipak nije slučaj, a vjerujem kako se ista ili slična situacija mogla zateći u našoj bližoj prošlosti. Samo pojedini fakulteti u Republici Hrvatskoj omogućuju studentima kroatistike izborne kolegije o filmu.¹⁸ Time je samo dijelu

¹⁷ Ovu tvrdnju dokazujem pomnim proučavanjem važećih nastavnih planova i programa za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje koji su dostupni na internetskoj stranici (<https://www.ncvvo.hr/> pregledano: 25.9.2016.) i stečenim znanjem. Naime, obvezni se predmet Hrvatski jezik u osnovnoj školi sastoji od čak četiriju nastavnih područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura. Medijska je kultura, kao nastavno područje koje obuhvaća i film, u srednjoškolskom obrazovanju u potpunosti izostavljena. Stoga se predmet Hrvatski jezik u srednjoškolskom obrazovanju sastoji od tri nastavna područja: hrvatski jezik, književnost i jezično izražavanje.

¹⁸ Analiziranjem javnih dokumenta filozofskih fakulteta u Rijeci, Zagrebu, Splitu, Puli, Osijeku te Sveučilišta u Zadru utvrdila sam kako niti jedan obrazovni program kroatistike ne sadrži obvezni kolegij kojim su obuhvaćeni svi elementi medijske kulture, ali se javljaju izborni kolegiji na pojedinim fakultetima čijim su sadržajima obuhvaćene osnovne karakteristike vezane za sve medije, a veći se naglasak stavlja na pojedinu vrstu medija (Filozofski fakultet u Splitu: Elektroničke komunikacije i društvo, nositelj: prof.dr.sc. Nikša Alfirević i Sveučilište u Zadru: Teorija i praksa medija, nositelj: izv.prof. dr.sc. Vanda Babić). Kolegiji nisu prilagođeni poučavanju medijske kulture u osnovnoj školi, no studenti stječu znanja i oblikuju određena stajališta koja će moći iskoristiti u nastavničkoj djelatnosti. Što se tiče filmske umjetnosti treba istaknuti kako se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli na prvoj godini diplomskoga studija javlja obvezni kolegij Filmska umjetnost čiji je nositelj dr.sc. Daniel Mikulaco, doc. dok se na ostalim studijima kroatistike održavaju samo izborni kolegiji koji se tiču filma, a to su: Filmska umjetnost u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti, nositelj dr.sc. Dejan Durić (Filozofski fakultet u Rijeci); Uvod u hrvatski film, nositelj doc.dr.sc. Jurica Pavičić (Filozofski fakultet u Splitu); Metodika nastave filma, nositelj: doc. dr.sc. Vesna Bjedov (Filozofski fakultet Osijek); Osnove filmske umjetnosti, nositelj dr.sc. Vanda Babić (Sveučilište u Zadru). Prema tome izvodi se zaključak kako nemaju svi studenti kroatistike priliku

studenata kroatistike dana mogućnost stjecanja znanja o filmskoj umjetnosti i razvijanja filmske kulture. Studenti koji su lišeni te mogućnosti imaju veliku prazninu u svojim stručnim kompetencijama i obrazovanju koje će teško nadoknaditi, što istodobno ne znači da je nemoguće. U većim gradskim središtima gdje postoji stručni kadar i velika zainteresiranost javnosti, osobito djece i mladih, vrlo se često organiziraju seminari i radionice o filmu s obzirom da je film najpopularniji medij današnjice. Filmski su stručnjaci svjesni kako nastavnici hrvatskoga jezika i drugih predmeta nemaju dovoljno znanja o filmu iako se u svojem radu dotiču filma kao nastavnoga sadržaja. Stoga se u sklopu različitih kulturnih manifestacija i događanja organiziraju brojne radionice i predavanja upravo za nastavnike na kojima ih se poučava kako prikazati film mladima i iskoristiti sve blagodati koje film pruža u nastavnome procesu. Posebno ističem Školu medijske kulture Dr. Ante Peterlića, desetodnevni obrazovni program, namijenjen isključivo stručnjacima koji poučavaju djecu i mlade filmskoj umjetnosti. Održava se već osamnaestu godinu za redom, ostvarujući velike rezultete na polju filma i obrazovanja. To je dobra prilika za sve nastavnike hrvatskoga jezika i književnosti za širenjem svojega znanja, a možda i za spoznavanje već poznatoga iz druge perspektive čime se također obogaćuje znanje. Uz to, dostupna je stručna literatura čime se omogućuje samoizobrazba. No, samoizobrazba se ne preporučuje početniku jer postoji opasnost od nerazumijevanja ili „preskakanja“ temeljnih pojmova ili od umanjivanja njihove vrijednosti što nije samo na šteti filmske kulture pojedinca, već i na štetu filmskog obrazovanja brojnih generacija kojih je isti poučavao. Kako bi se spriječile takve greške, važno je da nastavnici dijele svoja iskustva i znanja čime svaki od njih stječe nove informacije koje može iskoristiti u nastavnome procesu. Profesorica Draga Žunac u razgovoru sa mnom otkrila je način na koji je stekla bogato znanje o filmu na osnovu kojega predano i kvalitetno predaje Filmsku umjetnost u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci. Istaknula je kako je najviše znanja o filmu stekla tijekom visokoškolskoga obrazovanju, na Filozofskome fakultetu u Zagrebu gdje je bila jedna od polaznica izbornoga kolegija o filmskoj umjetnosti. Svoje je znanje obogatila samoizobrazbom, odnosno samoinicijativno je proučavala literaturu vezanu za filmsku umjetnost. Osobito je istaknula djela filmskog stručnjaka dr.sc. Ante Peterlića („Osnove teorije filma“, „Filmska enciklopedija“ i „Filmska čitanka Ante Peterlića“) koja preporučuje svim nastavnicima Filmske umjetnosti i onima koji to žele postati kao i svima

upoznati se s temeljima medijske kulture i filmske umjetnosti, a ako imaju mogućnost onda se većina studenata izborom navedenih kolegija odriče drugoga nastavnoga sadržaja prema kojem pokazuje možda i više afiniteta.

koji su zainteresirani za film i njegove mogućnosti, ističući kako ova djela na jednostavan, a istodobno na stručan način donose temeljne sadržaje o filmu. Istaknula je kako svaki nastavnik mora stalno nadopunjavati svoje znanje i pratiti nove informacije kako bi pružio učenicima najbolje od sebe i od vremena u kojem živi. Naime, učenici su mladi, radoznali ljudi koji su vrlo zainteresirani za svijet u kojem žive, osobito za najnovija tehnološka dostignuća te za popularnu umjetnost i kulturu. Stoga nastavnik mora imati mišljenje i znanja o svemu tome kako bi s njima podijelio svoje mišljenje i upozorio ih na pojedine vrijednosti i bezvrijednosti. Time se sprječava i generacijski jaz, nerazumijevanje i netolerancija što može biti velika prepreka u nastavnome procesu. Iz ovoga je vidljivo kako dobar nastavnik nije samo izvanredan znalac znanstvenoga ili umjetničkoga područja koje predaje, već i da je dobar metodičar, didaktičar, psiholog, prijatelj, odgajatelj. Sva nastavnikova znanja, sposobnosti i vještine, koja se vezuju uz odnos prema učenicima koji sukladno svojoj dobi i iskustvu imaju ograničene mogućnosti te uz odnos prema njihovim roditeljima kao i uz način organiziranja nastavnoga procesa i korištenja različitih nastavnih oblika i metoda kojima se ostvaruju najbolji rezultati, obuhvaćena su terminom nastavničke kompetencije. Uz stručne i nastavničke kompetencije, važno je istaknuti i radne kompetencije koje se odnose na suradnju s ostalim profesorima i stručnjacima na određenome polju znanosti, a što možemo vezati uz prehodno navedenu tezu o važnosti dijeljenja iskustva s drugim nastavnicima čime se mogu riješiti različite nejasnoće, a znanje se obogaćuje. Uz posjedovanje stručnih, nastavničkih i radnih kompetencija,¹⁹ izuzetno je važno da nastavnik bude čovjek snažne osobnosti te prijatelj.²⁰ „Učenici žele snažnu, moralnu i stručnu ličnost, koja zna što hoće i to što hoće umije ostvariti.“²¹ Prema tome učenici trebaju nastavnika u kojega imaju povjerenja, na kojega se mogu osloniti i koji će pokazati interes za njih kao ljudska bića koja imaju svoje mane, vrline i želje. Nastavnik mora biti prijatelj djeci, ali i njihovim roditeljima jer su roditelji ipak najvažniji odgajatelji od kojih ti isti učenici crpe stavove, životne vrijednosti i kulturu ponašanja. Kako bi nastavnik bio prijatelj svojim učenicima, valja ih dobro upoznati, odnosno istražiti njihove sposobnosti, vještine, stavove i interese. To će postići bogatom

¹⁹ Ovu podjelu navodi prof. dr. sc. Karol Visinko u svojem djelu: Visinko, Karol: *Čitanje- poučavanje i učenje*, Školska knjiga, Zagreb, 2014.,

²⁰ Ove dvije kvalitete nastavnika (uz kvalitete: nastavnik- stručnjak, nastavnik stvaralac) donosi prof. dr.sc. Stjepko Težak u svojem djelu: Težak, Stjepko: *Teorija i praksa hrvatskoga jezika 2*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

²¹ Težak, Stjepko, *Teorija i praksa hrvatskoga jezika 2*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., 81.str.

nastavom i različitim zadacima koji će, uz znanje i vještine vezane za nastavno gradivo, pokazati i niz drugih osobina i vrijednosti učenika. Dobro je koristiti i različite metode kojima se intencionalno pokušava ispitati interese učenika te uspješnost nastavnoga procesa iz njihove perspektive. Jedan od načina kojim se to može postići je anketa za koju se preporuča da bude anonimna kako bi se osigurala iskrenost učenika. Dodatni trud nastavnika uvelike će se isplatiti jer će pomoću ozbiljnih pozitivnih i negativnih kritika unaprijediti nastavni proces te ga obogatiti izraženim učeničkim interesima.

Uloga je nastavnika zaista velika. Bez učenika i nastavnika nemoguće je zamisliti nastavni proces. Nastavnik svojim djelovanjem uvelike utječe na uspjeh nastavnoga procesa. Naša životna iskustva pokazuju kako su učenici u velikom broju slučajeva zavoljeli određeni predmet zbog pozitivnih nastavnikovih osobina te zato jer je nastavnik uložio mnogo truda i interesa kako bi znanja određenoga predmeta približio učenicima, istovremeno prilagođavajući se njihovim interesima i potrebama. Nastavnik ima zadaću redovito potpirivati učenikov interes te nastavni sadržaj učiniti jasnim, zanimljivim i primjenjivim u svakodnevnom životu učenika, a nastavni proces raznolikim, dinamičnim, bogatim i pomalo nepredvidivim. Uloženi trud rezultirat će uspostavljanjem kvalitetnog odnosa između učenika i nastavnika kojega će karakterizirati obostrano povjerenje i poštovanje, a to je temelj uspješnoga obrazovnoga procesa.

5.3. Učeničko filmsko znanje i iskustvo

Osim svojih interesa, učenici imaju i određena saznanja i iskustva na području filma za koja nastavnik mora pokazati interes i ispitati što to učenici o filmu već znaju. Vjerojatno će se ispitivanjem pokazati znatne razlike među učenicima, a na nastavniku je da nastavi graditi njihovo znanje nekim srednjim putem kako učenici slabijih znanja i sposobnosti ne bi bili zakinuti, a s druge strane da se učenici koji imaju razvijeniju filmsku kulturu ne dosađuju slušajući o onome što im je poznato.

Učenici trećega i četvrtoga razreda srednje škole prošli su već poprilično dug proces odgoja i obrazovanja te su bili poticani od svojih nastavnika, roditelja, vršnjaka i društva da samostalno uče o onome što ih interesira. Imali su priliku uključiti se u različite udruge i aktivnosti kako bi

zadovoljili svoje interese, kvalitetno ispunili slobodno vrijeme i osjećali se društveno korisnima. Oni već zaista puno znaju i umiju, no svaki nastavnik mora ispitati što znaju i kakva su njihova iskustva vezana za sadržaj predmeta koji poučava. Novo se znanje gradi na prethodno stečeno znanje. Ono predstavlja polazište svakoga uspješnoga poučavanja te je na nastavniku da se suoči s predznanjem učenika i da u skladu s tim prilagodi nastavni proces. Zbog toga je važno istražiti jesu li učenici trećega i četvrtoga razreda srednje škole bili izloženi filmskom obrazovanju u prethodnim godinama školavanja i u kojoj mjeri te jesu li imali mogućnosti sudjelovanja u raznim školskim i izvanškolskim aktivnostima koje se tiču filma.

Obvezno osnovnoškolsko obrazovanje pruža učenicima znanja o filmu u okviru nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika, točnije u okviru nastavnoga područja medijske kulture. Prema aktualnom Nastavnom planu iz 2006. godine moguće je utvrditi koji se filmski sadržaji poučavaju i u kojem obrazovnom ciklusu što će u nastavku ukratko prikazati. U prvom obrazovnom ciklusu učenici se upoznaju s temeljnim filmskim sadržajima koji su dovoljno bliski njihovom dječjem životu. Stoga kreću s poimanjem animiranoga filma (prvi razred), a potom uče o ključnim elementima filma, a to su: filmska priča, slijed događaja i lik u filmu (drugi razred). Stečeno znanje povezuju s osnovnim karakteristikama dječjega i dokumentarnoga filma te uspoređuju film s književnošću (treći i četvrti razred). Tijekom cijeloga obrazovnoga ciklusa naglasak je na uspješnoj recepciji i mogućnosti zamjećivanja i razlikovanja ključnih karakteristika određenoga nastavnoga sadržaja. U drugom obrazovnom ciklusu učenici stječu ključne temelje filmske kulture, a to su: klasifikacija filmskih rodova (peti razred) i upoznavanje s ključnim izražajnim sredstvima (kadar, plan i kut snimanja). Uz to, produbljuje se znanje o animiranome filmu (peti razred) sukladno mogućnostima učenika. U trećem obrazovnom ciklusu produbljuje se znanje o igranom (sedmi razred) i dokumentarnom (osmi razred) filmu na način da se primjenjuje znanje o filmskim izražajnim sredstvima, a nastoji se postići uočavanje osnovne ideje filma kao i drugih komponenata koje sudjeluju u izgradnji same ideje. Učenici uče i o procesu nastajanja filma te stječu osnovno znanje o ključnim pojmovima kao što su: scenarij, knjiga snimanja i redatelj (osmi razred). Zamjećuje se da filmski sadržaj obuhvaća temeljno znanje blisko svakodnevnom životu učenika te se to znanje iz jednog obrazovnoga ciklusa u drugi nadograđuje i razvija sukladno mogućnostima učenika što je vrlo pozitivno. Ono što se po mojem mišljenju može zamjeriti sadržaju nastavnoga plana je premalo prostora koje je posvećeno filmu što onemogućuje primjenjivanje stečenoga znanja na konkretnim primjerima

filmske umjetnosti. Rezultat toga je nedovoljno razvijena filmska kultura, ukus i seznibilitet prema filmskoj umjetnosti. No, to je razumljivo ako u obzir uzmemo da je medijska kultura vrlo široko i bogato područje te je ono samo jedno od četiriju nastavnih područja hrvatskoga jezika. Smatram da nastavno područje medijske kulture ima ulogu informirati učenike o medijima i njihovim glavnim karakteristikama čime se može utjecati na pojavu interesa ili svijesti učenika za ovo područje svakodnevnoga života. Za stvaranjem trajnoga znanja potrebno je više puta ponoviti, povezati i primijeniti određeno znanje. No, kako za to nema dovoljno vremena, nastavno gradivo o filmu ostaje samo mrtvo slovo na papiru te vrlo brzo nestaje. Naravno da uvijek ima iznimaka, odnosno nastavnika koji su vrlo daroviti za nastavu filma te svojim entuzijazmom i znanjem omogućuju učenicima na redovnoj nastavi, ali još više organiziranjem različitih projekata, radionica i izbornih predmeta, stjecanje živoga znanja o filmu koje će učenici moći primijeniti u svakodnevnom životu. Osim toga, u velikim gradovima sve se više otvaraju programi i škole namijenjeni upravo učenicima s ciljem poučavanja mladih o filmu i filmskim vrstama te o snimanju filma čime ih se potiče na samostalno stvaralaštvo. Pojava velikoga broja takvih programa upravo svjedoči velikom interesu mladih za ovaj medij. Kao primjer istaknut ću samo nekoliko: Filmske radionice za djecu i mlade u Kraljevici čiji su programi odijeljeni ovisno o dobi učenika te o njihovim interesima za pojedinu filmsku vrstu; Nastava filmske umjetnosti u kinu Tuškanac koja je besplatno omogućena srednjoškolcima te radionice u istome kinu koje se odvijaju tijekom školskih praznika; Interdisciplinarna filmska radionica za djecu i mlade FROOM koja se održava u Pakracu, Splitu, Zagrebu, Koprivnici, Rijeci, Zagrebu, Sinju i Prelogu; Vanima kao udruga omogućuje djeci i mladima kreativne radionice animiranoga filma na području Varaždina te udruga Sedmi kontinent koji razvija različite programe za djecu, mlade, ali i odgajatelje i nastavnike kako bi doprinijeli razvoju filmske pismenosti i kritičkoga razmišljanja djece i mladih. Posebno je važno istaknuti Filmsku reviju mladeži koja je održana ovoga ljeta u Karlovcu (6.-10. rujna 2016.), a glavni inicijatori, organizatori i sudionici su mladi. Riječ je o natjecateljskom programu na kojem sudjeluju djeca i mladi iz cijeloga svijeta predstavljajući svoje filmske ostvaraje. To možda i najbolje pokazuje koliko je film popularan među mladima i kako brojni mladi ostvaruju zadivljujuće rezultate na ovome području samo ako im se pruži prilika. No, nemaju svi ovu priliku. Djeca i mladi koji žive u ruralnim sredinama ili čiji roditelji nemaju dovoljno financijskih sredstava najčešće su prepušteni sami sebi te samoinicijativno mogu čitati stručnu literaturu i tako steći određeno

znanje i filmsku pismenost. No, vrlo je teško održati interes tijekom individualnoga učenja što istovremeno ne znači da je nemoguće. Internet nam omogućuje da iz udobnosti vlastitoga doma, u bilo koje vrijeme i bez puno napora istražujemo o onome što nas zanima, ali moramo biti kritični jer brojne informacije koje se pojavljuju na internetu nisu točne. Razvijanje kritičkoga mišljenja prijeko je potrebno za ostvarivanje privatnog i poslovnog uspjeha u suvremenome svijetu. Stoga je ovu kvalitetu važno razvijati u svim školskim predmetima pa tako i u Filmskoj umjetnosti.

Razvijanje kritičnosti, kao i brojnih drugih sposobnosti te poučavanje određenim znanjima i vještinama, valja prilagoditi učenicima. Saznanja o učeničkim interesima i očekivanjima, intelektualnim mogućnostima i prirodi njihova razvoja te ranije stečenim znanjima predstavljaju važnu komponentu u planiranju i kreiranju nastavnoga programa. Učenici nisu neživa materija koju možemo oblikovati isključivo prema svojim interesima kao i interesima društva i obrazovnog sustava Republike Hrvatske. Učenici su živa bića koja imaju svoje osobine, interese, i talente koje valja poštovati. Ako nastavnik ne poštuje učenika, ne može očekivati da će učenik poštovati njega. Uspješnost nastave uvelike ovisi o odnosu između učenika i nastavnika koji se mora graditi na obostranom razumijevanju i poštovanju.

5.4. Nastavni sadržaj

Nastavni sadržaj predstavlja osnovu poučavanja. Pri utvđivanju nastavnoga sadržaja polazimo od same pojave i složenosti filma pod čim razumijevamo različita poimanja filma, osnovne vrste filma te ciljeve koji se filmom nastoje postići. S obzirom da je film vrlo složena pojava, nije moguće učenike uputiti u sve tajne njegova sadržaja tijekom samo jednoga izbornoga predmeta pa se valja ograničiti na samo jedan ili nekoliko segmenata koji će učenicima pružiti najveće mogućnosti u razvoju znanja, sposobnosti i vještina. Prioritet predstavlja nastavni sadržaj koji najviše korelira sa svakodnevnim životom čovjeka te utječe na njegovu kvalitetu, a i prema kojem sami učenici pokazuju interes.

Profesor Stjepko Težak u svojem djelu „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“ donosi široku lepezu sadržaja koji se mogu uzeti u obzir pri sastavljanju programa filmske

nastave, a to su redom: filmska djela, filmski stvaraoci, filmska proizvodnja, filmska tehnika, filmski jezik, filmska kritika, povijest filma i filmske teorije.²² Ovoj ponuđenoj širokoj lepezi sadržaja zasigurno prethodi dugotrajan proces istraživanja sadržaja aktualnog nastavnoga plana i programa, učeničkih mogućnosti i interesa, filmskog obrazovanja nastavnika, brojnih okolnosti koje uvjetuju nastavni proces te same materije filma. Profesor Težak ovim je potezom uvelike olakšao posao nastavnicima Filmske umjetnosti pri kreiranju nastavnoga sadržaja jer donosi mogućnosti između kojih nastavnici prema vlastitim nahođenjima, interesu škole i sukladno nastavnome planu kreiraju nastavni program. Nastavnici odabiru sadržaje na koje će staviti osobiti naglasak, sadržaje koje će samo spomenuti ili kratko pojasniti te sadržaje koje će u potpunosti izuzeti. Nisu svi sadržaji jednako važni u realizaciji Filmske umjetnosti kao izbornoga predmeta. Osim što donosi popis mogućih nastavnih sadržaja, profesor Težak daje smjernice nastavnicima pri odabiru i kreiranju nastavnoga plana i programa.

Svako bi se poučavanje o filmu trebalo temeljiti na filmskom djelu što se potvrđuje metodičkim načelom. „Film mora biti izvor i uvir filmske nastave.“²³ Različita znanja o filmu koja se nastoje prenijeti učenicima konkretiziraju se u filmskom djelu. S jedne strane, učenik na temelju filmskoga djela dolazi do nove spoznaje, a s druge strane, svoje prethodno stečeno znanje dokazuje na konkretnom primjeru. Bez filmskoga djela nastava Filmske umjetnosti bila bi suhoparna i apstraktna što bi najvjerojatnije odgovorilo učenike od namjere da se bave umjetnošću filma, a stečeno znanje brzo bi bilo zaboravljeno. Stoga je filmsko djelo neizostavna komponenta izbornoga predmeta Filmske umjetnosti. No, nije svako filmsko djelo jednako primjereno za nastavu Filmske umjetnosti. Sam naziv predmeta ukazuje na važnost umjetničke komponente filmskih djela, a umjetnička je vrijednost filma karakteristična za igrane filmove. Naravno da i drugi filmski žanrovi (dokumentarni, animirani i eksperimentalni) mogu sadržavati umjetničke odlike, no njihov osnovni cilj nije na umjetnički način prikazati pojedinu ideju kao što je to cilj igranoga umjetničkoga filma. Uz jedinstvenu umjetničku vrijednost, igrani film više od svih drugih filmskih žanrova otvara gledateljima pogled u dotad nepoznata iskustva i donosi nova znanja o svijetu. Gledajući film, gledatelji uče o svijetu, različitim zemljama i ljudima drugih kultura i stajališta, a time stječu puno znanja i o samome sebi. „Igrani film je izvanredno sredstvo općekulturnog uzdizanja, ono obogaćuje naraštaj novim obrazovnim, etičkim i

²² Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., 53.str.

²³ Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., 53.str.

estetskim sadržajima, razvija cjeloviti ukus i estetska osjećanja pridonoseći na taj način formiranju potpune ličnosti.²⁴ Prema tome, sadržaj Filmske umjetnosti satkan je prvenstveno od umjetničkih igranih filmova čime se ponajbolje ostvaruju nastavni zadaci. Osim filmskoga djela, neizostavna sastavnica Filmske umjetnosti je filmski jezik. Filmski jezik obuhvaća teoretsko znanje o filmu i njegovim karakteristikama, osobito filmskim izražajnim sredstvima. To je znanje od velike važnosti jer omogućuje razumijevanje brojnih filmskih postupaka u kreiranju osnovne filmske ideje. Filmski jezik uvjet je kvalitetnoj interpretaciji filmskoga djela. Pod pojmom filmske tehnike podrazumijevamo prvenstveno rukovanje videokamerom i određenim računalnim programima, ali i drugim tehnikama kojima se stvara i projicira film. Učenici obično pokazuju veliko zanimanje prema različitim tehnologijama te vole iskušavati njene mogućnosti u novim situacijama. Pomoću videokamere učenici mnogo lakše savladavaju filmsku teoriju (posebno pojam kadra, rakursa, plana i dr.) jer teorijsko znanje mogu primjeniti i time ono postaje konkretno i nezaboravljivo. Potom, treba istaknuti i stvaralački rad učenika jer učenik ima mogućnost okušati se u filmskom stvaralaštvu i time ostvariti svoje ideje, odnosno izraziti sebe preko objektiva kamere. Ovaj sadržaj nije nezaobilazan u realizaciji nastave Filmske umjetnosti, no poželjan je jer se njime ostvaruju važni zadaci nastave poput stvaralaštva i usvajanja novih znanja. Mogući nastavni sadržaji o filmskim stvaraocima i filmskoj proizvodnji nisu osobito važni, no zanimljive činjenice o poznatim filmskim stvaraocima i o nastanku filmskoga djela mogu imati motivirajuću ulogu i donijeti svježinu nastavnome procesu. Prema tome, nastavnicima se preporučuje da ponekad svoju nastavu obogate pojedinim zanimljivim detaljom, no moraju paziti da im to ne preraste u rutinu i u duge monologe jer će time nestati čar. Znanje o povijesti filma daleko je važnije od znanja o filmskim stvaraocima i o filmskoj proizvodnji. Stoga je važno da nastavnici pruže učenicima osnove povijesti filma, no isto je tako važno da ne pretjeruju jer cilj ovoga predmeta nije poučiti učenike detaljnom faktografijom filmske povijesti, već izgradnja filmske kulture, odnosno razumijevanje filma i filmske ideje te poimanje umjetničkih sastavnica filma. Nastavnik može u nastavni proces Filmske umjetnosti uvrstiti filmsku kritiku, no to nije nužno. Poučavanje o sadržaju i načinu sastavljanja filmske kritike učenicima će biti zasigurno korisno, ali i zanimljivo. Jedino što se ne preporučuje je opterećivanje učenike znanjem o filmskim teorijama. Riječ je vrlo apstraktnom nastavnom

²⁴ Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., 154. i 155.str.

sadržaju koji je važan za one koji se profesionalno bave filmom, no ne predstavlja općeobrazovni programski sadržaj.

Prema danim smjernicama, vlastitom iskustvu te sukladno brojnim obilježjima nastavnih čimbenika, nastavnici odabiru kojima će se nastavnim sadržajima više posvetiti, a kojima manje. Promatrajući i analizirajući nastavni proces Filmske umjetnosti, utvrdila sam da je isti organiziran na način da se poštuju navedene smjernice stručnjaka. Stoga umjetničko filmsko djelo predstavlja osnovni nastavni sadržaj Filmske umjetnosti što uključuje ponajprije projekciju cjelovitoga filmskoga djela čime se ostvaruje ontički odnos između gledatelja i filmskoga djela te njegovu interpretaciju koja uključuje raspravu o doživljajima i spoznajama čime se ostvaruje sekundarna komunikacija. Uspješnost primarne i sekundarne komunikacije uvelike ovisi o poznavanju filmskoga jezika što čini taj nastavni sadržaj obveznim u nastavi filma. Filmsko djelo i filmski jezik dva su osnovna sadržaja koja predstavljaju prioritet analiziranoga nastavnoga procesa. Nastavni sadržaji o povijesti filma, filmskim stvaraocima, filmskoj proizvodnji i filmskoj kritici mogu predstavljati djelić interpretacije filmskoga djela ako nastavnica procijeni da je nešto važno spomenuti ili bi određena zanimljivost mogla djelovati motivirajuće na učenike. Činjenice tih nastavnih sadržaja učenici nemaju obvezu usvojiti jer one nisu dio očekivanih ishoda koje valja ostvariti, već predstavljaju samo način na koji nastavnica nastoji nastavu učiniti zanimljivom, nepredvidljivom i drugačijom što može snažno motivirati učenike, a održavanje motivacije važan je zadatak svakoga nastavnika. Ostale sadržaje nastavnica u potpunosti isključuje pri planiranju nastavnoga programa smatrajući njihovu važnost sekundarnom. Na kraju možemo zaključiti kako se njeno poimanje važnosti i uloge pojedinih nastavnih sadržaja u potpunosti slaže s mišljenjem stručnjaka čime je ostvaren uspješan izbor i raspored nastavnih sadržaja, a to je važna stepenica u ostvarivanju uspješnosti nastavnoga procesa.

5.5. Nastavne okolnosti

„Didaktičari još uvijek uporno ističu tri didaktička čimbenika: učenika-gradivo-nastavnika i ne obaziru se dovoljno na bitnu ulogu života, tj. svih životnih okolnosti koje znatno pomažu ili odmažu u odgoju.“²⁵ Školu kao instituciju i njeno djelovanje ne možemo, a niti ne bi smjeli pokušavati, odvojiti od cjelokupnoga života koji živimo, u svijetu u kojem postojimo. Različite životne okolnosti uvelike utječu na mogućnosti koje škola može pružiti učenicima i roditeljima. Jednako tako, škola djeluje na sredinu odgajajući i poučavajući mlade ljude koji će svoje znanje iskoristiti za stvaranje boljitka svoje sredine. Riječ je o međudjelovanju te o postojanju brojnih čimbenika od kojih je dio pozitivan, a dio negativan, dio promjenjiv, a dio nepromjenjiv.

Profesor Težak u svojem djelu „Teorija i praksa hrvatskoga jezika“ navodi četiri osnovne nastavne okolnosti koje utječu na uspjeh školske djelatnosti, odnosno na odgoj i poučavanje mladih. To su redom: zemljopisne okolnosti, povijesno-političke okolnosti, društveno-gospodarske okolnosti, kulturološke okolnosti. Naizgled se može zaključiti kako je riječ o malom broju okolnosti (četiri), no treba uočiti kako su nabrojene nastavne okolnosti vrlo kompleksne te kako obuhvaćaju veliki broj čimbenika koje je vrlo teško nabrojati jer uvelike ovise o konkretnoj situaciji. Zbog toga ću pojam nastavnih okolnosti povezati s konkretnom školskom situacijom koju sam istraživala te sa znanjem koje sam stekla proučavajući stručnu literaturu.

Zemljopisne okolnosti se odnose na geografski položaj sredine u kojoj djeluje određena škola te o brojnim zemljopisnim čimbenicima koji direktno ili indirektno utječu na djelovanje škole, njene subjekte i na cjelokupno društvo. Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci djeluje u urbanom središtu, u gradu Rijeci koji je treći grad po veličini u Republici Hrvatskoj. Rijeka je najveći grad Kvarnera što znači da se stanovništvo Kvarnera, ali i stanovništvo Like, Istre, Gorskoga kotara vrlo često, pri zadovoljavanju određenih zdravstvenih, obrazovnih i administrativnih potreba, okreće Rijeci. Uz to, Rijeka je lučki grad koji se morskim putevima povezuje sa susjednom Italijom, ali i cjelim Sredozemnim morem. Samim time Rijeka pruža brojne mogućnosti na svim područjima života, a te mogućnosti je važno prepoznati i iskoristiti. Nastava Filmske umjetnosti može biti obogaćena kino posjetama s obzirom da u Rijeci djeluju dva kina: Art-kino Croatia i CineStar Rijeka. U kinu učenici mogu gledati vrijedni filmski

²⁵ Težak, Stjepko, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., 85.str.

ostvaraj koji će kasnije pomno analizirati, ali mogu se i uz pratnju stručne osobe upoznati s poviješću, načinom rada i mogućnostima određenoga kina. S obzirom da je Rijeka veći grad, postoji veća mogućnost da u Rijeci obitavaju filmski stručnjaci i umjetnici koji bi u dogovoru s nastavnicom mogli gostovati u školi te s učenicima podijeliti svoju strast i iskustvo. Terenske nastave i gostujuća predavanja osvježavaju nastavni proces, na najbolji način povezuju stvarnost i školsko gradivo te bude interes učenika. Zbog toga je važno iskoristiti mogućnosti koje se pružaju. Godišnji nastavni program Filmske umjetnosti u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji ne sadrži ove aktivnosti, a niti ih je nastavnica istaknula u razgovoru što smatram velikim nedostatkom. Važno je naglasiti kako je Rijeka sveučilišni grad u kojem djeluje Filozofski fakultet i Akademija primjenjenih umjetnosti. S obzirom da je film mlada umjetnost koja danas ostvaruje velike rezultate, suradnja sa stručnjacima koji se u potpunosti posvećuju filmu može itekako koristiti nastavniku Filmske umjetnosti kao izvor novih informacija. Time bi nastava Filmske umjetnosti zasigurno bila još kvalitetnija. U većem urbanom središtu kao što je Rijeka djeca i mladi imaju priliku i samoinicijativno steći znanje o onome što ih zanima. Ako je područje njihovoga interesa film, mogu postati članovi različitih filmskih radionica i škola kao što su: program „Škola u kinu“ u okviru Art-kino Croatia, Filmske radionice za djecu i mladež u Kraljevici, itd. No, veća urbana središta ne odišu samo pozitivnim utjecajima i prilikama, već i brojnim negativnim utjecajima koji predstavljaju opasnost za djecu i mlade. Djeca i mladi urbanih sredina imaju velike mogućnosti, izloženi su svakodnevnim izborima te se vrlo lako mogu odlučiti za poneke aktivnosti koje ne doprinose njihovom obrazovanju i cjelokupnom razvoju. S druge strane njihovi vršnjaci manjih, ruralnih sredina često su uskraćeni za brojne umjetničke, obrazovne i sportske programe, ali su s druge strane zaštićeni od brojnih opasnosti koje pruža gradski život. Ova je razlika također jedna od bitnih utjecaja koja utječe na oblikovanje osobnosti svake osobe, a vjerujem kako su je nastavnici koji su predavali u većim i manjim sredinama osjetili i prema tome prilagodili nastavni proces. Pod povijesno-političkim okolnostima u prvi se plan navodi suvremeno uređenje države i osnovne karakteristike povijesti koja je oblikovala naše suvremeno društvo. Hrvatska je demokratska republika te prema tome hrvatski obrazovni program ne bi trebao propagirati određenu ideologiju, već biti ogledalo slobode. Prema tome, nastavni planovi Filmske umjetnosti nisu opterećeni ideološkim filmovima kojima se odgaja društvo poslušno određenome političkome režimu, već sadrže najkvalitetnije filmske ostvaraje koji su međusobno različiti kako bi nastavni proces pružio učenicima širu sliku

ove umjetnosti. Jedino što mogu istaknuti kao manu društva u kojem živimo je snažna tendencija europeizacije i amerikanizacije što se jasno ogleda u obrazovnome procesu, pa tako i u ovome nastavnome predmetu. Naime, ističu se samo filmski ostvaraji Hrvatske, europskih zemalja i SAD-a dok se ostvaraji istočnih kultura u potpunosti zanemaruju. Moje je mišljenje da bi trebalo staviti naglasak na hrvatska i europska filmska ostvarenja, no potom u jednkoj mjeri istaknuti američka baš poput azijskih, australskih i afričkih ostvarenja. Na taj se način postiže i ostvarenje vrlo važnoga odgojnoga zadatka koji se stavlja pred svakoga nastavnika, a to je prihvaćanje različitosti i poimanje različitosti kao vrijednosti što je osnovica u izgradnji multikulturalnog društva. Povijest hrvatske kulture ne leži na važnim filmskim ostvarajima kao što su to važni književni ostvaraji, a razlog tome je što je film relativno mlada umjetnost. Film nastaje krajem devetnaestog i početkom dvadesetoga stoljeća, no njegove vrijednosti i mogućnosti nisu odmah prihvaćene od strane vladajućih slojeva i institucija, a samim time filmskim su stvaraočima bila uskraćena financijska sredstva i primjereno obrazovanje čime se kočio razvoj filma. Zanimljivo je da društvo ne prihvaća vrijednosti filma kao nove umjetnosti sve do međuraća. Otada se o filmu počinje govoriti i u školi te se počinju organizirati različite aktivnosti vezane za filmsku umjetnost. To je važna okolnost koja donosi odgovor zbog čega se film ne poučava u školi u jednakoj mjeri kao književnost, likovna i glazbena umjetnost. Društvo i danas promatra film prvenstveno kao sredstvo zabave i rekreacije, a ne kao izvor estetskoga i umjetničkoga zadovoljstva. Gospodarsko stanje u državi uvelike utječe na uvjete u kojima se izvodi nastava. Kako bi nastava Filmske umjetnosti bila kvalitetna nužna je tehnološka opremljenost učionice, odnosno posjedovanje: računala, zvučnika, video projektora i kolekciju filmskih ostvaraja (DVD). To je osnova koja omogućuje projekciju filmskih djela, a bez toga nastava Filmske umjetnosti ne bi imala smisla. Pored osnovnih nastavnih pomagala i sredstava, dobro je osigurati i brojna dodatna, čijom uporabom nastava postaje kvalitetnija. Dobar primjer je videokamera čijom bi se uporabom učenici mogli okušati u stvaralačkom radu, a filmsku bi teoriju lakše usvojili. Kvalitetu nastave ponekad ometaju tehnološki problemi i nedostaci s čime se susreće i sama nastavnica u živoj nastavnoj situaciji koju sam analizirala. Nedostupnost filmske građe i odgovarajućega prijevoda kao i iznenadni kvarovi postojeće tehnike ponekad onemogućuju održavanje nastave što je zaista veliki problem. Osnovni problem s kojim se nastavnica susreće je nedostupnost filmske građe te brojni njeni nedostaci kao što su snimke lošijih grafičkih svojstava i prijevod lošije kvalitete. Strana filmska djela često nisu niti prevedena na hrvatski

jezik, a ako i jesu, vrlo često prijevod nije usklađen s filmskim trenutkom, a niti odgovara svojom kvalitetom kriterijima srednjoškolskoga obrazovanja. Takvi tehnološki nedostaci mogu znatno ometati recepciju učenika što dokazujem provedenom anketom. Naime, jedna je učenica navela kako nije mogla u potpunosti razumijeti i doživjeti filmsko djelo „Smrt u Veneciji“ jer je ozvučenje bilo loše. To je problem kojega pod svaku cijenu valja spriječiti. Svaki bi nastavnik trebao prije početka nastave, prilikom kreiranja nastavnoga plana, provjeriti za koje filmove je moguće pronaći kvalitetne snimke. Time će se spriječiti neugodna iznenađenja, no ni to ne znači potpunu sigurnost. Kako bi osigurali kvalitetnu, filmsku građu, nastavnici bi morali izići iz okvira škole i potražiti pomoć. Prema mojem mišljenju, možda bi bilo dobro surađivati s institucijama koje se bave filmom, a koje u svojem vlasništvu mogu imati filmsku građu te su je voljni posuditi. To su različite filmske udruge na području grada Rijeke, ali i knjižnice koje u svojoj zbirci imaju filmove kao što je Gradska knjižnica Rijeka. Uz to, valja pokušati i internetskim putem stupiti u kontakt s različitim filmskim udrugama i stručnjacima koji bi mogli pružiti pomoć pri pronalasku filmske građe. Sve ove sastavnice u literaturi su okupljene pod pojmom didaktička opremljenost škole, a pod pojmom arhitektura školskih prostora podrazumijevamo kvalitetu i funkcionalnost same učionice. U konkretnom primjeru, učionica je prostrana te omogućuje svim učenicima bez obzira na mjesto sjedenja kvalitetnu recepciju filmskoga djela. Vrlo je važno da se prostor u kojem se projicira film može zamračiti jer to pomaže učenicima da se u potpunosti užive u filmsku priču i da se na određeno vrijeme distanciraju od vlastitoga identiteta i poistovjete s filmskim junakom. Učionica Filmske umjetnosti u Prvoj hrvatskoj sušačkoj gimnaziji ima mogućnost zamračivanja te ju učenici i profesori rado koriste. Uz navedene specifičnosti koje traži sama priroda nastavnoga predmeta Filmske umjetnosti, valja kazati kako je potrebno osigurati i sva ostala didaktička pomagala te mogućnosti školskoga prostora koja vrijede za sve ili barem većinu školskih predmeta (pr. ploča, stolice i stolovi i sl.).

Tijekom istraživanja najteže je utvrditi kulturne okolnosti koje utječu na nastavni proces. Nastavni proces Filmske umjetnosti pratila sam prekratko kako bih mogla utvrditi koje su to kulturne vrijednosti učenika, nastavnice, ali i sredine u kojoj Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci djeluje. Ono što je zamijećeno zajedničko je svim sredinama Republike Hrvatske, a i šire regije, a to je veliki interes mladih i cjelokupnoga društva prema komercijalnim filmovima američke produkcije. To je u skladu s trendovima koji se danas pružaju mladima preko različitih

medija, no nije u skladu s ciljevima nastavnoga predmeta Filmske umjetnosti i cjelokupnoga obrazovanja. Interesi dijela društva koji u filmu traže odmor i atrakciju kose se sa dijelom društva koji u filmu traži umjetnički doživljaj što može predstavljati problem prilikom utvrđivanja kino programa. Bilo bi zanimljivo istražiti razlikuju li se interesi društva prema umjetnostima općenito i filmu u različitim krajevima Hrvatske te istražiti čime su te razlike uvjetovane. Ta bi zapažanja predstavljala prave kulturološke okolnosti, a ovako mogu zaključiti jedino da mladi i veći dio društva pokazuju interes prema filmu. Gledanjem filmova učenici često ispunjavaju slobodno vrijeme, a upisom ovoga predmeta žele steći znanja koja im mogu koristiti u analizi i odabiru filmova.

Pri planiranju nastavnoga procesa vrlo je važno poznavati najznačajnija obilježja kako bi nastava bila što kvalitetnija. Svaki nastavnik treba nastojati uočiti čimbenike koji utječu na nastavni proces te uložiti veliki trud u njihovu analizu kako bi mogao što bolje utvrditi koji čimbenici djeluju pozitivno, a koji negativno na njegov rad te naposljetku učiniti sve što je u njegovoj moći da iskoristi sve blagodati pozitivnih, a smanji utjecaj štetnih utjecaja. Zbog toga nastavnik mora poput umjetnika budnim okom promatrati svijet u kojem živi i djeluje, a osobito što taj isti svijet pruža mladima te kako utječe na njih.

Čimbenici nastavnoga procesa predstavljaju njegove temelje. Poznato je kako svaka materijalna i nematerijalna konstrukcija počiva na temeljima, a prema tome je jasno kako uspješnost cjelokupnoga nastavnoga procesa uvelike ovisi o uspješnoj analizi i uvažavanju prepoznatih karakteristika nastavnih čimbenika pri planiranju nastave. Nastavni čimbenici predstavljaju i osnovni razlog zbog čega se teze brojnih didaktičara i metodičara ne mogu uzeti zdravo za gotovo, već ih je potrebno podvrgnuti kvalitetnoj analizi. Karakteristike su nastavnih čimbenika brojne i podložne stalnim promjenama. Jednostavno je nemoguće da ih stručnjaci sve prepoznaju i da konstruiraju određena rješenja koja će biti moguće ostvariti bez obzira na nastavne čimbenike. Zato svako ozbiljno planiranje nastavnoga procesa i analiza njegove vrijednosti mora započeti analizom nastavnih čimbenika. Vodeći se tom idejom, svoje istraživanje, ali i prvo poglavlje ovoga rada započela sam upravo ovim sadržajem kako bih s većim razumijevanjem mogla nastaviti istraživati sadržaje stručne literature i usporediti ih s konkretnom realizacijom nastavnoga predmeta Filmske umjetnosti.

6. Cilj i očekivani ishodi nastave Filmske umjetnosti

Nastava svakoga školskoga predmeta, pa tako i Filmske umjetnosti, ima svoju svrhu, odnosno cilj koji se nastoji cjelokupnim nastavnim procesom ostvariti. Nastavnici se u svojem radu vode ciljem, pomoću njega se orijentiraju i njegovom ostvarenju streme.

Suvremena didaktika razlikuje cilj od očekivanih ishoda, a oba termina vezana su uz ostvarenje nastavnih zadaća. Cilj je sažeta i uopćena formulacija koja sadrži osnovne intencije nastavnoga procesa. Cilj se definira za svaki pojedini predmet i za svaku nastavnu cjelinu te sadrži osnovna znanja, vještine i stavove koje će se nastojati razvijati tijekom nastavnoga procesa. Važno je naglasiti da cilj nije jednoobrazan i da je uz obrazovnu jednko važna i odgojna komponenta. Cilj se sastavlja iz perspektive nastavnika te se nastavnik pomoću cilja orijentira u poučavanju i vrednovanju postignuća. Svaki predmet i nastavna jedinica sadrži samo jedan apstraktan cilj, a on je temelj u definiranju očekivanih ishoda. Iz jednoga cilja realizira se više očekivanih ishoda koji su pisani iz perspektive učenika. Očekivani ishod sadrži očekivanja koja bi učenik nakon određenoga vremena učenja trebao ispunjavati, odnosno sve ono što bi trebao znati, razumijeti i vlastitim snagama stvoriti. Bitne su kvalitete očekivanih ishoda konkretnost i preciznost što nastavniku omogućuje praćenje i vrednovanje učenikovih aktivnosti i znanja te dosljednost nadređenome cilju. Ovisno o vrsti znanja koja se nastoje postići poučavanjem učenika, očekivane ishode dijelimo na materijalne (obrazovne), funkcionalne (formalne) i odgojne. Ukratko rečeno: materijalni se ishodi odnose na stjecanje znanja kao sustava činjenica i generalizacija, funkcionalni na razvoj sposobnosti i intelektualno-emocionalnih funkcija i aktivnosti, a odgojni na formiranje i samoformiranje ličnosti učenika i na izgrađivanje karakternih i drugih osobina ličnosti učenika.²⁶ Zahvaljujući ovoj podjeli, nastavnici pri formuliranju očekivanih ishoda jednak naglasak stavljaju na sva tri segmenta koja su uistinu jednako važna te ih je važno jednako razvijati jer to doprinosi razvoju cjelokupne učenikove ličnosti. Kvalitetno formuliranje cilja i očekivanih ishoda predstavlja uvjet ostvarivanja uspješne nastave. Nastavnik u svakom trenutku mora biti svjestan što želi postići odgojno-obrazovnim procesom. U suptotnom potratit će mnogo dragocjenog vremena uzalud te učenici neće steći ona znanja, sposobnosti i vještine koja im je školska organizacija prema zakonu dužna pružiti. Nastavnik formulira ove didaktičke

²⁶ Poljak, Vladimir, *Didaktika*, Školska knjiga, Zagreb, 1991.

elemente na temelju vlastitoga znanja s područja didaktike, prirode filmskoga gradiva i radnoga iskustva, a veliku pomoć i orijentaciju pronalazi u sadržajima aktualnoga nastavnoga plana i programa i Nacionalnoga okvirnoga kurikulumu. Ti dokumenti sadrže formulirane ciljeve i očekivane ishode za svaki pojedini predmet ili odgojno-obrazovno područje, no svaki je nastavnik iste formulacije dužan prilagoditi karakteristikama učenicima, školske organizacije, vlastitim mogućnostima i interesima društvene sredine. Prilagodбом sadržaja nastavnog plana i programa i Nacionalnog okvirnog kurikulumu nastaje izvedbeni nastavni program pojedinog predmeta za određeno razredno odjeljenje pojedine školske organizacije.

Nacionalni okvirni kurikulum donosi osnovne učeničke kompetencije za svako odgojno-obrazovno područje koje valja njegovati i razvijati čime se ostvaruju osnovne zadaće pojedinog odgojno-obrazovnog područja. Te su formulacije planiranih učeničkih kompetencija definirane kao odgojno-obrazovni ciljevi područja, no moram napomenuti kako se prema suvremenoj didaktičkoj teoriji ne mogu nazvati ciljevima jer su brojne, detaljne, pisane iz perspektive učenika te konkretno iskazuju što se od učenika očekuje. Prema tome može se govoriti samo o očekivanim ishodima. Opći očekivani ishodi umjetničkoga odgojno-obrazovnoga područja ujedinjuju sva ona znanja, sposobnosti, vještine, stavove i vrijednosti koje se nastoje ostvariti u poučavanju Vizualnih umjetnosti i dizajna, Glazbene kulture i umjetnosti, Filmske i medijske kulture i umjetnosti, Dramske kulture i umjetnosti te Umjetnosti pokreta i plesa. Iako svaka od ovih umjetnosti ima vlastiti izraz, sve njih ujedinjuje suština umjetničkih zakonitosti, umjetničkoga izraza, doživljaja i jedinstvenog pogleda na svijet čime je omogućeno formuliranje zajedničkih učeničkih postignuća. Opća učenička postignuća umjetničkoga odgojno-obrazovnog područja se kasnije razrađuju i diferenciraju sukladno specifičnostima svake pojedine vrste umjetnosti i odgojno-obrazovnog ciklusa. Očekivani ishodi Filmske i medijske kulture raspoređeni su u pet kategorija, a to su: opažanje, doživljavanje i prihvaćanje filmskih i medijskih elemenata i stvaralaštva; ovladavanje elementima filmskoga jezika i medijskih aktivnosti; sudjelovanje u medijskim aktivnostima i filmskomu stvaralaštvu; komunikacija, socijalizacija i suradnja medijskim aktivnostima i filmskim stvaralaštvom; razumijevanje i vrjednovanje filmskoga stvaralaštva i medijskih aktivnosti.²⁷ Svaka se navedena sastavnica dijeli

²⁷ Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH, Zagreb, 2011., 246-248.str.

na niz očekivanih ishoda koji pokrivaju navedeno područje Filmske umjetnosti. Time se daje detaljan i konkretan pregled svega onoga što se očekuje od učenika nakon određenog razdoblja poučavanja. Proučena literatura ne donosi tako detaljnu i preglednu razradu svega onoga što se nastoji postići nastavom Filmske umjetnosti, no s druge strane bolje pojašnjava pojedine sastavnice i zadatke. To se prvenstveno ogleda u djelu „Film i odgoj“ Miroslava Vrabeca koji navodi razvijanje filmske kulture kao glavni cilj predmeta Filmske umjetnosti, a potom navodi i detaljno obrazlaže sastavnice filmske kulture koje izjednačuju sa zadacima, odnosno očekivanim ishodom jer je osnovna intencija nastave razvijanje znanja, sposobnosti i vještina koje su povezane s istim sastavnicama, a to su redom: umjetnički doživljaj, vrednovanje, filmskoumjetnički ukus i filmsko stvaralaštvo. U svojem kasnijem djelu „Uvođenje u umjetnost filma i televizije“ u kojem je koautor sa Stjepkom Težakom uklatko donosi očekivana učenička postignuća te ih raspoređuje u tri vrste: funkcionalne, odgojne i obrazovne očekivane ishode.²⁸ Djelo Miroslava Vrabeca i Stjepka Težaka „Uvođenje u umjetnost filma i televizije“ i djelo Stjepka Težaka „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“ sadrže samo uklatko nabrojene očekivane ishode koji su objedinjeni prema određenim sličnostima.

Na temelju Nacionalnog okvirnog kurikuluma i stručne literature, nastavnica je definirala očekivane ishode koji su se imali realizirati na nastavi Filmske umjetnosti 2015./2016. godine. S obzirom da sam imala mogućnost uvida u izvedbeni plan Filmske umjetnosti, analizirala sam očekivane ishode, a svoja zapažanja donosim u nastavku. Ponajprije moram istaknuti kako su u izvedbenom planu navedena samo četiri očekivana ishoda što je poprilično mali broj. To su redom: uvoditi učenike u područje medijske kulture: razvijati zanimanje za suvremene medije, crtani, dokumentarni i grani film; razvijati tolerantnost i prihvaćanje drukčijega mišljenja, suosjećajnost i poštovanje različitosti; razvijati i proširivati rječnik filmskog jezika, sposobnost promatranja, zapažanja, logičkog i kritičkog mišljenja; usvojiti temeljno znanje filmskih vrsta i žanrova, produbiti utvrđeno znanje iz drugih područja (jezika, književnosti, likovne umjetnosti, glazbe, filozofije, psihologije, sociologije). S lakoćom mogu zaključiti kako nije zanemaren niti jedan segment odgojno-obrazovnog procesa ako uzmem u obzir da prva dva navedena ishoda pripadaju afektivnoj domeni (odgojni očekivani ishodi), treći psihomotornoj domeni

²⁸ Stjepko Težak u svojem djelu “Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“ (2002.) također donosi šturo nabrojane očekivane ishode podjeljene u određene kategorije

(funkcionalni očekivani ishodi), a četvrti kognitivnoj domeni (materijalni očekivani ishodi) što je zasigurno pozitivno. No, prema mojem mišljenju očekivani ishodi ne bi trebali biti tako složeni jer im to daje dozu apstraktnosti što se protivi suvremenoj didaktičkoj teoriji. Bolje bi bilo da je isti sadržaj navedenih očekivanih ishoda izrečen pomoću većega broja očekivanih ishoda jer bi time bilo jasnije što se sve i u kojoj mjeri želi postići. Isto tako valja istaknuti da su pojedini važni segmenti, koji su navedeni u literaturi, u konkretnoj nastavnoj situaciji zanemareni a to su: poticanje razvoja stvaralačke mašte (funkcionalni očekivani ishod), stvaralački rad učenika (odgojni, obrazovni i funkciolni očekivani ishodi), razvoj filmskoumjetničkog ukusa te svijesti o filmovima kao dijelu hrvatske kulturne baštine (odgojni očekivani ishodi). Pojedina očekivanja nisu jasno izrečena, ali se podrazumijevaju. To mogu oprimjeriti ovim zaključcima: poštivanje drugačijeg mišljenja, poštovanje različitosti i razvoj tolerancije nije moguće ostvariti bez različitih oblika komunikacija, o osobito bez kooperativnih oblika komunikacije što nije jasno izrečeno u očekivanjima; razvoj kritičkoga mišljenja obično se njeguje pri vrednovanju i procjenjivanju umjetničkih kvaliteta filmskih djela. Osobito je dobro što je istaknuta postupnost i obuhvaćanje pojave od šireg prema užem što je vidljivo u prvome ishodu te što se nastava Filmske umjetnosti nastoji povezati s drugim umjetnostima i školskim predmetima što je razvidno u posljednjem ishodu.

Analizom je utvrđeno da očekivani ishodi koji se nastoje realizirati tijekom cjelogodišnje nastave Filmske umjetnosti u školskoj godini 2015./2016. imaju svoje prednosti i nedostatke i time predstavljaju vjernu sliku stvarne nastavne situacije. Naime, ne postoji savršena formulacija i raspodjela očekivanih ishoda, već svaka odluka ima svoje dobre i loše strane. Svaki se nastavnik pri definiranju očekivanih ishoda vodi stručnom literaturom i okvirnim nastavnim planovima koji najčešće predviđaju savršenu nastavnu situaciju, ali uzima u obzir i niz nastavnih okolnosti koje se zbog svoje širine i neuhvatljivosti ne mogu niti u potpunosti definirati. Vrlo je teško procijeniti koliko su utvrđeni očekivani ishodi primjereni aktualnoj nastavnoj situaciji te je važno da ih nastavnik često preispituje i mijenja. Očekivani su ishodi važni jer o njima ovisi uspješnost nastavnoga procesa. Oni su pokazatelj svakome nastavniku jer na osnovi postavljenih očekivanih ishoda nastavnik odabire sadržaje, nastavna sredstva i kombinaciju metoda i oblika rada kojima će ponajbolje ostvariti zacrtane zadaće. Temelji uvijek moraju biti čvrsti, inače cjelokupna konstrukcija i trud pada u vodu i nestaje u bespovrat.

7. Izbor filma

Vodeći se postavljenim očekivanim ishodima, nastavnik planira i organizira ostale komponente odgojno-obrazovnog procesa. Jednu od najvažnijih komponenata predstavlja nastavni sadržaj na osnovi kojega učenici stječu nova znanja, sposobnosti i vještine. Nastavnici izbornoga predmeta, pa tako i Filmske umjetnosti, imaju veću slobodu u izboru nastavnoga sadržaja. To je s jedne strane pozitivno jer nastavnici nisu ograničeni različitim propisima i normama koje trebaju ispuniti, već imaju više prostora za ispunjenje svojih i učeničkih želja i interesa. No, s druge strane, nastavnici imaju veliku odgovornost te im je potrebna visoka razina znanja i iskustva kako bi uspješno odabrali sadržaj Filmske umjetnosti i na najbolji mogući način iskoristili sve potencijale koje taj izbor pruža.

Kako bi se ispunili određeni zadaci Filmske umjetnosti, kao izbornoga predmeta koji učenicima omogućuje stjecanje filmske kulture te ih uvodi u umjetničko doživljavanje filmskih djela, nastavnici moraju pažljivo birati među filmskim ostvarenjima. Ta će ostvarenja učenicima pružiti primjer, uzor u umjetnosti filma, pa se slažem s preporukom pedagoga G. Kerschensteinera da to budu „samo najbolja umjetnička djela“.²⁹ Prema estetičkom načelu i riječima uvaženoga pedagoga neizostavno je važno da odabrana filmska ostvarenja posjeduju umjetničku vrijednost, a ta je vrijednost neprolazna i prepoznatljiva u svakome vremenu i prostoru ljudske civilizacije. Jedna od važnih razlika između umjetničkih i neumjetničkih filmova je to što umjetnički filmovi prikazuju životnu istinu, a komercijalni filmovi često nastoje prikazati ovaj svijet ljepšim mjestom nego što uistinu jest. Život koji živimo i svijet u kojem postojimo s jedne je strane lijep i sretan, a s druge strane ružan i tužan, a toj istini umjetnički filmovi jasno svjedoče, ne skrivajući apsolutno ništa. Filmska umjetnost, kao i svi školski predmeti, ima obvezu pripremiti učenike za život pružajući im realnu sliku svijeta. U tome se ogleda odgojna komponenta koja je jednako važna kao i estetska. No, s druge strane valja poštivati činjenicu prema kojoj umjetnička djela nisu izravno namijenjena poučavanju i odgajanju. Prava umjetnička djela oslobođena su didaktičizma, a pri odgoju i poučavanju učenika djelotvornije je dati samo živopisnu pokretnu sliku koja govori više od tisuću riječi. Izravne riječi često samo oslabljuju pozitivne odgojne utjecaje filma. Kvalitetni umjetnički filmovi stvarani su za odrasle gledatelje koji bi trebali imati

²⁹ Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., 168. str.

zavidnu razinu filmske kulture, a dobro je znano kako su učenici mladi ljudi koji tek izgrađuju temelje filmske kulture. Stoga izbor umjetničkih filmova u okvirima nastavnoga sadržaja mora biti prilagođen znanju, sposobnostima i vještinama učenika, o čemu govori psihološko načelo. Zbog te je prepreke nastavni sadržaj lišen visokokvalitetnih djela te je često satkan od filmova lošijih kvaliteta, no ti su filmovi razumljivi učenicima, a samim time pozitivno utječu na njihov razvoj. Kako bi se nastavom Filmske umjetnosti postigao što je moguće kvalitetniji razvoj filmske kulture učenika, ali i njegove osobnosti, kao i opća znanja, sposobnosti i vještine, važno je postići raznovrsnost u izboru filmskih djela. Raznovrsnost se očituje u različitim obilježjima filmskih djela, kao što su: tema, vrsta igranoga filma, vrijeme i mjesto nastanka i sl. Tema je usko povezana s idejom koju gledatelj otkriva na temelju filmske cjeline, ali i uloge pojedinih filmskih izražajnih sredstava i filmskoga sadržaja. Ne bi bilo dobro kad bi svi odabrani filmovi imali istu tematiku. To bi dovelo do monotonije i zasićenja. Tematska raznovrsnost donosi učenicima različita životna znanja na primjeru filmskoga iskustva na različitim poljima života, a stjecanje životnoga znanja jedan je od važnih ciljeva cjelokupnoga obrazovanja. Raspored prikazivanja odabranih filmskih ostvaraja najviše ovisi o njihovoj kompleksnosti, ali i o temi. Možda je najbolja organizacija filmskih ostvaraja po tematskim cjelinama. Time se povezuju filmovi iste ili bliske tematike te se prikazuju jedan za drugim, a potom slijedi iduća tematska cjelina. Taj je način nastavne organizacije razvidan i u promatranom nastavnom procesu Filmske umjetnosti te je sukladno tome filmski nastavni sadržaj organiziran u tri tematske cjeline: 1. čovjek u ratnom vrtlogu i političkim previranjima; 2. između zbilje i umjetnosti; 3. protjecanje vremena, čovjek, život, nasilje, smrt. Riječ je o temama koje su vrlo intrigantne, životne i vrlo se često javljaju u filmovima, ali i u ostalim vidovima umjetnosti. Stoga smatram da je odabir vrlo dobar. Ono čime bih obogatila ovu tematsku podjelu su teme koje su najbliže životima srednjoškolaca jer ih takvi filmovi znatno više intrigiraju. Riječ je o temama poput: ljubavi, odnos čovjeka s obitelji, prijateljima i sl. Time bi se interesi učenika zasigurno još više zadovoljili, a zadovoljstvo i motivacija bili bi veći što također pozitivno utječe na uspješnost nastavnoga procesa. Osim tematske, važna je i vrstovna raznolikost unutar žanra igranoga filma. Naime, već sam spomenula kako se izborni predmet Filmska umjetnost koncentrira samo na igrane filmove. No, igrani film je vrlo širok pojam koji obuhvaća niz vrsta kao što su: drama, vestern, komedija, triler, horor, znanstvenofantastični, kriminalistički film. Vrlo često nije jednostavno odrediti kojoj vrsti određen film pripada, a ovim bi se izbornim predmetom trebalo

poučiti učenike specifičnostima pojedinih filmskih vrsta kako bi i sami mogli odrediti vrstu pojedinoga filma, ali i kako bi se upoznali s cjelokupnim bogatstvom igranoga filma i najboljim ostvarenjima pojedine vrste na osnovi čega mogu sami pronaći onu filmsku vrstu koja najviše odgovara njihovim interesima. Prema izvedbenom planu i programu analiziranoga nastavnoga programa Filmske umjetnosti utvrdila sam kako među odabranim umjetničkim filmovima prvenstveno dominiraju drame i komedije. No, pojedini odabrani filmovi sadrže elemente drugih filmskih vrsta među kojima se posebno ističu elementi horora i kriminala. Prema mojem mišljenju izbor nije sjajan, ali nije toliko ni loš jer postoji raznolikost, ali ona nije ostvarena u svojoj punini. No, vjerojatno nastavnica nije imala prioritet uvesti učenike u sve tajne filmskih vrsta, pa su se na uštrb ovoga cilja ostvarivali drugi ciljevi koji su prepoznati kao važniji. Raznolikost vremena i mjesta produkcije također je važna jer svako vrijeme i područje donosi neku svoju čar, specifičnosti i razlike u poimanju životnih radosti i teškoća te upotrebu filmskih izražajnih sredstava. To bogatstvo obogaćuje poučavanje učenika vrijednim filmskim ostvarenjima na osnovi čega njihovo znanje postaje cjelovitije. Odabrani filmovi nastali su u razdoblju od 1942. do 1995. godine čime obuhvaćaju vremensku razliku veću od pedeset godina. Prema mojem je mišljenju postignuta dobra vremenska raznolikost. Možda bi trebalo obuhvatiti i filmove novije produkcije, odnosno filmska ostvarenja ovoga stoljeća jer oni obuhvaćaju suvremenu političku, gospodarsku i društvenu situaciju te znatno pojačavaju interes mladoga čovjeka. „Odgajamo filmsku publiku sutrašnjice, dakle za sutrašnje, a ne za jučerašnje filmove, a sutrašnjici su ipak najbliža današnja ostvarenja.“³⁰ Uz vremensku raznolikost, važna je i raznolikost mjesta, odnosno država koje proizvode filmove jer se u filmovima znatno ogleda način života i kultura određenoga društva. Putem filmova učenici mogu puno toga naučiti o kulturi drugih naroda, a to je znanje dragocjeno jer se šire vidici čovjeka koji tek kreće u samostalan život. Analizom sam utvrdila kako je većina filmova američke produkcije. Izdvajaju se dva filma hrvatske produkcije („Kiklop“, A. Vrdoljak i „Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja“, K. Papić), jedan film britanske produkcije („Treći čovjek“, C. Reed), jedan film češke produkcije („Kolja“, J. Svěrák) i jedan film talijansko-francuske produkcije („Smrt u Veneciji“, L. Visconti). Jedan od važnijih ciljeva Filmske umjetnosti prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu je poučiti učenike hrvatskom filmskom stvaralaštvu i osvijestiti ih o važnosti

³⁰ Vrabec M., Težak. S., *Uvođenje u umjetnost filma i televizije*, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1977., 151.str.

hrvatskih filmskih ostvaraja u okviru hrvatske baštine i kulture. Zbog toga je važno uvrstiti djela hrvatske kinematografije u nastavni sadržaj Filmske umjetnosti, a iz navedenih je primjera razvidno kako je ta važnost prepoznata u konkretnoj nastavnoj situaciji. Ono što nije ostvareno, a ja smatram izuzetno važnim je uvrštavanje filmskih ostvaraja drugih kultura čija nam je filmska kinematografija nepoznata i teže dostupna. Riječ je o kvalitetnim filmskim ostvarajima uspješnih svjetskih kinematografija kao što su: kineska, indijska, turska i dr. Učenici su u svojim anketama izričito kazali kako preferiraju filmove američke kinematografije, no hrvatski kino repertoari i televizijski programi gotovo ništa drugo niti nemaju u ponudi. Izborni predmet Filmska umjetnost trebao bi omogućiti učenicima uvid u filmove drugih, pomalo i egzotičnih produkcija jer time stječu nova filmska iskustva, nova znanja o drugim kulturama i sl. Ono što vjerojatno predstavlja veliku prepreku u ostvarenju ovoga cilja je nepostojanje kvalitetne filmske građe, no vjerujem kako postoji barem mali broj filmova koji zadovoljava postojeći uvjet. S obzirom na bogatstvo i raznovrsnost filmskih ostvaraja, nastavnici moraju paziti kako se u svemu tome ne bi izgubili. Dobro je uvijek pri odabiru imati na umu dva principa koja film mora zadovoljiti, a to je princip umjetničke kvalitete i odgojnosti. Pomoć mogu uvijek potražiti u brojnoj literaturi, vrijednim filmskim kritikama te na internetskim stranicama. Naposljetku, nakon što su filmovi pomno odabrani i posloženi, bilo bi dobro još jedanput preispitati svoj izbor u skladu s osnovnim zahtjevima ovoga predmeta.

Uz postojeće i obrazložene zahtjeve, važno je da nastavnici pri izboru filmskih djela poštuju opće interese učenika jer je postojeći interes pokazatelj potrebe mladih za određenim sadržajima koji su neophodni za intelektualni i emocionalni razvoj njihove ličnosti. Postojanje interesa omogućuje dublji i jači doživljaj filmskoga djela što se dokazuje ovim riječima: „Uspjeh u filmskom obrazovanju ovisi i o tome koliko učenici u prikazivanim filmovima pronalaze sebe, svoje probleme i svoje interese.“³¹ To ne znači da bi nastavnici trebali u potpunosti podilaziti interesu svojih učenika, već trebaju pronaći neki srednji put pri odabiru umjetničkih djela koji će uključivati umjetničke kvalitete, ali i elemente učeničkih interesa. Time ćemo postupno i neizravno utjecati na izgradnju kvalitetnijega filmskoga ukusa učenika što je jedan od osnovnih zadataka ovoga predmeta.

³¹ Vrabec M., Težak S., *Uvođenje u umjetnosti filma i televizije*, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1977., 151. str.

8. Korelacija filma s drugim nastavnim sadržajima

Obrazovni proces omogućuje učenicima stjecanje različitih znanja te razvijanje sposobnosti i vještina na različitim područjima života, ali im je zbog prirode nastavnih sadržaja te nedostatka sredstava i vremena u velikoj mjeri onemogućeno percipirati, iskusiti i primijeniti udžbeničko znanje. Naš je život ograničen parametrima zbilje u kojoj živimo i djelujemo, ali i individualnim mogućnostima što nam onemogućuje doživjeti i iskusiti baš sve što želimo. Nepresušna želja svakoga pojedinca za novim doživljajima, ali i za izražavanjem vlastitoga unutarnjega svijeta, čini umjetnost bitnim segmentom čovjekovoga života. Upravo putem umjetničkih djela, čovjek putuje prostranstvima vremena i prostora susrećući se s novim karakterima i dotad nepoznatim životnim situacijama, a svi ovi elementi mogu biti u skladu s prirodnim zakonitostima ili potpuno fiktionalni. Ne kaže se uzalud da je umjetnost hrana za dušu. No, osim što umjetnost bogati naš misaono-emocionalni svijet, ona može biti izvor različitih spoznaja. Kako je predmet ovoga rada filmska umjetnost, nastojat ću proučiti koje sve spoznaje može pružiti filmsko djelo te s kojim ga obrazovnim područjima možemo povezati.

8.1. Odnos filma s društvenim znanostima

Vodeći se gnoseološkim i eruditivnim načelom koji je jedan od specifičnih načela Filmske umjetnosti polazim od činjenice kako je film vrlo složena pojava i izvor različitih znanja i spoznaja. W. Knappeide s pravom naziva igrani film „velikom školom života“³² jer omogućuje spoznavanje i razumijevanje znanja iz različitih aspekata svakodnevnoga života, ali i obrazovnih područja, osobito društvenih znanosti. Ta su znanja vrlo korisna pri odgoju i obrazovanju novih generacija jer razvijaju njihovu opću kulturu, pripremaju ih za život koji je pred njima te olakšavaju proces učenja nastavnoga gradiva.

Nastavni sadržaj Filmske umjetnosti daje velike mogućnosti povezivanja s nastavnim sadržajima drugih nastavnih predmeta te s ukupnim učeničkim znanjem i iskustvom. Filmovi, kao i ostala umjetnička djela, pružaju primjer određene životne situacije koju ne valja generalizirati, ali vrlo

³² Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., 70.str.

često možemo povući paralele između našega života ili života drugih i filmskoga sadržaja. Znanost donosi zaključke koji vrijede gotovo uvijek i svugdje, ali nam se zbog apstraktnosti i znanstvenoga diskursa čine dalekim i neupotrebljivim. Znanstvene teorije u primjeru pronalaze primjenu, a primjeri u znanosti potvrdu što ukazuje na njihovu jednaku važnost, ali i suštinsku razliku. Upravo filmovi donose primjer znanstvenih i životnih znanja kojega su učenici pri učenju doživljavali suhoparnim i apstraktnim. Filmovi često donose primjer nastavnoga sadržaja društvenih znanosti sociologije, povijesti, geografije, psihologije, filozofije te politike i gospodarstva, ali i stranih jezika. Postoji niz povijesnih filmova pomoću kojih učenici mogu naučiti brojne povijesne činjenice, ali i doživjeti ondašnji način života, karakteristike društva, tehnologiju i sl. Film najbolje može prikazati sadržaj i duh određenoga vremena u kojemu nismo imali prilike živjeti. Različita geografska područja, prirodne ljepote i egzotične zemlje često su prikazane u filmskim djelima čime gledatelji mogu steći predožbu o geografskim, gospodarskim ali i društvenim razlikama između različitih područja današnjice. Akteri filma razlikuju se prema svojim navikama, stilovima života, ponašanju, sklonostima i željama, a time gledatelji uče o različitosti svakoga pojedinca i shvaćaju razloge takvih razlika čime bolje upoznaju društvo, ali i sami sebe. Ovisno o idejama koje se nastoje prikazati te o kreativnosti samoga redatelja, pojedini sadržaji mogu biti dominantniji, a ponekad se samo uzgredno javljaju kako bi filmski sadržaj bio cjelovitiji. Svaki će dobar nastavnik prepoznati i nastojati iskoristiti veze između znanosti i filma znajući da učenici mnogo lakše uče o pojavama koje su im zorno prikazane. No, vrlo je važno da nastavnik razgovara s učenicima o tim sadržajnim vezama jer učenici ponekad ne zamijecuju te veze, a mogu ih i pogrešno protumačiti. Osobito je važno istaknuti ako filmski sadržaj sadrži pogrešne činjenice ili navodi učenike na pogrešne zaključke jer postoji opasnost da će učenici steći krivu predožbu ili naučiti nešto što uopće nije točno. Takve interpretacije mogu biti korisne jer uče učenika važnosti preispitivanja informacija i sadržaja na koje nailazi tijekom obrazovanja, ali i tijekom života. Nastavni sadržaj Filmske umjetnosti, analiziranoga obrazovnoga programa, omogućuje povezivanje s brojnim školskim predmetima gimnazijskoga programa što daje brojne mogućnosti u interpretaciji samoga djela. Posebno se ističu brojni filmski ostvaraji čije se radnje odvijaju tijekom ratnih razaranja čemu svjedoči i postojanje tematske cjeline: čovjek u ratnom vrtlogu i političkim razaranjima. Radnja filmova „Biti ili ne biti“ (Ernst Lubitsch) i „Casablanca“ (Michael Curtiz) odvija se tijekom Drugoga svjetskoga rata te se jasno raspoznaju zaraćene strane s ponekim aktualnim političkim potezima i događanjima, a

te informacije učenici mogu jasno povezati s nastavnim gradivom povijesti. Filmovi im, uz gole činjenice, prikazuju i reakcije pojedinaca, odnosno društva, koje su uvjetovane neizvjesnim sukobom svijeta u kojem žive. Oba filma kritiziraju nacizam u odnosu na njegove žrtve te pokret otpora. O utjecaju Drugoga svjetskoga rata na hrvatskim prostorima koji su bili u sastavu Jugoslavije, kao i na društvo govori film Antuna Vrdoljaka „Kiklop“. Prikazani događaji sporedni su u odnosu na filozofske, sociološke, općekulturne i psihološke odrednice društva i pojedinca. Događaji predstavljaju glavne okidače negativnih emocija kao što su strah, tjeskoba, nepovjerenje i beznade na osnovu čega govorimo o pravom kaosu u glavama pojedinaca, ali i cjelokupnoga društva. Osim što ovi filmovi donose vrijedan opis političke, društvene, kulturne i gospodarske situacije, oni prikazuju specifičnosti uređenja interijera i modu onoga vremena, kao i pravila uzornoga ponašanja koja se jasno očituju u odnosima između likova. Film „Slika Doriana Graya“ (Albert Lewin) prikazuje ljepotu unutarnjega interijera i mode viktorijanskoga doba. Riječ je o filmu koji usmjerava pozornost gledatelja na pojedinca, njegove fizičke i etičke vrijednosti dovodeći ih u specifičan odnos što djeluje zastrašujuće. Pojedinač, svijetle i tamne strane njegove psihe, kao i različiti osjećaji i misli koji se ne mogu opisati i definirati, česta je tema umjetničkih filmova. Za razliku od filmova koji u svoje središte stavljaju pojedinca, javljaju se i filmovi koji pažnju usmjeravaju prema društvenoj zajednici, među kojima ističem hrvatski film Krste Papića „Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja“ i film američke produkcije „Nevolje s Harryjem“ Alfreda Hitchcocka koji prikazuju zaostalost i primitivizam manje, zatvorene zajednice što izaziva čuđenje gledatelja. Osim što se na osnovu igranih filmova može štošta naučiti na području društvenih znanosti, strani filmovi mogu potaknuti ili pospješiti učenje stranoga jezika. U filmovima nailazimo na konkretnu primjenu jezičnih konstrukcija u komunikaciji aktera. Posebno valja istaknuti češki film „Kolja“ (Jana Svěráka) koji je zasigurno zaokupio učenike svojim jezičnim izrazom s obzirom da je izraz češkoga jezika vjerojatno jako rijetka pojava u njihovim životima. Navedeni primjeri pokazuju kako analizirana nastavni program Filmske umjetnosti pruža brojne mogućnosti povezivanja s nastavnim sadržajima drugih predmeta čime se ostvaruje interdisciplinarnost i bogatstvo nastavnoga procesa.

Gledanjem umjetničkih filmova koji opimjeruju pojedini sadržaj društvenih znanosti, učenici se sjećaju usvojenih činjenica te ih povezuju s prikazanim primjerom, a samim time osjećaju se vrednijima jer napokon mogu primijeniti svoje znanje koje sada postaje još bogatije i jasnije. Učenicima je uz stjecanje znanja drugih školskih predmeta, omogućena kompleksnija recepcija

djela jer uče kako gledati i između kadrova i tako kvalitetnije prodirati u suštinu djela, u idejnu nadgradnju.

8.2. Odnos filma i umjetnosti

Film je vrlo složen oblik umjetnosti u kojemu se jasno raspoznaju elementi drugih umjetnosti. Ti elementi nisu autonomni niti su samo prikršani filmskome djelu, već su neodvojivi od filmske cjeline i u potpunosti prilagođeni sadržaju i artizmu djela. Film čini jedinstven spoj slike, fotografije, glazbe, riječi, glume, pokreta i još štošta. Kompleksnost filmskoga djela traži interdisciplinarni pristup pri njegovoj interpretaciji kako bi se što je moguće bolje mogao razumijeti odabir i značenje pojedinoga filmskoga elementa unutar cjeline. Uvjet interdisciplinarnoga pristupa u poučavanju dobro je poznavanje suštine svake umjetnosti, ali i načine na koje film ostvaruje veze s određenom umjetnošću.

Vizualne umjetnosti poput slikarstva, fotografije i stripa s filmom povezuje element slike, fotografije te riječi i naracija ako govorimo o stripu. No, film prikazuje pokretne slike koje su obogaćene auditivnim elementima što omogućuje korelaciju filma s glazbom. Postojeća glazbena umjetnička djela stječu u filmskome djelu nova značenja, a ponekad se za film stvaraju i nova glazbena djela. Glazba, ali i bilo koji sadržaji auditivne prirode, nisu neizostavni elementi filma što dokazuje postojanje nijemih filmova koji su obilježili sam početak filmske umjetnosti. U nijemim igranim filmovima vrlo je važna gluma kako bi se uspostavila kvalitetna komunikacija s gledateljima i kompenzirao nedostatak auditivnih elemenata. Upravo je element glume ono što najviše povezuje kazališnu i filmsku umjetnost, a među njima postoje i jasne razlike. Kazališni glumac prvenstveno glumi svojim glasom, a filmski svojim licem. Kazališna publika zbog udaljenosti ne može zamijetiti pokrete lica, za razliku od filmske koja ne promatra žive glumce, već pokretnu sliku koja nastaje objektivom kamere. Kazališna predstava omogućuje neponovljivu živu komunikaciju između gledatelja i glumaca, a film je zabilježen na vrpici koju gledatelji mogu gledati više puta. Receptijent književnoga i filmskoga djela ima veću slobodu pri primanju umjetničkoga sadržaja jer ima mogućnost zaustaviti se na određenome dijelu, vratiti se ili preskočiti određene dijelove kako bi udovoljio znatiželji. Književnost i film prvenstveno su vezani naracijom, no za razliku od književnosti, filmsko djelo u potpunosti konkretizira

pojedinu pojavu, biće ili stvar. Književne sadržaje čitatelj nadograđuje svojom maštom i tako im daje završni oblik. Važno je napomenuti kako svaki umjetnički element filma pomaže u njegovoj izgradnji čineći filmsku cjelinu potpunijom, a izražene ideje jasnijima. U svakome filmskome djelu ostvaruje se razlika u dominaciji i ulozi pojedinih elemenata što ću pokazati na primjerima filmskih djela koja su projicirana na nastavi Filmske umjetnosti. Film „Slika Dorian Gray“ (Albert Lewin) ističe se po istoimenoj slici koja je nastala za potrebe filma kako bi se prikazalo na koji su način zli postupci glavnoga lika utjecali na promjenu njegovoga izgleda. Vizualni detalji slike oslikavaju transformaciju glavnoga lika uzrokovanu zloćom i starošću i na taj način bude emocije i otkrivaju ideju. Ta je transformacija odlično prikazana te je slika prepoznata kao vrijedno umjetničko djelo. Sam film je crno-bijeli, no slika je oslikana u boji te, kako se ne bi izgubila njena vizualna vrijednost, prikazana je u boji čime je ostvarena kombinacija crno-bijelog filma i filma u boji. Filmovi u boji znatno više privlače gledatelje, no to nije jedina njihova prednost. Boja može imati svoje značenje u filmu što se može dokazati na primjeru filma „Nevolje s Harryjem“ (Alfred Hitchcock). U filmu je toplim i izražajnim bojama (osobito žutom i crvenom) oslikan jesenski pejzaž mirnoga i pitomoga mjesta stvarajući idiličan ton što se u cjelini suprostavlja zločinu koji je počinjen. Kontrastom se uspoređuju različitosti čime se razlike jasnije i snažnije doživljavaju. U filmu „Treći čovjek“ (Carol Reed) vizualni se izričaj ne suprostavlja sadržaju, već je njihov odnos komplementaran. Prikazom oronulih mjesta tehnikom kontrasta svjetla i sjene ostvaruje se sumorna atmosfera poslijeratnoga Beča čiji stanovnici osjećaju opasnost te se gube u beznađu i nemoralu. Takvu atmosferu dočarava i melankolična glazba Antona Karasa, gradskog svirača citre, čime se filmu daje štih tradicionalnosti, a u gledateljima se budi emocionalnost. Riječ je o jednoj od najslavnijih i najbolje upotrijebljenih glazbenih kompozicija u povijesti filma.³³ Vrijedna glazbena djela pojavljuju se u filmu „Kiklop“ (Antun Vrdoljak) koja je za filmske potrebe stvorio nadareni umjetnik Miljenko Prohaska, a u filmu „Smrt u Veneciji“ (Luchino Visconti) dominira klasična glazba. Glazba se u sva tri filma savršeno uklopila u umjetničku cjelinu pridonoseći stvaranju željene atmosfere, potičući emocije gledatelja i prikazujući osnovne ideje filma. Element glume posebno se istaknuo u filmu „Kolja“ (Jan Svěrák). Glumac Zdeněk Svěrák svojim je glumačkim izvedbama uvjerljivo prikazao emocionalni razvoj staroga neženje Louka kako se iz osamljenog i ciničnog junaka pretvara u brižljivog skrbnika. Veza između književnosti i filma prvenstveno se očituje iz

³³ <http://www.filmovi.hr/> (pregledano: 26.11.2016.)

odnosa prema kojemu su mnoga filmska djela nastala po uzoru na književna djela, osobito prema romanima. Filmovi „Kiklop“ (Antun Vrdoljak), „Treći čovjek“ (Carol Reed), „Slika Doriana Graya“ (Albert Lewin) nastali su prema romanima, film „Smrt u Veneciji“ (Luchino Visconti) prema pripovjetci, a film „Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja“ (Krstó Papić) prema istoimenoj drami. Filmske adaptacije književnih djela vrlo su česte u filmskoj proizvodnji, a u novije vrijeme pojavljuju se i romani koji nastaju prema filmskom predlošku, no u ovome radu ne donosim takve primjere. „Filmska adaptacija nije nipošto prijevod (prijevod bi trebao ostati u duhu i slovu izvornoga teksta), nego transformativan hipertekst, aktualizirajuća, popularizirajuća reinterpretacija u duhu filmske umjetnosti.“³⁴ Svaka umjetnost ima svoj sustav izražajnih sredstava i zakonitosti što uvelike diktira na koji će se način djelo ostvariti. Zbog toga ne valja uspoređivati djela prema ostvarenoj sličnosti, već prema kvaliteti u skladu s mogućnostima pojedine umjetnosti. Time se ponajbolje mogu spoznati razlike između pojedinih umjetnosti i mogućnosti svake umjetnosti u oblikovanju djela. Realizacija komparativnoga pristupa u odgojno-obrazovnom procesu je važna, ali je uz to i zahtjevna. Učenici trebaju jednako dobro poznavati obje umjetnosti, kao i oba ostvaraja dviju umjetnosti što iziskuje više uložena vremena i truda. Nastavnici moraju imati široko znanje i iskustvo na području obje umjetnosti kako bi mogli sigurno i uspješno održati nastavu komparativnoga pristupa. Učenici gimnazijskoga programa trebali bi raspolagati temeljnim znanjima pojedinih umjetnosti, s obzirom da gimnazijski obrazovni programi obuhvaćaju obvezne umjetničke predmete poput likovne i glazbene kulture te književnosti u okviru hrvatskoga jezika, što omogućuje primjenu komparativnoga pristupa. Izvedbeni program Filmske umjetnosti potvrđuje kako su se tijekom školske godine 2015./2016. na nastavi Filmske umjetnosti trebala interpretirati filmski ostvaraji „Kiklop“ (Antun Vrdoljak) i „Predstava Hamleta u selu Mrduša Donjoj“ (Krstó Papić), a ta su istoimena književna djela obvezna lektirna djela u četvrtome razredu srednjoškolskoga obrazovanja. Nastavnica je u razgovoru istaknula osobitu vrijednost komparativnoga pristupa u nastavnome procesu ističući kako je važno uspoređivati načine na koji je isti djelić sadržaja ostvaren u različitim umjetnostima čime učenici dublje prodiru u suštinu pojedine umjetnosti. Komparativni pristup „omogućuje učenicima da se kompleksnije estetski razvijaju, da uočavaju raznovrsne mogućnosti stvaralačkog reagiranja te dublje i svestranije promatraju određene

³⁴ Uvanović, Željko, *Književnost i film*, Matica hrvatska Ogranak Osijek, Osijek, 2008., 25.str.

životne pojave prenesene u umjetnički izričaj.“³⁵ Zbog svojih dobrobiti koje pruža, komparativni pristup valja često koristiti pri umjetničkom poučavanju, no ponekad to nije tako lako izvesti. Jednu od glavnih prepreka predstavlja krutost nastavnoga programa, ali i nedovoljno obrazovanje nastavnika. S obzirom da nastavnikove stručne kompetencije često nisu dovoljno razvijene za ostvarivanje komparativnoga pristupa, dobro je angažirati nastavnike drugih umjetničkih predmeta (likovne i glazbene kulture) ili vanjske suradnike. Time se ostvaruje timski sustav što znači da nastavni proces zajednički organizira i vodi tim stručnjaka. Na taj način nastava postaje zanimljivija i bogatija, a samim time i kvalitetnija. Nažalost, nastavna praksa pokazuje kako je timski sustav vrlo rijetka pojava što bi u budućnosti valjalo promijeniti.

Osim povezivanja različitih umjetnosti u formalnom ostvaraju djela, pojedina vrsta umjetnosti (ili više umjetnosti) može biti jedna od tematskih odrednica djela. Umjetnošću se stvara, ali o umjetnosti se i govori jer umjetnost je važan aspekt čovjekovoga života, a posebno života umjetnika. Filmovi „Kiklop“ (Antun Vrdoljak) i „Smrt u Veneciji“ (Luchino Visconti) možda najizravnije govore o umjetnosti. Umjetnost je sastavni dio života Melkiora Tresića, junaka romana „Kiklop“, koji se bavi kazališnom kritikom, a uz to je i intelektualac koji rado boravi u društvenim krugovima intelektualaca i umjetnika gdje se često razglaba upravo o umjetnosti. Za razliku od Melkiora Tresića, Gustav von Aschenbach u djelu „Smrt u Veneciji“ predstavlja osamljenoga umjetnika koji odmorom u Veneciji želi pronaći put ozdravljenja, ali i inspiraciju za daljnje umjetničko stvaralaštvo. S obzirom da učenici tijekom obrazovanja mnogo uče o umjetničkim djelima, vjerujem da im je zanimljivo suočiti se s problemima umjetničkoga stvaranja i umjetnosti općenito. Time se razvija njihov senzibilitet za umjetnost, ali i zanimanje kako za umjetnost i umjetničko stvaralaštvo tako i za društveno-kulturnu situaciju u kojoj žive i djeluju.

³⁵ Rosandić, Dragutin, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 240.str.

8.3. Odnos filma i Hrvatskoga jezika (nastavni predmet)

Hrvatski je jezik vrlo složen nastavni predmet koji se, kako sam već govorila, sastoji od čak četiriju nastavnih područja, a to su redom: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura. Valja napomenuti kako je medijska kultura izuzeta iz srednjoškolskoga programa, no s obzirom na prirodu sadržaja, u ovome sam se radu najviše doticala upravo njezinih sadržaja, a ponajviše filma. Osim što se film može povezati s društvenim znanostima i različitim umjetnostima, nastavu Filmske umjetnosti moguće je povezati i s područjima Hrvatskoga jezika, a te ću mogućnosti u nastavku kratko prikazati.

O vezi između književnosti i filma već je bilo riječi pa valja samo zaključiti kako je poželjno da se ta veza koristi u Filmskoj umjetnosti. Osim bogatoga komparativnoga pristupa, dio ili cjelokupno književno djelo može se iskoristiti pri motiviranju učenika, ali i pri povezivanju djela slične tematike ili djela koja nastaju u istome umjetničkome razdoblju. Kao primjer možemo uzeti film „Dim u lice“ (Wayne Wang) koji na dobar način oslikava poetiku postmoderne. U filmu je riječ o kolažnoj tehnici kojom se objedinjuju male sekvence među kojima ne postoje čvrste veze. Na taj način učenici jasnije percipiraju pojam i značaj postmoderne što im olakšava razumijevanje književnosti i filma postmoderne. Igrani se film može iskoristiti i kako bi se učenicima približilo gradivo jezika. Hrvatski jezik obuhvaća mnogo jezičnih varijeteta koji se svojim jezičnim značajkama međusobno razlikuju. Tronarječna struktura poučava se tijekom obrazovanja, ali učenici često nemaju priliku susresti se s konkretnom jezičnom pojavom. U igranim filmovima ponajviše možemo promatrati jezične specifičnosti određenoga kraja i vremena. Za primjer možemo uzeti film „Tko pjeva zlo ne misli“ (Krešo Golik) koji je, kako su učenici istaknuli u anketama, također interpretiran na nastavi, a koji gledatelje suočava s kajkavskim dijalektom tridesetih godina prošloga stoljeća. Gledanjem filma učenici mogu naučiti značenje brojnih kajkavizama i germanizama čime bogate vlastiti rječnik, ali i opću kulturu. Filmovi omogućuju razvijanje gledateljevih komunikacijskih sposobnosti na materinjskom jeziku jer se na osnovi filma mogu promatrati i analizirati primjeri različitih obrazaca komunikacije čime se učenike priprema za svakodnevni život. Kako bi se poučilo i podsjetilo učenike na pravopisno i gramatičko gradivo mogu se uvesti vježbe provjere točnosti prijevoda. Osim navedenih, odnos jezika i filma pruža i niz drugih mogućnosti jer se filmom ostvaruje govor ili pismo (prijevod) na hrvatskome jeziku. Igrani filmovi, kao i druga umjetnička djela,

potiče stvaralaštvo učenika koje se očituje i na području jezičnoga izražavanja. Na temelju odgledanoga filma, učenicima se mogu zadati zadaci pripovijedanja, opisivanja, tumačenja, raspravljanja, upućivanja i sl. Film može služiti kao predložak na osnovu kojega nastaje novo, učeničko djelo. Time učenici uvježbavaju i usavršavaju svoj jezični izraz. Razvijeni jezični izraz povezujemo s kvalitetnim komunikacijskim sposobnostima i vještinama čija je vrijednost prepoznata u obrazovanju te je zadaća svakoga nastavnoga predmeta gajiti i razvijati istaknute sposobnosti i vještine.

Brojni primjeri dokazuju kako između Filmske umjetnosti i Hrvatskoga jezika postoje brojne veze kojima se može obogatiti nastava obaju predmeta. No, važno je da svako unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje ima svoju svrhu koja će učenicima biti jasna kako bi ih to potaklo na rad i kako bi taj rad bio djelotvoran. S obzirom na karakteristike pojedinoga razreda, ali i nastavnoga programa, nastavnik će ponajbolje moći odlučiti kako će i kada povezati sadržaje ovih predmeta. Interdisciplinarnim pristupom moguće je lakše prevladati poteškoće s kojima se učenici susreću pri učenju jer je nastavno gradivo moguće sagledati iz različitih perspektiva. Osim toga, interdisciplinarnim pristupom moguće je produbiti znanje o onome nastavnome sadržaju za koji učenici pokazuju veći interes. Time će nastavnik zasigurno imati razred prepun motiviranih učenika željnih novih znanja. Ovi, ali i brojni drugi zadaci mogu se ostvariti interdisciplinarnošću, no važno je održati raznolikost nastave i ne pretjerivati ni u čemu kako bi se održala didaktička ravnoteža nastavnoga procesa.

„Kurikulskim se pristupom želi ostvariti unutarpredmetno i međupredmetno povezivanje da bi se u konačnici postiglo jedinstvo u različitosti.“³⁶ Iz ove se rečenice jasno razaznaje kako je interdisciplinarnost jedna od osnovnih težnji suvremenoga obrazovanja čime se nastoje objediniti srodna znanja koja se stječu tijekom poučavanja. Važeći predmetni sustav odvaja poučavanje pojedinih znanosti u okviru školskih predmeta što utječe na nepovezivanje gradiva. Iz tog razloga učenici često ne mogu pojmiti veze između srodnih znanosti o kojima stječu mnoga znanja. Usvojeno se znanje nakon položenoga ispita vrlo malo koristi te se vrlo brzo i lako zaboravlja. Interdisciplinarnim pristupom omogućeno je mnogo više mogućnosti primjene znanja i proučavanja materije s različitih aspekata. Učenje postaje svrhovito jer su usvojena znanja stalno potrebna kako bi se nadograđivala, povezivala, reinterpreterala i primjenjivala. Čestim

³⁶ Visinko, Karol, *Čitanje- poučavanje i učenje*, Školska knjiga, Zagreb, 2014., 24.str.

ponavljanjem istoga gradiva znanje postaje čvršće i trajnije, a učenici su motiviraniji jer napokon vide smisao, potrebu i mogućnost primjene znanja u čije su stjecanje uložili određeni trud i napor.

9. Specifičnosti organizacije nastavnoga procesa Filmske umjetnosti

Priroda nastavnoga sadržaja izbornoga predmeta Filmske umjetnosti uvelike diktira organizaciju nastavnoga procesa. Sama organizacija godišnjega izvedbenoga plana kao i svakoga pojedinoga sata te zadovoljavanje svih potrebnih uvjeta za realizaciju planova iziskuje nastavnikovo vrijeme i napor. Pritom se vrlo često javljaju problemi koji onemogućuju realizaciju pa nastavnik uz pomoć školskoga kolektiva mora pronaći drugo rješenje. Pravovremenom i detaljnom organizacijom brojni se problemi mogu predvidjeti, a nastavnik je spremniji i na rješavanje nepredviđenih problema. Važnost organizacije vrlo je velika i kao takva je prepoznata o čemu svjedoči i postojanje organizacijskoga načela među osnovnim načelima kojima se nastavnici trebaju voditi u planiranju i realizaciji nastavnoga procesa Filmske umjetnosti.

Projekcija igranih filmova, koji predstavljaju osnovni nastavni sadržaj, kao i njihova potonja interpretacija, iziskuje mnogo više vremena od jednoga školskoga sata. Stoga je preporučljivo za izvođenje nastave Filmske umjetnosti osigurati blok sat, odnosno dva nastavna sata u kontinuitetu. Time nastavnici Filmske umjetnosti imaju raspoloživih čitavih devedeset minuta, no nažalost, to je vrlo često nedovoljno za realizaciju kvalitetne nastave ovoga predmeta. Veliki broj kvalitetnih umjetničkih filmova traje duže od devedeset minuta što u konačnici znači da niti blok sat nije dovoljan za projiciranje filmskoga djela, a da ne spominjemo interpretaciju filmskoga djela za koju jednostavno nema prostora. Nastavnica Filmske umjetnosti u razgovoru je navela kako krutu vremensku organizaciju vidi kao jedan od temeljnih problema s kojima se susreće u svojem radu. Odluka o trajanju nastavnoga sata nije u nadležnosti nastavnika, već je propisana „Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi“³⁷ te stoga predstavlja nadređeni element kojemu se valja prilagoditi. Nastavnica se prilagodila postojećoj situaciji na

³⁷ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11934> (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Zagreb, 2008., pregledano: 10.11.2016.)

način da je jedan termin koji uključuje blok sat osigurala za gledanje filmskoga djela, a sljedeći termin za interpretaciju odgledanoga djela. Valja napomenuti kako se Filmska umjetnost u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci održava jednom tjedno (blok sat) što znači da između gledanja filma i interpretacije postoji vremenski razmak od jednog tjedna. Problem ove organizacije očituje se u tome što se doživljaji učenika u potpunosti slegnu, a sjećanja polako počinju blijediti. Učenici više nemaju onaj isti entuzijizam i energiju kao na kraju projekcije filma što negativno utječe na njihov interes i posvećenost zadacima tijekom istraživačkoga rada. Nastavnica je svjesna ovoga problema, no ne vidi način na koji ga je moguće riješiti, a o rješenju problema ne govori niti stručna literatura. Jedini izlaz toga problema mogao bi biti odabir kratkometražnih (do 30 minuta) ili srednjometražnih filmova (do 60 minuta), no postavlja se pitanje koliko takvih filmova odgovara postavljenim zadacima Filmske umjetnosti i ulazi u prava umjetnička ostvarenja. Uz organizaciju vremena, jednako je važna i organizacija prostora kao i osiguranje svih potrebnih nastavnih sredstava i pomagala kako bi nastava imala smisla i kako bi se njome ostvarili svi potrebni ciljevi. O dostupnosti i kvaliteti većine navedenih elemenata već sam ranije govorila pa neću ponavljati. Jedino valja naglasiti kako su odrednice ovih sadržaja uglavnom nepromjenjive te ih nastavnik mora prihvatiti i prema njihovim obilježjima prilagoditi nastavni proces. Jedino je odluka o izboru nastavnih sredstava u nastavnikovoj domeni, no nastavnik ponekad ne može utjecati na njihovu kvalitetu. Prema didaktičkoj literaturi razlikujemo vizualna, auditivna, audiovizualna i tekstovna sredstva, a svaka ova vrsta obuhvaća niz sredstava pružajući nastavniku različite mogućnosti. Uporaba različitih ilustracija, radnih listića, fotografija, grafikona i sl. mogu znatno podići kvalitetu nastave ako se pravilno koriste. Ono što znatno obogaćuje nastavu i veseli učenike je izvanučionička nastava. Priroda sadržaja Filmske umjetnosti, a i sama urbana sredina grada Rijeke pruža veliki broj mogućnosti. Učenike je moguće odvesti u kino kako bi se upoznali s radom i poviješću kina ili pogledali novi film te na kazališnu predstavu ili izložbu koja ima izravne veze s nastavnim sadržajem. Moguće je i ugostiti stručnjake koji se profesionalno bave filmom ili nekim njegovim segmentom (redatelj, snimatelj, glumac, scenograf, kostimograf, itd.). Na taj način učenici izravno uče o kulturnoj sredini u kojoj žive te nova znanja usvajaju mnogo brže i lakše te sa puno više žara. Unatoč brojnim prednostima izvanučioničke nastave, nastavnica je nije uključila u nastavni proces Filmske umjetnosti, ali se trudila obogatiti nastavu različitim nastavnim sredstvima. Izbor i uporaba pojedinih nastavnih sredstava i pomagala ovisi o zadacima pojedinoga nastavnoga sata.

Prema zadacima nastavnoga sata didaktika razlikuje pojedine tipove sata: sat uzimanja novoga gradiva, sat ponavljanja, sat provjeravanja i uvježbavanja i sat ocjenjivanja.³⁸ Analizom je utvrđeno kako nastavna organizacija Filmske umjetnosti sadržava samo sat uzimanja novoga gradiva, a ostali tipovi sata nisu prepoznati. Nastavnica ne provjerava učeničko znanje klasičnim ispitima i provjerama znanja. Ona redovito prati učenički rad i zadaje istraživačke zadatke koje učenici rješavaju na satu ili za domaću zadaću, a potom ih pregleda i ocijeni. Stečena znanja i razvijene sposobnosti i vještine učenika jasno se uočavaju u vezanom tekstu istraživačkih radova (sastavci i eseji). Naravno, nastavnica ne zadaje učenicima esejski istraživački zadatak nakon svakoga nastavnoga sata što bi rezultiralo monotonijom, već se prema vlastitoj procjeni odlučuje za pojedina filmska djela čiji sadržaj učenicima daje brojne mogućnosti za istraživanje i izražavanje. Sukladno tome, ne javljaju se niti satovi ponavljanja, provjeravanja i uvježbavanja, već se komponente ponavljanja često utkaju u satove obrade novoga gradiva kako bi se usvojeno gradivo međusobno povezalo i tako činilo čvrstu cjelinu. Smatram da je nastavnica odabrala dobar način vrednovanja učeničkih znanja i mogućnosti jer dopušta učenicima slobodniji izraz čime se ostvaruje cjelovitiji prikaz usvojenih i razvijenih kvaliteta te se postiže vjerodostojniji rezultat. Izborni predmeti, prema mojem mišljenju, ne bi trebali sadržavati značajne provjere učeničkih znanja i obogaćivati učenike isključivo teorijskim znanjem, već omogućiti učenicima primjenu znanja i mogućnosti na konkretnim primjerima i tako izravno povezati gradivo sa stvarnim životom. Kako bi učenici mogli primijeniti svoja znanja i mogućnosti, nužno ih je prethodno steći, a to se postiže tijekom uvodnih satova izbornoga predmeta, cjelokupnim učenjem sadržaja obveznih predmeta i životnim iskustvom. Iz tog je razloga nastavnica osigurala nekoliko uvodnih satova teorijske prirode na kojima su učenici imali priliku ponoviti i steći znanja o filmu, filmskim izražajnim sredstvima i načinu na koji film nastaje. To će znanje uvelike primjenjivati u narednim satovima interpretacije filmskih djela. Prema tome mogu zaključiti kako se sat uzimanja novoga gradiva pojavljuje kao sat interpretacije i teorije filmske umjetnosti. Nastavni se sadržaj unutar nastavnoga sata ostvaruje različitim metodičkim sustavima. U nastavi Filmske umjetnosti dominira interpretativno-analitički sustav i problemsko-stvaralački sustav tijekom interpretacije filmskoga djela te reproduktivno-eksplikativni metodički sustav prilikom usvajanja teorije filmske umjetnosti, a uz njih pojavljuju se elementi

³⁸ Podjela tipova nastavnih satova preuzeta iz djela: Rosandić, Dragutin, *Metodika književnoga odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 99.str.

korelacijsko-integracijskog sustava (pri korelaciji s drugim umjetnostima i nastavnim predmetima) te multimedijjskoga sustava (sam film je prema definiciji medij, a u realizaciji nastavnoga procesa koriste se i drugi mediji kao što je internet i sl.). Svaki od ovih sustava ima svoje zakonitosti i svaki od njih oblikuje nastavni proces na drugačiji način. S obzirom da je u nastavi Filmske umjetnosti najzastupljeniji ineterpretativno-analitički metodički sustav, u nastavku ću dati detaljnu razradu nastavnoga sata koji je oblikovan po uzoru na ovaj sustav.

9.1. Organizacija nastavnoga sata Filmske umjetnosti u okviru interpretativno-analitičkog metodičkog sustava

Metodika svakoga pojedinog predmeta donosi različita pravila, savjete i prijedloge na području planiranja i realiziranja nastavnoga sata. Svaki nastavnik mora dobro vladati metodičkim znanjima predmeta kojega predaje jer je to jedan od uvjeta uspješne nastave. No, to ne znači da nastavnik mora robovati metodičkim spoznajama i slijepo ih slijediti, već ih treba analizirati i vrednovati u skladu s osnovnim čimbenicima nastavnoga procesa. Nastavnik ponajbolje poznaje individualne i zajedničke osobine učenika, osnovne karakteristike objektivnih okolnosti u kojima škola živi i djeluje, vlastitu osobnost i karakteristike izgrađenoga odnosa s učenicima te same mogućnosti nastavnoga sadržaja. Sva ta zapažanja o nastavnim okolnostima, kao i utvrđene zadatke nastave, valja imati na umu pri planiranju nastavnoga sata. Metodičari svakoga predmeta, pa tako i Filmske umjetnosti, donose osnovnu shemu organizacije nastavnoga sata, no ta shema samo vodi nastavnika u faze nastavnoga sata i osnovne zadatke koje valja ispuniti. Shema nameće i redoslijed realizacije pojedinih faza nastavnoga sata, no taj redoslijed nije usiljen, već odgovara prirodi i logičnosti nastavnoga procesa. Nastavnik, pored osnovne sheme, ima prostora i slobodu za ostvarenje vlastite kreativne ideje. U ovome ću poglavlju nastojati objasniti osnovne karakteristike svake pojedine faze nastavnoga sata na način da istaknem što je metodički utvrđeno, a što je u rukama nastavnika te što živi u literaturi, a što u realnoj nastavnoj realizaciji analiziranoga primjera.

Stručnjaci koji se bave metodikom Filmske umjetnosti donose različite strukture nastavnoga sata obrade filmskoga djela među kojima postoje brojne sličnosti, ali i razlike. U ovome ću se radu držati klasifikacije koju je donio i opisao profesor Krešimir Mikić u djelu „Film u nastavi

medijske kulture“ jer smatram da ona ponajbolje odgovara zahtjevima filmske materije i srednjoškolskoga obrazovanja. Profesor Mikić predlaže redom sljedeće faze nastavnoga sata u obradi filmskoga djela: motivacija, najava, prikazivanje filma, emocionalno-intelektualna pauza, slobodno iznošenje doživljaja, istraživačka rasprava, uopćavanje, stvaralački oblici rada. Svaka od ovih faza ima svoju ulogu, značaj i zadaću te sudjeluje u cjelokupnoj nastavnoj obradi filmskoga ostvarenja. Stoga ću u nastavku nastojati svaku pojedinu fazu detaljnije objasniti koristeći se i literaturom drugih metodičara nastave filma kako bih dala što cjelovitiji prikaz strukture nastavnoga sata Filmske umjetnosti.

Prvom fazom nastavnoga sata (motivacijom) nastoji se uvesti učenike u pojedini sat Filmske umjetnosti, ali i u samo filmsko djelo koje predstavlja predmet istoga sata. Nastavnik nastoji motivirati i zainteresirati učenike za recepciju filmskoga ostvaraja. Motiviranost učenika jedan je od presudnih faktora koji osigurava uspješnost sata jer potiče učenike da prionu na rad i da se suoče sa svim preprekama koje učenje donosi. Nastavnik uvijek mora osigurati pomoć učenicima u onome što procijeni da ne mogu ostvariti sami. Stoga bi nastavnik trebao u uvodnom dijelu razjasniti sve nejasnoće za koje smatra da će otežati ili onemogućiti učenicima proces recepcije filmskoga ostvaraja. To se može odnositi na nepoznavanje pojedinih izraza ili predmeta, ali i na nedovoljno poznavanje određenih gospodarskih, političkih, društvenih i gospodarskih odrednica kojima je obilježeno prikazano područje u određenom vremenu, a te odrednice mogu uvelike utjecati na ponašanje i odluke likova kao i na njihove međusobne odnose. Nastavnik nastoji pripremiti učenike, stvoriti određeni ugođaj i dovesti učenike na određenu emocionalnu i intelektualnu razinu misaonih aktivnosti kako bi im osigurao besprijekorno razumijevanje filmskoga sadržaja, ali i što snažniji doživljaj za čime svaki gledatelj čezne. Nakon motivacije, slijedi najava čija je uloga svečano i poticajno najaviti filmski ostvaraj koji će biti predmet nastavnoga procesa. Pod tim se podrazumijeva naziv filma te osnovni elementi o filmu, a to su: autori (scenarist, režiser, snimatelj, glavni glumci) i osnovne činjenice o produkciji (nacionalna pripadnost i godina proizvodnje). Važno je da učenici te iste podatke zapišu u svoje bilježnice kako bi u svojim bilješkama imali osnovne podatke o svakom filmskom ostvaraju kojega su gledali tijekom školske godine. Osobito je poticajno ako nastavnik najavu filma začini pojedinim istinitim detaljem koji može biti vezan s osvojenim nagradama, procesom nastajanja filma ili životnim crticama pojedinoga autora. Važno je da te zanimljivosti budu kratke te uistinu zanimljive učenicima, a ne da se to pretvori u suhoparno izlaganje činjenica. Potom može, ali i

ne mora slijediti faza koju navodi Stjepko Težak u svojem djelu „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, a odnosi se na iznošenje učenicima osnovnih uputa za gledanje filma i rad. U ovome koraku nastavnik može istaknuti one segmente filmskoga sadržaja na koje valja obratiti posebnu pažnju. Naime, film je vrlo složena pojava i brojni prikazani sadržaji ostaju nezamijećeni u očima gledatelja pa se ovime nastoji potaknuti učenike da svakako uoče one komponente o kojima će biti riječ u analizi djela. Ovim se korakom usmjerava proces recepcije filma čime se osigurava kvalitetnije razumijevanje filmskoga sadržaja, ali i bolja učenička aktivnost u analizi djela. U ovoj fazi, nastavnik također može učenicima objasniti pojedine elemente filma za koje smatra da mogu predstavljati problem u recepciji. Nakon ovih kratkih, ali važnih faza nastavnoga procesa, slijedi jedna duža faza, a to je prikazivanje filmskoga sadržaja. Nastavnik mora omogućiti učenicima tehnički besprijekornu projekciju i neometanu recepciju filmskoga ostvaraja. Slika, ton i prijevod filmskoga sadržaja moraju biti kvalitetni, a prostor zamračen i ugodan kako bi se osigurala puna pažnja učenika te razumijevanje filmskoga sadržaja. Film se bez iznimke prikazuje u cijelosti, a ne u fragmentima što je u skladu s načelom cjelovitosti. Za vrijeme projekcije filma nastavnik bi trebao mirno gledati film zajedno sa svojim učenicima kako bi im pružio primjer. Svoje upute i komentare vezane za filmski sadržaj ili učeničke zadatke valja izreći prije ili poslije filma, a nikako za vrijeme filma jer se time prekida i ometa susret učenika s umjetničkim djelom. Svako umjetničko djelo, a film posebno pobuđuje snažne osjećaje i utječe na stvaranje umjetničkoga doživljaja. Učenici tijekom projekcije filma gotovo u potpunosti zanemaruju vlastiti identitet i fizičku realnost putujući filmskim sadržajima i identificirajući se s pojedinim junakom. Taj doživljaj traje neposredno nakon posljednje filmske scene pa je važno da nastavnici omoguće učenicima emocionalnu-intelektualnu pauzu tijekom koje će se učenici individualno suočiti s vlastitim emocijama. Potom valja osigurati učenicima da svoje osjećaje, doživljaje i prva razmišljanja podijele s cijelim razredom. Nastavnik bi trebao u fazi slobodnog iznošenja dojmova intrigantnim pitanjima i zadacima poticati aktivnost učenika. Učenici svoje doživljaje mogu izreći razgovorom, ali i na brojne druge načine kao što je crtež, pisani ostvaraj, polemika i sl. Način iskazivanja dojmova izabrat će nastavnik, no važno je da učenicima omogući slobodu u izražavanju pod cijenu neizvjesnosti rezultata. Ovu fazu nastavnoga sata krase nota ležernosti i dominacije emocionalnog nauštrb racionalnog. Kako bi prijelaz iz faze slobodnog iznošenja dojmova u fazu istraživačke rasprave bio što je moguće blaži, nastavnik započinje istraživanje na temeljima izrečenih dojmova. Istraživanje valja

započeti onim segmentom filmskoga sadržaja kojega smo se već dotaknuli, no s jednom razlikom koja se očituje u postepenom prijelazu s emocionalne na racionalnu razinu razmišljanja o filmskom ostvaraju. Istraživačka se rasprava može s opravdanjem nazvati najsloženijom, najzahtjevnijom, ali i težišnom fazom nastavnoga sata Filmske umjetnosti. Istraživačka rasprava zapravo obuhvaća estetsku analizu filmskoga ostvaraja. „Svrha je svake estetske analize, pa tako i estetske analize filma, da se njom otkriju, objasne i argumentiraju estetske vrijednosti koje se istovremeno nalaze u formi i u sadržaju.“³⁹ Analizom se pojedini elementi filmskoga djela izdvajaju iz cjeline kako bi se promatranjem, zapažanjem, povezivanjem i istraživanjem sagledala njihova uloga i značaj u filmskome djelu. Najvažniji elementi filmskoga djela koje valja svakako uvrstiti u analizu djela su: određivanje filmske vrste, teme, mjesta i vremena, definiranje fabule i idejne potke, analiza likova i filmskih izražajnih sredstava. Redoslijed elemenata u analizi utvrđuje nastavnik. Poželjno je da se iz sata u sat razlikuje i važno je da slijedi logiku i prirodu interpretacije filmskoga djela. Kako bi podsjetio učenike i naveo ih da ponnije promotre pojedine elemente, nastavnik može ponovno projicirati pojedine isječke filmskoga djela. Nastavnik neće ulaziti u dubinsku analizu svih elemenata filmskoga djela jer je to neostvarivo, već će se, sukladno načelu selektivnosti te uzimajući u obzir osnovne čimbenike koji uvjetuju određeni nastavni sat, odlučiti samo za pojedine vrijednosti djela. Cilj je istraživačke rasprave stvoriti uvjete za utvrđivanje stvarne estetske vrijednosti djela koja će biti lišena individualnih sudova i dojmova te će isključivo počivati na ideji i njezinoj snazi te umjetničkim vrijednostima djela. Konačna prosudba i ocjena djela donosi se u fazi sažimanja i uopćavanja. „Nakon razmatranja pojedinosti i analitičkoga prosuđivanja strukturnih elemenata treba se vratiti cjelini djela.“⁴⁰ Vrijednost umjetničkoga djela može se sagledati jedino u njegovoj punini nakon što smo potanko analizirali njegove pojedine segmente. Ova nastavna faza ima ulogu, uz vrednovanje djela, obuhvatiti najvažnije spoznaje i vrijednosti koje su otkrivene na određenom nastavnom satu kako bi učenici lakše procesuirali nova saznanja. Ona donosi one vrijednosti koje učenik mora ponijeti u život i utkati u vlastitu filmsku kulturu. Nakon faze sažimanja i uopćavanja, ovisno o raspoloživom vremenu može, ali i ne mora slijediti faza koju profesor Mikić naziva stvaralački oblici rada. No, držim da je bolji naziv dopunski rad koji donose drugi metodičari (poput profesora Težaka) jer je širi te osim stvaralaštva obuhvaća i drugi

³⁹ Vrabec, Miroslav, *Filmska umjetnost i škola*, Nastavna biblioteka, Sarajevo, 1966., 97.str.

⁴⁰ Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., 121.str.

niz aktivnosti kojima učenici razvijaju svoja znanja, sposobnosti i vještine. Riječ je o različitim mogućnostima koje nije nužno realizirati u nastavi Filmske umjetnosti, ali su posebno vrijedne u razvijanju različitih sposobnosti i vještina, produbljivanju saznanja o filmu i motiviranju učenika. Nastavnik može dati detaljnije obavijesti o autorima i prikazati dokumentaciju o nastanku filma, ponovno projicirati pojedine filmske isječke ili samo reproducirati filmsku glazbu. Filmsko djelo, kao i svako umjetničko djelo koje snažno djeluje na pojedinca, potiče stvaralaštvo. Te se mogućnosti mogu iskoristiti pa se učenicima može zadatak da odglume pojedinu filmsku scenu, nacrtaju ono što ih se posebno dojmilo, stvaralački prepričaju film, napišu kritiku filma ili neki drugi oblik pisane vježbe te još štošta. Važno je da dopunski rad odgovara interesima učenika kako bi djelovao poticajno, a ne da učenici osjećaju pritisak i obvezu izvršiti zadatak koji ih ne zanima što djeluje destimulativno te donosi više štete nego koristi.

Struktura sata Filmske umjetnosti u analiziranom primjeru nastavne prakse odgovara opisanoj strukturi nastavnoga sata obrade filma. Tijekom praćenja nastavnoga procesa uočeno je da se sve faze jasno raspoznaju i da se njima ispunjavaju prethodno opisane zadaće. Smatram kako je najveća pažnja posvećena najavi, iznošenju uputa za gledanje i rad, prikazivanju filma, istraživačkoj raspravi i uopćavanju, a upravo su to težišne faze o kojima najviše ovisi uspješnost razumijevanja i doživljaja filmskoga djela. U ovim fazama nastavnica ponajviše upravlja tijekom nastavnoga sata i radom učenika kako bi se ostvarile potrebne nastavne zadaće. To znači da nastavnica postavlja pitanja, daje određene zadatke i upute, iznosi određene činjenice te time usmjerava misaonu aktivnost učenika koja se realizira u različitim oblicima. U ovim fazama, nastavnica svojim kratkim monolozima često objašnjava značaj određene vrijednosti kako bi učenicima pojasnila određeno gradivo i usredotočila njihovu pažnju na bitne činjenice koje valja usvojiti. Ostale faze nisu tako strogo definirane, već se dopušta učenicima da vlastitim idejama i razmišljanjima, koja su ponekad od sporedne važnosti, začine nastavni proces osjećajući se vrijednima. Učenici imaju veću slobodu, ali ne i potpunu jer nastavnica uvijek pazi da nastavni proces ne izađe iz određenih okvira i da svaka faza ostvari svoju ulogu. Ovim se fazama ponajviše nastoji održati motivacija učenika, a učenici su motivirani ako su aktivni i ako mogu dati nastavnome satu vlastiti doprinos. Dopunski rad nije ostvaren na svakome nastavnome satu, a najčešće se pri ostvarivanju ove faze koristi polemika ili diskusija što omogućuje intelektualno sukobljavanje učenika koji zastupaju različite ideje izražene u filmskome djelu. Diskusija, kao

oblik aktivnosti, možda i najviše odgovara karakteristikama učenika te dobi jer svatko od njih teži intelektualnom sukobu svojih ideja, stajališta i znanja u kojem može okušati vlastito intelektualno bogatstvo i različite sposobnosti poput snalažljivosti i povezivanja.

Kako bi učenici i nastavnici bili motivirani iz sata u sat važno je da svaki sat donese nešto novo. Mladi žude na novim sadržajima koji su protkani emocijama, ali i za novim načinima rada. Nova iskustva u potpunosti osvajaju njihovu pažnju. Naravno da nastavnici imaju obvezu poštivati postavljenu strukturu nastavnoga sata, no to bi trebalo biti neprimjetno i neusiljeno. Nastavniku ostaje mnogo prostora kojega mora ispuniti, a mora težiti da to uvijek bude nova kombinacija nastavnih sredstava, metoda, oblika rada i sl. jer uzastopno ponavljanje postaje monotono i umjesto da budi motivaciju, ono je ubija. „Svaka methodska shema u nastavnoj obradi filmskog djela u razredima škole drugog stupnja prije će oneraspoložiti duh nego pobuditi naklonost i poštovanje učenika prema prikazanom filmu.“⁴¹ Tijekom dugogodišnjega rada vrlo je lako ući u kolotečinu života koja naizgled umanjuje napor i pruža sigurnost, no istodobno ne donosi nikakvu želju i uzbuđenje za radom, učenjem i poučavanjem. Stoga svaki uspješan nastavnik mora stalno preispitivati i obogaćivati način poučavanja i time motivirati sebe i svoje učenike.

10. Nastavni oblici i nastavne metode u nastavi Filmske umjetnosti

Očekivani ishodi svakoga nastavnoga predmeta koji se konkretiziraju pri poučavanju svake nastavne jedinice ostvaruju se pravilnom uporabom nastavnih metoda i oblika rada. Nastavnik raspolaže bogatstvom mogućnosti koje može iskoristiti i tako ostvariti zadatke nastave, no mora paziti da svoj izbor prilagodi pojedinim specifičnostima nastavnih okolnosti, a to su: cilj i očekivani ishodi nastave i učenja, priroda i opseg nastavnoga sadržaja, tip nastavne situacije/sata, psihofizičke mogućnosti i sposobnosti učenika, materijalni uvjeti škole, broj učenika u odjeljenju, stručna osposobljenost nastavnika.⁴² Proučavajući stručnu literaturu i prateći živu

⁴¹ Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., 195.str.

⁴² Lavrnja, Ilija, *Poglavlja iz didaktike*, Pedagoški fakultet Rijeka, Zagreb, 1998.

nastavnu situaciju navest ću i obrazložiti koji se nastavni oblici i nastavne metode koriste u nastavi Filmske umjetnosti, a koje preporučuju stručnjaci.

10.1. Primjena oblika nastave

Oblike rada možemo definirati kao skup međusobnih odnosa među sudionicima nastavnoga procesa. U suvremenoj nastavi možemo razabrati tri osnovne vrste oblika rada: frontalni oblik rada, individualni, uz kojega se veže i individualizirani oblik rada te kooperativne oblike rada. Svaki od ovih oblika ima svoje prednosti i nedostatke te nalazi svoju primjenu u različitim nastavnim situacijama što uvelike ovisi o njegovim specifičnostima. Učenici moraju steći određene kvalitete kako bi mogli uspješno ispunjavati zadatke u pojedinom obliku rada što utječe na osobni razvoj svakoga učenika.

Istraživanja pokazuju kako primjena frontalnoga oblika rada uvelike nadmašuje primjenu ostalih oblika rada. Frontalna je nastava posljednjih godina na udaru kritika brojnih didaktičara jer se smatra kako pasivizira učenički duh, a dobro je znano kako učenje zahtijeva aktivnost učenika. No, frontalna je nastava nezaobilazna u realizaciji pojedinih nastavnih ciljeva. Isto je tako i u nastavi Filmske umjetnosti gdje frontalni oblik rada predstavlja osnovni oblik rada ako se sjetimo da su projekciji filmskoga djela na jednak način izloženi svi učenici. Masovno gledanje filmskih ostvaraja obično pruža gledateljima veće zadovoljstvo, a to je razlog zbog čega mnogi, pored udobnosti vlastitoga doma, radije biraju odlazak u kino. Po pravilu, svi gledatelji imaju vrlo slične doživljaje koji se slično manifestiraju što pridonosi stvaranju pozitivnih osjećaja, osjećaja jedinstva. Filmsko djelo ostavlja na gledatelje snažne doživljaje te oni osjećaju zadovoljstvo i potrebu podijeliti ih s nekim. Zbog toga je tijekom faze objave dojmova poželjno koristiti frontalni oblik rada, a ponekad je potrebna i nastavnikova inicijativa što učenicima olakšava sabiranje misli i doživljaja te ih uvodi u interpretaciju djela. Frontalni oblik rada ponekad je nužan i tijekom same interpretacije djela jer učenici ponekad ne mogu vlastitim snagama doći do određene spoznaje ili njihovo traganje jednostavno predugo traje pa nastavnik svojim monologom pokušava učenicima protumačiti pojavu i važnost određenoga segmenta u cjelokupnom filmskom djelu. Ove sam teorijske odrednice (s ponekim iznimkama) jasno uočila proučavajući nastavnu praksu Filmske umjetnosti. Nastavničin se način rada prepoznaje po

frontalnom obliku rada na samome kraju interpretacije filmskoga ostvaraja, kada nastavnica u svojem monologu sažima osnovne karakteristike i vrijednosti interpretiranoga djela, dajući tako naglasak na ono što bi učenici trebali zapamtiti i ponijeti u život. Iako stručnjaci ne izdvajaju osobitu važnost toga zaključnoga segmenta, smatram ga vrlo korisnim jer se vrlo kratko i efektno istaknu najvažnija ostvarena znanja određenoga sata. Možda je i dobro da ih istakne nastavnica jer na taj način ne postoji rizik da će nešto biti propušteno, nedovoljno jasno ili preopširno izrečeno. Jednako se tako prepoznaje izostanak frontalnoga oblika rada netom nakon odgledanoga filma. Faza objave dojmova vrlo kratko traje, a nakon toga nastavnica se okreće pojašnjavanju zadataka koje je namijenila učenicima. Možda time želi spriječiti uniformiranje mišljenja i ideja te želi potaknuti učenike da u svoj rad unesu vlastiti doživljaj djela, a ne da prihvate ono što je već bilo izrečeno. No, ja smatram kako je važno da nastavnica daje vlastiti osvrt jer time zapravo motivira učenike na rad i daljnje promišljanje o prikazanome djelu. Primjena frontalne nastave ne mora biti monotona i zamorna ako nastavnik uključi u komunikaciju veći broj učenika, obogati je različitim metodama i učini je dinamičnom što u konačnici znači da pravilno raspoređuje aktivnosti u raspoloživom vremenu te da koristi i druge oblike rada tijekom jednoga školskoga sata. Iako ne uzima u obzir individualne razlike među učenicima pa stoga nije prilagođena većini učenika, frontalna je nastava zbog svoje ekonomičnosti nužna u suvremenom obrazovanju. Nastavno je gradivo često vrlo kompleksno i učenicima nepoznato pa je nemoguće da ga učenici savladaju prvenstveno svojim snagama. Ponekad nastavnik frontalnom nastavom mora učenike uvesti i na sistematičan i jednostavan način objasniti određenu složenu pojavu na osnovu čega mogu slijediti aktivnosti učenika. Stoga se u potpunosti slažem sa sljedećom rečenicom: „Nijednu minutu više frontalne nastave nego što je potrebno, ali ako je već izvodimo, tada molim bez grižnje savjesti i s mnogo metodičke mašte“.⁴³

Za razliku od frontalne nastave koja uključuje aktivnosti nastavnika i svih učenika, individualni i individualizirani oblici rada uključuju individualnu aktivnost učenika. Riječ je o različitim oblicima rada koji nose različita značenja te ih je važno razlikovati. Pod pojmom individualnoga rada podrazumijevamo samostalni rad svakoga učenika koji je neovisan o radu ostalih učenika. Individualizirani oblik rada podrazumijeva prilagodbu nastavnoga procesa potrebama i

⁴³ Meyer, Hilbert, *Didaktika razredne kvake*, Educa, Zagreb, 2002., 89.str.

interesima svakoga pojedinoga učenika. Oba su oblika vrlo važna te ih je važno koristiti u nastavi. Individualnim oblikom omogućeno je svakome učeniku da se oslanja samo na svoja znanja, vještine i sposobnosti i time postiže rezultate. To je prirodni oblik učenja te je vrlo važno poučiti učenike samostalnom učenju kako bi bili uspješni tijekom obrazovnog procesa, ali i kako bi ih se osposobilo za cjeloživotno učenje. Time se ostvaruje jedna od osnovnih kompetencija obrazovne politike Republike Hrvatske, a to je kompetencija učiti kako učiti.⁴⁴ Zbog toga je važno da nastavnici koriste individualni oblik u nastavnom procesu svih predmeta pa tako i u nastavi Filmske umjetnosti. Najčešće je riječ o nekoliko osmišljenih pitanja na koje učenici individualno, usmeno ili pismeno, odgovaraju, a kojima se ispituje njihov doživljaj i razumijevanje djela. Osobito je važno aktivno praćenje filmske projekcije što podrazumijeva bilježenje onoga što je učenik uočio tijekom filma i smatra to važnim ili na neki način zanimljivim. Mnogo je mogućnosti primjene ovoga oblika rada u nastavi, ali i izvan nastave. Učenici mogu imati zadatak za domaću zadaću pročitati pojedinu filmsku kritiku, intervju s pojedinim redateljem ili glumcem ili poneke zanimljivosti o filmu kojega će gledati na idućem satu Filmske umjetnosti. Time se učenici pripremaju i motiviraju za ono što slijedi. Učenici Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci ponekad imaju ocjenski zadatak za domaću zadaću koji se odnosi na pisanje eseja ili nekog drugog oblika jezičnoga izražavanja na osnovu ponuđenih tema ili problema koji se javljaju u filmskome djelu. Takvi su zadaci osobito korisni jer učenici mogu slobodnije i kreativnije izraziti svoje ideje, ali i brojna stečena znanja iz ovoga predmeta. Individualnim oblikom rada nastavnica ponajbolje upoznaje svoje učenike i dobiva jasnu sliku o tome kolikom broju učenika je pojedino filmsko djelo bilo (ne)zanimljivo, (ne)jasno, (ne)korisno i sl. što će joj uvelike koristiti za osmišljavanje daljnjih aktivnosti i nastavnih sadržaja. Individualnom obliku rada ponekad se vesele i učenici jer film, kao i drugi umjetnički ostvaraji, budi potrebu za stvaralačkim izrazom te učenici gorljivo žele izraziti svoje doživljaje, dvojbe, ideje, rješenja i sl. Individualizirani je oblik ponajviše prilagođen svakome pojedincu, no unatoč svojoj važnosti, vrlo se rijetko koristi u nastavnome procesu. Razlog su tome nepovoljni nastavni uvjeti, odnosno brojnost učenika koje poučava samo jedan nastavnik te nedostatak vremena i nemogućnost dobrog poznavanja svakoga učenika, njegovih interesa i ciljeva. Zbog tih razloga

⁴⁴ Temeljne kompetencije obrazovne politike Republike Hrvatske navedene su i opisane u Nacionalnom okvirnom kurikulumu. (*Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH, Zagreb, 2011., 17. str.)

primjena individualiziranoga oblika vjerojatno ne bi bila dobro realizirana. Individualizirani oblik rada nije zamijećen niti u analiziranom nastavnom procesu iako su uvjeti relativno povoljni. Nastavu Filmske umjetnosti polazi ukupno dvanaest učenika koje je nastavnica tijekom tri godine poučavanja Hrvatskoga jezika vjerojatno jako dobro upoznala. Smatram da bi zbog tih prednosti nastavnica mogla iskoristiti blagodati individualiziranoga pristupa na način da, poštujući interes učenika (ovisno o školskim i izvanškolskim aktivnostima na kojima sudjeluju, želje i interese koje su izrekli i sl.) osmisli zadatke koji će se sadržajno ticati upravo njihovih interesa. Film, kao složeni oblik umjetnosti, pruža velike mogućnosti interpretacije i stvaralačkoga izražavanja što svakako valja iskoristiti u individualiziranom pristupu. Takav pristup rezultirao bi originalnom i zanimljivom nastavom što bi vjerojatno motiviralo učenike na daljnji rad.

Osvježenje nastavnome procesu pružaju i kooperativni oblici rada, a taj pojam obuhvaća: grupni rad, rad u paru i timski rad. Ovi se oblici rada posebno promiču u suvremenom školstvu jer se smatra da ponajviše razvijaju sposobnosti i vještine koje su potrebne za uspjeh u svijetu u kojem živimo. Riječ je o sposobnostima i vještinama komunikacije, odgovornosti za svoj i tuđi uspjeh, prihvaćanje tuđih ideja, ali i isticanje vrijednosti i zalaganje za prihvaćanjem vlastitih ideja, samostalnost i kooperativnost u radu s drugim kolegama i sl. Mnogi se stručnjaci slažu kako frontalni oblik rada valja zamijeniti kooperativnim oblicima rada uvijek kada je to moguće jer osim što se njihovom primjenom učenici pripremaju za budućnost, razvijaju se i bolji odnosi među učenicima, a sam je proces učenja kvalitetniji. Nastava Filmske umjetnosti i priroda sadržaja nastavnoga gradiva pogoduje primjeni ovih nastavnih oblika. Opće je poznato i prirodno da čovjek rado odlazi s ljudima, koji su mu dragi, u kino, kazalište, na izložbu, kazališnu predstavu, koncerte i dr. Razlog tome je što svatko od nas voli svoje doživljaje, ideje, misli i dosadašnja saznanja podijeliti s dragim osobama jer to pridonosi osjećaju većega zadovoljstva. To zadovoljstvo treba omogućiti i učenicima na način da mogu slobodno prokomentirati sa svojim kolegama ono što su doživjeli, a svoje doživljaje mogu povezati s interpretacijom filmskoga djela. Stoga su kooperativni oblici rada pogodni za ostvarivanje očekivanih ishoda Filmske umjetnosti te su prepoznati u analiziranoj nastavnoj praksi. Istraživačka rasprava koja predstavlja posebnu fazu nastavnoga sata Filmske umjetnosti gotovo je uvijek organizirana u obliku grupnoga rada. Okupljajući sva znanja, ideje, mišljenja i doživljaje, učenici pokušavaju doprijeti do najvažnijih točaka interpretacije filmskoga djela i ideje filma slijedeći smjernice i

zadatke na koje ih je nastavnica uputila. Vrlo je važno naglasiti kako grupu učenika moraju sačinjavati učenici koji su heterogeni po svojem uspjehu, vještinama i sposobnostima kako bi uspješniji učenici motivirali i poučili manje uspješne učenike. Nastavnica ima ulogu pružiti pomoć učenicima ako se suoče s nepremostivom preprekom ili ako uoči da je njihov rad krenuo u krivom smjeru. U protivnom, ona samo obilazi učenike održavajući disciplinu i promatrajući njihov rad. Nakon što svaka grupa dovrši svoje djelo, odabrani predstavnici grupe iznose rezultate svojega istraživanja čime se ostvaruje frontalna nastava. Vrlo je važno da svi učenici slušaju sve predstavnike i bilježe rezultate drugih grupa. Ponekad sve grupe učenika imaju iste zadatke pa su rezultati vrlo slični, a ponekad se svaka grupa koncentrira na pojedini segment interpretacije rješavajući različite zadatke. Tada su njihovi radovi u potpunosti različiti. Stoga se grupni radovi mogu iskoristiti na način da se u grupama okupe učenici istih ili sličnih interesa te da im se u skladu s njihovim interesima dodijeli zadatak koji će s radošću izvršiti. Stručnjaci govore kako se pojedini nastavnici i učenici užitavaju grupnoga rada dok se s druge strane pojedini nastavnici i učenici posebno vesele ovome načinu učenja. Uspjeh grupnoga rada uvelike ovisi o uspostavljenom odnosu između nastavnika i učenika te o vještini nastavnika u organiziranju i vođenju grupnoga rada, kao i o vještinama učenika u radu i suradnji sa svojim kolegama. Grupni je rad zahtjevan oblik rada pa vjerojatno u tome leži razlog navedene razlike. Neki su učenici u provedenoj anketi naveli kako im se na ovome predmetu osobito sviđaju interpretacije pod čim samo uvjetno mogu zaključiti kako učenici Prve sušačke hrvatske gimnazije dobro prihvaćaju ovakav oblik rada. Ono što s većom sigurnošću mogu tvrditi na temelju rezultata anketa je da učenici vole interpretirati film po izboru u paru. Učenici prema svojoj želji mogu odabrati i donijeti film koji će se projicirati na nastavi, a kasnije imaju obvezu voditi proces interpretacije. Ovim zadatkom učenici su izloženi velikoj odgovornosti i radu jer moraju uložiti mnogo znanja i vještina kako bi dovoljno kvalitetno i zanimljivo svojim kolegama približili pojedino djelo. Unatoč tome, učenici se posebno vesele ovome zadatku iz razloga što im je dopušteno da pokažu svoje interese cijelome razredu, a to je osobito važno za tinejdžere koji su u procesu izgradnje vlastite ličnosti. Naravno, ovaj je zadatak neobavezan, a trud i inicijativnost se, uz rad, posebno nagrađuju. Uz grupni oblik rada i rada u paru, postoji i timski oblik rada koji nije prepoznat u živoj nastavnoj situaciji. Unatoč tome, mogu zaključiti kako se u analiziranoj nastavi Filmske umjetnosti prepoznaje raznovrsnost oblika rada te umjerenost i pravilnost u njihovom odabiru sukladno specifičnostima nastavne situacije.

10.2. Primjena nastavnih metoda

U ostvarivanju očekivanih ishoda nastavne jedinice, uz pravilan izbor i primjenu nastavnih oblika, jednako su važne i nastavne metode. Kada se govori o nastavnim metodama, misli se na planirane postupke, odnosno načine djelovanja u nastavnom procesu. Didaktička literatura razlikuje četiri osnovne grupe nastavnih metoda: verbalne metode (monološka i dijaloška metoda), dokumentacijske metode (audio, vizualna i audiovizualna metoda i rad na tekstu), demonstracijske i operacijske metode (laboratorijsko-eksperimentalna metoda i metoda praktičnih radova). Uporaba i značaj pojedinih nastavnih metoda razlikuje se od predmeta do predmeta pa će u ovome radu nastojati objasniti njihovu ulogu u nastavi Filmske umjetnosti.

Verbalna metoda pronalazi svoje mjesto u svakome nastavnome predmetu jer bez žive komunikacije između subjekata nastave nije moguće zamisliti proces obrazovanja, a niti ostvariti očekivane ishode. Stoga stručnjaci obično na prvo mjesto stavljaju upravo ovu metodu učenja i poučavanja. Verbalna metoda obuhvaća monološku i dijalošku metodu. U nastavi Filmske umjetnosti jednako su važne i zastupljene obje metode što pokazuje i analiza žive nastavne situacije. Dijalog između učenika ili učenika i nastavnika vrlo je važan jer doprinosi dinamičnosti nastavnoga procesa te omogućuje iznošenje raznovrsnih ideja, stajališta, doživljaja i mišljenja što doprinosi bogatstvu nastave te omogućuje kvalitetniji razvoj učenikove, ali i nastavnikove ličnosti. Nije pogrešno kazati kako različitost doprinosi bogatstvu. Dijaloška metoda obuhvaća nekoliko vrsta razgovora: reproduktivni razgovor, heuristički razgovor i akademski razgovor. Nastavnik je dužan procijeniti koju će vrstu razgovora odabrati u određenoj nastavnoj situaciji te tako ostvariti očekivane ishode. Tijekom istraživanja nastavnoga procesa u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci zamijećena je pojava heurističkoga i akademskoga razgovora. Nastavnica je često različitim pitanjima vodila misaonu aktivnost učenika na osnovu čega su učenici dolazili do određenih spoznaja, a takav način razgovora nazivamo heurističkim razgovorom. Akademski razgovor javljao se tijekom grupnoga rada kada su učenici vlastitim snagama, bez tako jasnog rukovođenja nastavnice, dolazili do određenih rješenja. Ova je vrsta razgovora pogodna za srednjoškolski uzrast i problemsku nastavu, a najčešće se javlja u obliku diskusije i polemike te tijekom primjene kooperativnih oblika rada. Akademski je razgovor važno koristiti jer doprinosi ostvarenju samostalnosti i samodisciplini učenika te jača njihovo samopouzdanje i komunikacijske vještine. Monološka je metoda također vrlo važna jer valja

detaljno objasniti, opisati i prokomentirati pojedini segment filmskoga djela kako bi se u punini izreklo zapažanje i mišljenje. Pri korištenju monološke nastavne metode treba biti oprezan jer učestali i dugotrajni monolozi nastavu čine monotonom i dosadnom, a neaktivne sudionike pasivnima te često i odsutnima. Monološkom metodom nastavnica nastoji protumačiti učenicima određeni pojam i njegovu pojavu i time ih poučiti novim znanjima. Učenici često na nastavnčin zahtjev monološkom metodom objašnjavaju, argumentiraju ili opisuju određenu filmsku pojavu čime nastavnica provjerava koliko su dobro razumjeli filmsko djelo i koliko dobro razumiju i primijenjuju teoriju filma. Time ih izlaže usmenom ili pismenom vježbom jezičnoga izražavanja što je pozitivno jer takvim vježbama utječe na razvoj izražajnih sposobnosti učenika.

Specifičnost prirode predmeta Filmske umjetnosti nameće posebni značaj dokumentacijskoj metodi. Nastava Filmske umjetnosti nezamisliva je bez projekcije filmskoga djela u njegovoj cjelovitosti. Dokumentacijskom metodom učenike izlažemo određenoj materiji koja može biti vizualne (tekst, slika, graf i sl.), auditivne (glazbeno djelo, isječak radijske emisije i sl.) ili audiovizualne prirode (film, isječak iz televizijskih emisija i sl.). Između učenika i materije uspostavlja se zatvoreni, intimni odnos koji se nikada ne može u potpunosti opisati riječima i tako podijeliti s ostalim sudionicima nastavnoga procesa. Uz projekciju filma, osnovnoga nastavnoga sadržaja, nastava Filmske umjetnosti pruža brojne mogućnosti primjene dokumentacijske metode. Nastavu je moguće obogatiti brojnim fotografijama glumaca i procesa stvaranja filma, novinskim isječcima koji govore o filmu, glazbenim djelom koji čini sastavnu cjelinu djela i sl. Raznovrsnost u izboru nastavnih sredstava pridonosi kvaliteti nastave pa treba iskoristiti mogućnosti koje pojedini nastavni sadržaj omogućuje. Istraživanjem nastavne prakse potvrđena je raznovrsnost u izboru nastavnih sredstava jer se nastavnica pored audiovizualne filmske građe koristila i različitim podacima o filmovima koji su objavljeni na internetu kako bi učenike uvela u interpretaciju djela i pomogla im da saberu svoje doživljaje i mišljenja te da ih slobodno izreku.

Pored dokumentacijske jednako je važna, a možda i važnija demonstracijska metoda. Intrapersonalna komunikacija zamjenjuje se metodom razgovora i demonstracijskom metodom interpersonalnom komunikacijom. Demonstracijskom metodom omogućuje se raščlanjivanje i analiza pojedinih sastavnica cjelovite filmske pojave. Filmska umjetnost srednjoškolskoga

programa filmsko djelo promatra cjelovito, no za potpuno razumijevanje djela i njegove vrijednosti potrebno je razmotriti pojedine elemente filma, njihovu pojavu, suodnose i ulogu u cjelokupnom djelu. Demonstracijska metoda omogućuje interpretaciju umjetničkoga djela u čemu se ogleda njezina važnost u Filmskoj umjetnosti. Stoga je demonstracijska metoda nužna u istraživačkoj raspravi kako bi učenici razumijeli filmsko djelo, njegovu vrijednost te vlastite doživljaje. Među brojnim primjerima demonstracijske metode mogu se navesti: definiranje fabule, karakterizacija složenoga filmskoga junaka, karakteristike određenoga društva koje su uvjetovane vremenskim i prostornim odrednicama i sl. Upravo su se ovi primjeri, kao i brojni drugi, svojom pojavom jasno očitavali u analiziranoj nastavi Filmske umjetnosti. Ovisno o kompleksnosti filmskoga djela, ponekad su učenici grupnim radom dolazili do spoznaje o ulozi i povezanosti pojedinih filmskih elemenata, a ponekad je nastavnica monološkom metodom otkrivala slojeve interpretacije djela kako bi učenicima olakšala rad i razumijevanje.

Razumijevanje filmske teorije i slobodnije izražavanje učenika ponajviše se postiže operacijskim metodama, a one obuhvaćaju laboratorijsko-eksperimentalne metode i metode praktičnih radova. Laboratorijsko-eksperimentalnim metodama zajedničko je rukovanje različitim objektima radi utvrđivanja pojedinih znanstvenih spoznaja kao što su to: struktura, sastav, pojava različitih procesa i stanja i sl. U Filmskoj umjetnosti laboratorijsko-eksperimentalne metode nisu česte niti imaju široke mogućnosti primjene. Kao primjer laboratorijsko-eksperimentalne metode ističe se mogućnost snimanja video-kamerom, a uvjet ostvarenja te mogućnosti je posjedovanje video-kamere. Ova je mogućnost od velikoga značaja jer učenici koji su izloženi avanturi snimanja primjenjuju teorijsko znanje i tako lakše savladavaju filmsku teoriju (posebice pojam kuta i rakursa). Nažalost, ova se mogućnost ne ostvaruje u analiziranoj nastavnoj praksi. Metode praktičnih radova također se oslanjaju na primjenu znanja, vještina i sposobnosti, ali ne u doticaju sa stvarnim objektima, već pri kreiranju vlastitih radova. Ove metode pružaju učenicima veći stupanj slobode jer u svoje radove mogu na različite načine uključiti svoje ideje, razmišljanja te cjelokupno znanje iz ovoga umjetničkoga područja, ali i iz drugih područja znanosti i života. Nastava Filmske umjetnosti omogućuje učenicima kreiranje vlastitih filmskih uradaka, eseja, kritika, interpretacija te brojnih drugih ostvarenja. Istraživanjem je utvrđeno kako učenici Prve sušačke hrvatske gimnazije imaju mogućnost pisanja eseja, rješavanja duljih istraživačkih zadataka te okušati se u vođenju interpretacije odabranoga filmskoga ostvarenja. Ovaj izbor pokazuje različitost i konkretnu primjenu metode praktičnih radova. Nastavnica i

učenici veliku pažnju pridaju upravo realizaciji ove metode jer se učenički radovi obično ocjenjuju s obzirom da daju jasnu sliku o stečenom znanju, sposobnostima i vještinama. Operacijske metode općenito iziskuju od učenika složeniju primjenu usvojenih znanja, vještina i sposobnosti pri stvaranju vlastitoga djela ili pri rukovanju određenim objektima i donošenju zaključaka. Zbog toga ove metode donose velike koristi u poučavanju i učenju. Osim što su korisne, učenici rado pristupaju zadacima ove vrste jer se na ovaj način znanje ponajviše povezuje sa stvarnošću i svakodnevnim životom te učenici pronalaze svrhu učenja. „Primjenjivost je ključ zadobivanja pozornosti i poticanja motivacije učenika. Povezivanje sadržaja sa stvarnim životom nužno je za uspješno učenje“⁴⁵

Uspjeh učenika uvelike ovisi o njihovoj motivaciji, a učenike, osim primjenjivosti nastavnoga sadržaja, motivira i privlači dinamičnost i nepredvidljivost nastavnoga procesa kao i raznovrsnost u načinima rada, izboru sredstava i sl. Osim što nastava ovih karakteristika motivira učenike, ona donosi i velike koristi u odgojno-obrazovnom procesu. Zbog toga je važno postići raznovrsnu i ravnomjernu uporabu svih nastavnih oblika i metoda rada kako bi se postigla didaktička ravnoteža. Svi se nastavni oblici i metode rada međusobno razlikuju, a njihovom primjenom razvijaju se različite sposobnosti i vještine. Odgojno-obrazovnim procesom nastoji se oblikovati svestranu ličnost koja će imati razvijene različite sposobnosti i vještine te će znati procijeniti koje su životne okolnosti povoljne za primjenu istih. Zbog toga kvaliteta obrazovanja uvelike ovisi o raznovrsnosti, kako nastavnih sadržaja, tako i načina na koji se oni poučavaju i uče.

11. Učeničko razumijevanje filmskoga umjetničkoga djela

Razumijevanje filmskoga djela predstavlja uvjet umjetničkom doživljaju i osnovnoj spoznaji koju filmsko djelo donosi svojim gledateljima. Ono je polazište svake interpretacije i temelj u ostvarivanju očekivanih ishoda. Stoga je važno da nastavnik ovome segmentu pridaje veliku pozornost kako bi nastavu učinio što uspješnijom. Stručnjaci ističu kako je razumijevanje filma

⁴⁵ Feinstein, Sheryl, *Tajne tinejdžerskog mozga*, Naklada Kosinj, Zagreb, 2005., 148.str.

vrlo složen čin koji obuhvaća: razumijevanje sadržaja (događaja, fabule, sižea), razumijevanje ideje (tendencije i etičke osnove) te razumijevanje specifičnih izražajnih sredstava filma.⁴⁶ Razumijevanje sadržaja osnovna je razina razumijevanja te se odnosi na povezivanje kadrova i sekvenci po sjećanju, identificiranje i prepoznavanje veza između mjesta i vremena radnje, likova, predmeta i pojedinih događaja. Uz razumijevanje sadržaja, važno je prepoznati različita filmska izražajna sredstva te njihovu ulogu i povezanost u filmskome djelu. Prava kombinacija izražajnih sredstava omogućuje iznijansirano prikazivanje glavnih ideja donoseći ljepotu filma i jedinstveni umjetnički doživljaj. Filmski sadržaj, jednako kao i filmska izražajna sredstva, pomažu u izgradnji poruka i ideja koje određeno filmsko djelo donosi. Na osnovu razumijevanja onoga što film eksplicitno donosi, gledatelj dopire do idejne nadgradnje djela. Time se postiže aktivno gledanje filma i uspostavlja se komunikacija između djela i gledatelja. Osnovne teze o životu i etičke vrijednosti bivaju prepoznate. Potpuno razumijevanje filma donosi gledatelju radost, ali i brojne nove spoznaje o životu te ga potiče na razmišljanje o različitim vrijednostima.

Razumijeti film nije lako ostvariv zadatak pa brojni gledatelji prilikom gledanja filma ne razumiju sve tri filmske komponente, no posebno je zanimljivo što istovremeno ne zamjećuju manjkavost u svome razumijevanju. Razlog tome je iluzija razumijevanja filma. Istraživanja koja su sadržana u djelima brojnih stručnjaka⁴⁷ pokazuju kako i najmlađi gledatelji tvrde kako razumiju filmsko djelo koje su prethodno gledali iako ne mogu objasniti elementarne elemente filma. Oni, sukladno svojim intelektualnim mogućnostima, svoju radoznalost zadovoljavaju prepoznavanjem prikazanih objekata i likova te veza među istima. Odrasli gledatelji imaju sve intelektualne mogućnosti koje su potrebne za potpuno razumijevanje filma, no unatoč tome, njihovo razumijevanje često je parcijalno iako toga nisu niti svjesni. Prepoznavanje objekata, događaja i elementarnih odnosa među likovima te usmjerenost fabule dovoljna je osnova koja donosi gledateljima iluziju razumijevanja filmskoga sadržaja. Razumijevanje filmskih izražajnih sredstava i same ideje ostaju neostvarene komponente, a gledatelji često konstruiraju vlastite zaključke koji mogu biti nepotpuni, ali i potpuno pogrešni. Time nije ostvaren željeni utjecaj

⁴⁶ U radu sam prihvatila podjelu Miroslava Vrabeca iz djela „Filmska umjetnost i škola“ (1966: 13,14.str.), a sličnu podjelu donosi i djelo „Uvođenje u umjetnost filma i televizije“ Miroslava Vrabeca i Stjepka Težaka (1977.)

⁴⁷ Istraživanja donose odgovore djece različite dobi koja pokazuju razumijevanje i interes prema filmskim djelima, a sadržani su u djelima: Težak, Stjepko, *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.,41.-52. str.; Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, 1967., 96.-101. str.

filmskoga djela, a gledatelj nije obogaćen blagodatima filmske spoznaje i umjetničkoga doživljaja. U tome se ogleda važnost organiziranoga filmskoga poučavanja koje gledateljima pruža mogućnost stjecanja znanja i iskustva koja bi im omogućila da, uz razumijevanje osnovnih sadržajnih elemenata filmskoga djela, steknu znanje i razumijevanje filmskih izražajnih sredstava, a na osnovu toga postižu razumijevanje filmske nadgradnje, odnosno filmske ideje, tendencije i etičke poruke na koje određeno filmsko djelo upućuje.

Poučavanje Filmske umjetnosti mora biti usklađeno s mogućnostima učenika. Stoga valja navesti osnovne podatke o razvojnim mogućnostima učenika koje omogućuju razumijevanje filmskoga djela. Djeca od svoje sedme i osme pa do desete godine prepoznaju prikazana lica, predmete, objekte i događaje, no ne mogu pojmiti odnose među njima, fabularni tijek, uzročno-posljedične veze, elemente filmskoga mjesta i vremena, a niti filmsku cjelinu i njene sastavnice. Unatoč brojnim nemogućnostima, djeca ove dobi pokazuju interes za film i televiziju uživajući u pokretnim slikama i prepoznavanju prikazanoga. Treba iskoristiti njihov interes i razvijati njihove sposobnosti na način da ih se izloži kratkim i jednostavnim filmovima kako bi zadržali pažnju tijekom cjelokupne projekcije. Djeca između desete i dvanaeste godine razvijaju sposobnost povezivanja pojedinih filmskih cjelina i odnosa među filmskim elementima, no brojne veze i značenja ne mogu otkriti pa vlastitim asocijacijama kreiraju poveznice koje ne moraju biti točne, no zadovoljavaju njihove interese i potrebe. Valja napomenuti kako se intenzivno počinju zanimati za filmsku tehniku i sam proces snimanja filmova što se može iskoristiti u poučavanju filma. Od svoje dvaneste do petnaeste godine djeca mogu u potpunosti razumijeti filmski jezik. Imaju sposobnost sintetiziranja filmskih elemenata, razumiju logičku povezanost radnje i cjelokupnu fabulu, ali nemaju sposobnost aktivnoga gledanja filma pod čim razumijevamo poniranje u filmsku suštinu otkrivajući ideju djela. Oni samo naslućuju da djelo nešto kazuje, ali kako ne mogu doprijeti do ideje, oni je sami konstruiraju u skladu s vlastitim znanjem i iskustvima. Nakon svoje petnaeste godine mladi imaju sve intelektualne mogućnosti za razumijevanje filmskoga djela što uključuje i sposobnost aktivnoga gledanja. No, to ne znači da ne nailaze na brojne poteškoće i da im nije potrebno vodstvo stručnjaka pri razumijevanju filmskoga umjetničkoga djela. Već sam ranije navela kako umjetnički filmovi nailaze na slab odaziv publike nuštrb komercijalnih filmova prema čemu mogu zaključiti kako ta ista publika ne razumije umjetničke filmove i njihovu vrijednost. U suprotnom, umjetnički filmovi ne bi bili zanemareni i neisplativi. Uzrok nerazumijevanju kod odraslih gledatelja leži u siromašnom

filmskom iskustvu, općoj kulturi i znanju o filmskoj umjetnosti, a upravo je svrha Filmske umjetnosti donijeti promjene na tom području. Naravno ne valja generalizirati, već valja imati na umu kako je svaki učenik pojedinac koji se svojom općom kulturom, filmskim znanjem i filmskim iskustvom razlikuje od drugoga pojedinca. Razlike mogu biti zaista velike. Različitost s jedne strane obogaćuje, no s druge strane vrlo je teško pomiriti dvije krajnosti, a ta je uloga u ovome slučaju na nastavniku. Nastavnik ima obvezu razvijati znanje, sposobnosti i vještine svakoga pojedinca, a oni su međusobno, prema navedenim karakteristikama, vrlo različiti što znači da mora pomno odabirati nastavni sadržaj, metode i oblike rada te na osnovu toga stvoriti kombinaciju koja će svakome pojedincu omogućiti razvoj. Nastavnik samo u početnim satovima ima ulogu poučavatelja jer valja poučiti učenike zakonitostima filmske umjetnosti i komunikacijskoga odnosa između gledatelja i filma. Na nastavnim satovima projiciranja i interpretacije odabranoga filmskoga djela nastavnik bi trebao imati ulogu facilitatora, nastavnika koji usmjerava učenike u procesu učenja i spoznavanja, ali ne daje gotova znanja, već potiče učenike na istraživanje i razmišljanje. Taj je način poučavanja zamijećen u živoj nastavnoj situaciji koju sam imala prilike pratiti i analizirati. Nastavnica usmjerava učenike na način da prije projekcije filma donosi učenicima zadatke, odnosno smjernice koje pokazuju na koje elemente filmskoga djela valja obratiti posebnu pozornost. Smjernice omogućuju učenicima da pri gledanju filma posebno zapažaju i razmišljaju o pojedinim elementima čiju važnost možda samostalno ne bi prepoznali, a možda bi ih i u potpunosti zanemarili. Zanimljivo je kako učenici, gledajući isto filmsko djelo, obraćaju pozornost na različite segmente te tako različito poimaju i razumiju sadržaj filma. Velike razlike u razumijevanju nastoje se spriječiti danim smjernicama kako bi proces interpretacije bio što uspješniji. Tijekom interpretacije nastavnica omogućuje učenicima da, istražujući predjele filmskoga djela, dolaze do vlastitih zaključaka. Važno je da pritom postavljaju pitanja problemskog, perspektivnog, uopćenog ili alternativnog karaktera. Takva pitanja potiču učenike na rješavanje postavljenog problema, otvaraju različite perspektive, iziskuju obrazloženje i razradu odabranog odgovora ili postavljaju određenu dilemu koju valja riješiti. Važno je da postavljeni zadaci iziskuju pojačanu aktivnost i trud učenika kako bi pri rješavanju usvojili mnoga usputna znanja i razvijali svoje intelektualne mogućnosti. Nastavnica se najčešće odlučuje za grupni oblik rada čime nastoji iskoristiti bogatstvo različitosti u znanju, sposobnostima, vještinama i iskustvu učenika, ali i olakšati učenicima rješavanje postavljenog problema i usvajanje novih spoznaja. Nastavnica sastavlja grupe pazeći da određenu grupu čine

učenici različitih profila uspješnosti, sposobnosti i vještina kako bi učenici mogli učiti jedni od drugih. Svaki će učenik dati doprinos u onom području prema kojem pokazuje najviše interesa i ima najviše znanja, a svoje će znanje nesebično dijeliti s drugima na način da ih pouči nečim novom. Suradnički oblici rada djeluju poticajno jer potiču interes učenika za radom i učenjem. Pri svakoj sljedećoj interpretaciji filmskoga djela razumijevanje i analiziranje filmskoga djela bit će kvalitetnije i bogatije čime će učenici graditi vlastitu filmsku kulturu i iskustvo.

U savladavanju svake vještine i razvoju sposobnosti, kao i pri usvajanju novoga znanja, važno je uložiti mnogo truda i strpljivo vježbati. To je vrlo dobro istaknuo njemački filozof i psiholog Richard Müller-Freienfels “Kao što se bez vježbe i pripreme ne može popeti na Mont-blanc, tako se ni bez pripreme i ozbiljna napora ne mogu osvojiti najviši vrhovi umjetnosti”.⁴⁸ Svaki napor u razumijevanju umjetničkoga djela razvija senzibilitet za umjetnošću, sposobnosti i vještine te donosi nova znanja, a s vremenom će napor postati samo užitek susreta s umjetničkom kreacijom.

12. Utjecaj filma na učenike

Adolescenti se sukladno svojem razvoju polako počinju zanimati za svijet u kojem žive. Aktualne teme različitih područja čovjekova života (politika, gospodarstvo, kultura, etika i sl.) odjednom ih počinju zanimati, a na osnovu aktualnih dilema pokušavaju konstruirati vlastito mišljenje. Adolescenti teže izgradnji vlastite ličnosti, odnosno identiteta, kako bi pronašli svoje mjesto u svijetu u kojem žive. Na izgradnju učenikove ličnosti utječe njegova obitelj i prijatelji, škola kao odgojno-obrazovna institucija, ali i brojni vanjski utjecaji među kojima se posebno ističe film s obzirom na veliki interes i vrijeme koje mladi posvećuju ovome mediju.

Film utječe na gledatelja svojom cjelokupnošću. No, posebno je važno promotriti na koji način izražene ideje, mišljenja i stavovi mogu utjecati na adolescente. Oni mnogo lakše prihvaćaju izražene vrijednosti od odraslih s obzirom da njihov sustav vrijednosti još uvijek nije u potpunosti izgrađen, a niti je dovoljno čvrst. Potrebno je napomenuti kako ne utječe određeno

⁴⁸ Vrabec, Miroslav, *Film i odgoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., 152.str.

filmsko djelo u jednakoj mjeri na sve pojedince. Snaga utjecaja uvelike ovisi u kojoj mjeri filmsko djelo odgovara osobinama gledatelja, njegovoj životnoj situaciji te o doživljenim emocijama tijekom projekcije filma. Uživljavanjem i poistovjećivanjem s junakom djela, gledatelj doživljava novo iskustvo koje može utjecati na njegovo ponašanje i mišljenje. Pritom valja razlikovati izravne i neizravne utjecaje. Izravni utjecaj djela očituje se neposredno nakon završetka projekcije u ponašanju gledatelja koje je potaknuto određenim filmskim segmentom. Obično traje kratko te se javlja kod djece i adolescenata koji pokušavaju oponašati ponašanje lika s kojim su se tijekom projekcije poistovjetili. Neizravni utjecaj oblikuje se nakon što se doživljaji stižaju te je obično dužega ili vječnoga trajanja. Riječ je o oblikovanju novih životnih nazora. Izražene se idejne vrijednosti prožimaju s postojećim, nadopunjujući ili mjenjajući postojeća razmišljanja, i tako sudjeluju u izgradnji cjelokupne ličnosti gledatelja što potom utječe na njegovo ponašanje i djelovanje. To pokazuje kako je važnost neizravnih utjecaja neizmerno velika te tome svaki nastavnik Filmske umjetnosti mora pristupiti ozbiljno i odgovorno. No, ne valja se zavaravati kako će na učenika samo jedno djelo ostaviti promjene u njegovoj osobnosti jer ti utjecaji obično nisu toliko snažni. Samo uzastopno gledanje više filmova koji propagiraju iste ili slične ideje, a te ideje korespondiraju s drugim utjecajima kojima je učenik izložen u svojem životu, mogu utjecati na njegov sustav vrijednosti. Ti utjecaji mogu biti pozitivni, a time i poželjni ili negativni i nepoželjni. Djela s pozitivnim učincima donose istinu o životu čovjeka, bila ona slatka ili surova te potiču gledatelja na humano djelovanje koje će pridonijeti stvaranju boljega svijeta. Na temelju pozitivnih utjecaja, učenici uče o svijetu u kojem žive i razmišljaju o svojoj ulozi u njemu. Negativni utjecaji odnose se na svaki oblik iskrivljavanja životne istine što je uobičajno za bezvrijedne, a zabavne filmove prema kojima mladi pokazuju veliki interes. Prikazivanjem lagodnoga i idealnoga života te materijalnih užitaka kao najvećih životnih vrijednosti može utjecati na stvaranje pogrešnih očekivanja što će gledatelja prije ili kasnije razočarati. Političkom i svjetonazornom manipulacijom također se iskrivljava životna istina od strane vladajućih struktura s ciljem stvaranja društva koje je vjerno postojećem režimu. Mnoga popularna filmska djela potiču na nehumana djela među kojima ističem psihičko i fizičko zlostavljanje i kriminalna djela. Ovi su utjecaji pogubni jer utječu na formiranje ličnosti koja nema zdrav odnos niti prema sebi, niti prema drugima što može donijeti velike probleme. Mnogi se didaktičari slažu kako film, kao i brojni drugi novi mediji, uzrokuju otuđenost pojedinca od svoje zajednice što također ubrajamo u negativne utjecaje. Ljudi svoje slobodno vrijeme sve više

ispunjavaju gledanjem filmova i televizije, igranjem igrica, pretraživanjem interneta te druženjem preko društvenih mreža. Čovjek se sve više okreće od drugih i povlači se u samoga sebe što je oprečno njegovoj prirodi prema kojoj je čovjek društveno biće.

Ranije sam navela i objasnila kako filmsko djelo uvelike utječe na obrazovanje učenika, proširujući njegovo znanje o životu, društvenim znanostima, jezicima i umjetnostima, a sada utvrđujem kako filmska djela implicitno odgajaju svakoga čovjeka pa tako i adolescenta, ranjivo mlado biće koje još nema izgrađena čvrsta životna uporišta. Ovu misao nastavnik Filmske umjetnosti uvijek mora imati na pameti kako bi nevidljivom rukom usmjeravao učenike prema pravim životnim vrijednostima te tako sudjelovao u njihovom odgoju. Stoga, nastavnik mora pronaći načine kako istaknuti i primijeniti pozitivne utjecaje u nastavnom procesu, a istovremeno upozoriti učenike na izloženost negativnim utjecajima. Možda je najbolje skromno iznijeti svoje argumentirano i oprimjereno mišljenje i nadati se da će ga učenici prihvatiti. Svaki nastavnik u očima učenika mora biti moralna vertikala te osoba koja će svojim riječima i djelima biti uzor i oslonac učenicima.

Odgojnost je, uz obrazovanje, osnovna zadaća prosvjetnoga rada te stoga ne smije biti zanemarena komponenta u nastavnome procesu. Profesorica Žunac je u razgovoru posebno istaknula kako u svojem radu veliku važnost daje upravo odgojnoj komponenti nastojeći da učenici spoznaju važnost najvećih životnih vrijednosti koje su izražene u filmskim djelima te da razmisle koje mjesto zauzimaju u njihovim životima. U konačnici je najbitnije da je svaki učenik prvenstveno čovjek.

13. Razvoj intelektualnih mogućnosti pri recepciji filmskih umjetničkih djela

Filmska umjetnost, kao predmet srednjoškolskoga odgojno-obrazovnoga programa, donosi učeniku brojne koristi za njegov cjelokupni razvoj ličnosti. Već sam istaknula i pomno analizirala kako uživanje u umjetnosti filma proširuje obrazovne spoznaje učenika, ali i odgaja njegov duh na način da ga suočava sa životnom istinom i potiče na humano djelovanje. No, osim što pruža obrazovne i odgojne dobrobiti, ontički odnos učenika i filmskoga djela potiče razvoj intelektualnih i emocionalnih mogućnosti učenika.

Recepcija filmskoga djela bez intelektualnih aktivnosti je nemoguća, a čestim gledanjem umjetničkih djela te se sposobnosti sve više razvijaju što donosi brojne koristi i na drugim poljima učeničkoga života. Promatranje, koje se razlikuje od gledanja, predstavlja prvu stepenicu u recepciji filmskoga djela. Promatranjem se opredjeljujemo za elemente filma koje smatramo važnima, a zanemarujemo ono nevažno. S obzirom da svi elementi filmskoga djela imaju svoju svrhu, njihova je važnost jednaka i neupitna čime film predstavlja izvrsnu mogućnost razvoja vještine promatranja. Ta je vještina iznimno korisna u svakodnevnom životu čovjeka jer onaj koji želi biti uspješan ne može ići kroz život zatvorenih očiju, već mora nastojati pomno promatrati svijet i društvo u kojem živi. Kako bi gledatelj bio uspješan u promatranju, treba se koncentrirati, odnosno usmjeriti svoju pažnju samo na filmsko djelo. Iako pokretna slika plijeni pažnju gledatelja, ponekad je gledanje filmskoga djela, zbog nedostatka koncentracije, zamorna aktivnost što može predstavljati problem mlađim i neiskusnim gledateljima. Koncentracija je neophodna u postizanju dobrog školskoga uspjeha, a učenici prema svojoj prirodi vrlo teško zadržavaju pažnju pa je razvijanje koncentracije učenika jedan od važnih nastavnih zadataka. Promatranjem bogatimo vizualno pamćenje novim iskustvima pod čime se razumijeva zadržavanje utisaka u svijesti i memoriji. Bogato vizualno pamćenje omogućuje učenicima da na temelju različitih upamćenih iskustava dublje spoznaju umjetničko djelo, ali i zbilju svijeta u kojem žive. Pamćenje pojave različitih elemenata i načina na koji su prikazani omogućuje razumijevanje filmskoga sadržaja, filmskoga jezika te idejne nadgradnje, odnosno razumijevanje cjelokupnosti filmskoga djela. S obzirom da sam osobitosti razumijevanja ranije razmatrala, neću se ponavljati, već valja samo istaknuti razumijevanje kao važnu intelektualnu mogućnost koja se razvija pri gledanju filmova. Učenici na osnovu upamćenih i shvaćenih umjetničkih iskustava

imaju potrebu maštati te pritom osjećaju radost. Razvoj mašte kao intelektualne sposobnosti vrlo je važna jer osim što učenicima donosi radost, ona ih potiče da planiraju i razmišljaju o budućnosti. Mašta znatno motivira svakoga čovjeka na stvaralaštvo, a to svakako valja iskoristiti u nastavi. Učenici imaju malo prostora za maštanje prilikom gledanja filma, ali zato mogu maštati prije i nakon projekcije filma. Nastavnici mogu poticati učeničku maštu različitim zadacima, a kao primjer mogu navesti: nastavljanje filmske radnje ondje gdje je ona stala ili pretpostavljanje filmskoga sadržaja i tematike na osnovu naslova ili prikazanih fotografija. Anticipiranje je intelektualna mogućnost na razmeđu razumijevanja i maštanja, a odnosi se na postavljanje hipoteze, odnosno pretpostavljanje budućih događaja na osnovu prikazanih informacija. Ova je sposobnost od velikoga značaja za svakodnevni život pojedinca jer mu omogućuje planiranje i pretpostavljanje vlastite budućnosti. Pri donošenju važnih životnih odluka valja dobro promisliti i analizirati postojeću situaciju jer neke se odluke više ne mogu povući.

Aktiviranje intelektualnih sposobnosti i vještina prilikom gledanja filma uvelike ovisi o intenzitetu probuđenih emocija. Snažne emocije motiviraju i aktiviraju čovjeka te ga čine efikasnijim u svakoj aktivnosti. Stoga i svaki gledatelj prilikom uživanja u sadržaj filmskoga djela i proživljavanja različitih emocija ima priliku razviti sve one intelektualne mogućnosti koje su navedene i opisane. No, ako emotivno proživljavanje i interes izostane, intelektualne sposobnosti se vrlo teško aktiviraju. Ideje filma moguće je otkriti samo ako postoji suodnos intelektualnih i emocionalnih aktivnosti. Razvoj intelektualnih mogućnosti omogućuje učenicima uspjeh tijekom školovanja, ali i u budućem poslu te podiže kvalitetu života. Stoga razvijanje intelektualnih potencijala učenika mora biti zadatak svih nastavnih predmeta, odnosno cjelokupnoga obrazovanja.

Zaključak

Problematiku Filmske umjetnosti, kao izbornoga nastavnoga predmeta u okviru gimnazijskoga programa, ovim sam radom iscrpno i široko predstavila čime čitatelj može steći uvid u sve njezine zakonitosti i mogućnosti metodičke primjene. Prikazani model obuhvaća planiranje i organizaciju nastavnoga procesa te različite mogućnosti primjene. Suodnos bogatoga teorijskoga prikaza različitih sastavnica, ali i čimbenika koji utječu na nastavni proces i rezultata praćenja nastavne prakse daje uvjerljiv prikaz ove tematike. Smatram da ne valja dati sažeti prikaz ključnih sadržaja, već odgovoriti na osnovna pitanja koja su sadržana u uvodu ovoga rada te su prema mojem mišljenju ključna za uvrštavanje i održavanje Filmske umjetnosti kao izbornoga predmeta srednjoškolskoga programa.

Potrebno je jasno poznavati kvalitete predmeta Filmske umjetnosti prema kojima zaslužno postoji kao obvezni ili izborni predmet u obrazovnim programima. Stoga se postavlja pitanje: „Koje kvalitete krasi izborni predmet Filmsku umjetnost te na koji način ovaj predmet može utjecati na razvoj učenika i formiranje njegove ličnosti?“ Jednako tako, važno je ispitati interes učenika i društvene zajednice prema sadržajima Filmske umjetnosti jer ako interes izostane, usvajanje novih znanja, sposobnosti i vještina učenika neće se ostvariti u svojoj punini.

Danas živimo u svijetu medija, u vrijeme kada posjedovanje određene informacije može biti od velike važnosti. Medijski svijet posebno privlači mlade jer im omogućuje komunikaciju i zabavu te donosi najnovija dostignuća svijeta znanosti i tehnologije. Film je dio medijskoga svijeta koji jednako privlači djecu, mlade i odrasle. Televizijski programi i kino repertoari svakodnevno stavljaju gledatelja pred izbor filmskih sadržaja. Većina gledatelja u filmskim sadržajima traži nova iskustva, zabavu i opuštanje od svakodnevnih briga pa se prema tome odlučuju za komercijalne filmove koji ih duhovno ne obogaćuju, već ih, pored uzastopnog gledanja filmova iste vrste i tematike, osiromašuju i zaglupljuju. Komercijalni filmovi, za razliku od vrijednih umjetničkih filmova, ne prikazuju životnu istinu, već je iskrivljuju čineći je lagodnom i boljom od realnosti. S obzirom da su najgledaniji filmovi upravo komercijalni filmovi loše kvalitete, nameće se zaključak kako je filmski ukus društva vrlo loš. Zbog čega je tome tako? Razlog leži u slaboj ili nikakvoj filmskoj naobrazbi društva. Za razumijevanje umjetnički vrijednih filmova potrebno je imati temeljno filmsko obrazovanje koje je dan-danas slabo zastupljeno u

obrazovnim programima. Umjetnički filmovi omogućuju razvoj pojedinca u više aspekata. Vrijedni filmovi pružaju nova životna i obrazovna znanja (osobito na području društvenih znanosti), omogućuju razvoj mnogih intelektualnih sposobnosti i vještina, pružaju jedinstveni umjetnički doživljaj i razvijaju senzibilitet za umjetnost te napose imaju odgojnu funkciju. Raznovrsnost i vrijednost ovih kvaliteta te veliki interes učenika prema filmu i filmskom stvaranju uvelike opravdavaju postojanje Filmske umjetnosti kao izbornoga predmeta. Osnovni je cilj predmeta Filmske umjetnosti razvijanje filmske kulture učenika koja omogućuje: umjetnički doživljaj, otkrivanje idejnih i umjetničkih vrijednosti filma, kritičnost u izboru i interpretaciji filma te vrednovanje filma. Stjecanjem filmske kulture, učenici će se postupno okrenuti umjetničkim filmovima na osnovu kojih će crpiti različite dobrobiti i razvijati vlastitu osobnost. Omogućavanjem filmske naobrazbe brojnim generacijama učenika poboljšat će se filmski ukus društva te će filmska ponuda sadržavati kvalitetnije filmske sadržaje što će u konačnici doprinijeti razvoju društva.

Uz ovaj glavni cilj Filmske umjetnosti, utvrđuju se i brojne druge kvalitete ovoga predmeta. Priroda nastavnoga sadržaja Filmske umjetnosti omogućuje stvaranje međupredmetnih veza, odnosno interdisciplinarnost, čime se pojedini sadržaji sagledavaju iz različitih aspekata što pridonosi dubljem razumijevanju biti određenoga sadržaja. Izvedba opisanoga modela Filmske umjetnosti omogućuje primjenu kooperativnih oblika rada čime se razvijaju prijekopotrebne sposobnosti učenika, a to su: komunikativnost, uvažavanje tuđega mišljenja, ali i zastupanje vlastitoga mišljenja, odgovornost za svoj i tuđi rad i brojne druge. Bogati program Filmske umjetnosti sadržava različite filmske ostvaraje s obzirom na: produkciju, vrijeme nastanka filma i filmsko vrijeme, vrste filmova i dr. Time učenici šire svoje spoznaje o igranome filmu te stječu znanja o razvoju filma kao medija i umjetnosti. No, osim toga stječu mnoge spoznaje o svojoj i tuđim kulturama, o suvremenom svijetu i prošlosti čime razvijaju toleranciju i poštivanje prema svojim, ali i tuđim vrijednostima.

Na kraju mogu samo zaključiti kako je izborni predmet Filmska umjetnost, s obzirom na kvalitete koje pruža, nužno, važno i vrijedno dobro kojim obogaćujemo izborni segment obrazovnoga programa, doprinosimo razvoju društvene zajednice i mladih te poštujemo i razvijamo interes mladih prema filmu.

Sažetak

Filmska kultura omogućuje gledatelju umjetnički doživljaj filmskoga djela, razumijevanje temeljnih filmskih ideja i prave umjetničke vrijednosti filma te vrednovanje filmskoga djela. Film je vrlo kompleksan pojam te ga je s obzirom na bogatu žanrovsku podjelu i različitim ulogama koje obnaša vrlo teško jednoznačno definirati.

Ovaj rad donosi analizu Filmske umjetnosti, izbornoga predmeta u okviru gimnazijskoga programa, čiji je osnovni cilj postizanje filmske kulture učenika. Praćenjem i analizom nastave Filmske umjetnosti utvrđeno je kako predmet interesa predstavljaju umjetnički igrani filmovi. Prije planiranja i organizacije nastavnoga procesa Filmske umjetnosti valja utvrditi obilježja osnovnih čimbenika nastave, a to su: učenici, nastavnik, nastavne okolnosti i nastavni sadržaj jer oni uvelike uvjetuju nastavni proces. Potom valja postaviti osnovni cilj i očekivane ishode koje valja ostvariti nastavnim procesom na način da se jednaka pažnja posveti afektivnoj, kognitivnoj i psihomotornoj domeni. Nastava Filmske umjetnosti omogućuje primjenu različitih kooperativnih oblika rada što je u skladu sa suvremenim didaktičkim zahtjevima. Film je vrlo kompleksna umjetnost koja daje bogati pogled na svijet u kojem živimo pa se javlja mogućnost korelacije s drugim školskim predmetima i umjetnostima što svakako valja iskoristiti jer je interdisciplinarnost važna kvaliteta koju valja ostvariti u suvremenoj nastavi.

Interdisciplinarnost može učenicima uvelike olakšati razumijevanje filmskoga djela što predstavlja važan zadatak ovoga predmeta. Uživanje u umjetničkim filmskim ostvarajima pozitivna je aktivnost koja utječe na formiranje ličnosti svakoga učenika. Stoga Filmska umjetnost, kao izborni predmet gimnazijskoga programa, učeniku pruža obrazovne i odgojne spoznaje, ali i razvija različite intelektualne mogućnosti.

Ključne riječi:

Filmska umjetnost, film, igrani film, filmska kultura, filmska recepcija, filmska interpretacija

Prijevod naslova rada i ključnih riječi na strani jezik:

The optional subject about films in high school

films, film, feature film, movie culture, film reception, film interpretation

Popis literature:

Literatura:

1. Bognar, L., Matijević, M., Didaktika, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
2. Feinstein, Sheryl, Tajne tinejdžerskog mozga, Naklada Kosinj, Zagreb, 2005.
3. Črnja, Zvane, Filmska umjetnost, Školska knjiga, Zagreb, 1962.
4. Lavrnja, Ilija, Poglavlja iz didaktike, Pedagoški fakultet Rijeka, Rijeka, 1998.
5. Meyer, Hilbert, Didaktika razredne kvake, Educa, Zagreb, 2002.
6. Micić, S., Babac, M., Težak, S., Vrabc, M., Osnovi filmske kulture, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1980.
7. Mikić, Krešimir, Film u nastavi medijske kulture, Educa, Zagreb, 2001.
8. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa RH, Zagreb, 2011.
9. Nastavni plan i program za osnovnu školu, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2006.
10. Peterlić, Ante, Osnove teorije filma, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
11. Petrić, Vladimir, Uvođenje u film, Umetnička akademija u Beogradu, Beograd, 1968.
12. Poljak, Vladimir, Didaktika, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
13. Rosandić, Dragutin, Metodika književnoga odgoja, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
14. Težak, Stjepko, Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
15. Težak, Stjepko, Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
16. Uvanović, Željko, Književnost i film, Matica Hrvatska Ogranak Osijek, Osijek, 2008.
17. Visinko, Karol, Čitanje- poučavanje i učenje, Školska knjiga, Zagreb, 2014.
18. Vrabc, M., Težak, S., Uvođenje u umjetnost filma i televizije, Radnički univerzitet Radivoj Ćirpanov, Novi Sad, 1977.
19. Vrabc, Miroslav, Film i odgoj, Školska knjiga, Zagreb, 1967.
20. Vrabc, Miroslav, Filmska umjetnost i škola, Nastavna biblioteka, Sarajevo, 1966.

Mrežni izvori:

1. Art kino Croatia: <https://www.art-kino.org/hr/> (pregledano: 15.9.2016.)
2. FILMOVI.hr :<http://www.filmovi.hr/> (pregledano: 26.11.2016.)
3. Filmski leksikon: <http://film.lzmk.hr/> (pregledano: 25.11.2016.)
4. Filozofski fakultet Osijek: <http://www.ffos.unios.hr/> (pregledano: 20.9.2016.)
5. Filozofski fakultet u Splitu: <http://www.ffst.unist.hr/> (pregledano: 20.9.2016.)
6. Filozofski fakultet u Rijeci: <http://www.ffri.uniri.hr/hr/> (pregledano: 20.9.2016.)
7. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: <http://www.ffzg.unizg.hr/> (pregledano: 20.9.2016.)
8. Froom, interdisciplinarna filmska radionica za djecu i mlade: <http://www.froom.eu/> (pregledano: 15.9.2016.)
9. Hrvatski filmski savez: <http://www.hfs.hr/> (pregledano: 25.11.2016.)
10. IMDb: <http://www.imdb.com/> (pregledano: 25.11.2016.)
11. Kino Tuškanac: <http://kinotuskanac.hr/> (pregledano: 15.9.2016.)
12. Mikić, Krešimir: Medijska pismenost, mediji kao prijenosnici humanih poruka, idaja, vrijednosti, <http://kresimirmikic.com/medijska-pismenost-mediji-kao-prijenosnici-humanih-poruka-ideja-vrijednosti/>(pregledano: 1.12.2016.)
13. Nastavni plan i program gimnazijskog programa za Hrvatski jezik
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf (25.9.2016.)
14. Sedmi kontinent: <http://www.sedmikontinent.org/> (pregledano: 15.9.2016.)
15. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet:
<http://www.unipu.hr/index.php?id=189> (pregledano: 20.9.2016.)
16. Sveučilište u Zadru: <http://www.unizd.hr/> (pregledano: 20.9.2016.)
17. VANIMA, Filmsko- kreativni studio <http://www.vanima.hr/> (pregledano: 15.9.2016.)
18. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Zagreb, 2008.
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11934> (pregledano 10.11.2016.)

Prilog 1: Anonimna anketa

Anketa je u potpunosti anonimna i sastavni je dio diplomskog rada na temu „Izborni predmet *Filmska umjetnost u gimnaziji*” studentice Mateje Kosić.

Razred: ___ Spol: M Ž Opći uspjeh: _____ Uspjeh iz predmeta Hrvatski jezik: _____

I. Zaokruži jedan ponuđeni broj na ljestivici od 1 do 5 koji najbolje opisuje tvoje (ne)slaganje s postavljenom tvrdnjom. Brojevi imaju sljedeće značenje: 1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se slažem, 3- niti se slažem niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem.

1. Nastavu izbornog predmeta *Filmske umjetnosti* smatram

poučnom	1 2 3 4 5
zanimljivom	1 2 3 4 5
korisnom	1 2 3 4 5
poticajnom	1 2 3 4 5
zabavnom	1 2 3 4 5

2. Na nastavi izbornog predmeta *Filmske umjetnosti* naučio/la sam:

kritički analizirati filmski sadržaj	1 2 3 4 5
uočavati pojedine sastavnice filmskoga sadržaja	1 2 3 4 5
osnovne odrednice povijesti filma	1 2 3 4 5
osnovne odrednice filmske teorije	1 2 3 4 5
najznačajnija filmska djela i stvaraocce	1 2 3 4 5
prepoznavati umjetničku vrijednost filma	1 2 3 4 5
pisati i analizirati filmske kritike	1 2 3 4 5

II. Odgovori na postavljena pitanja u obliku natuknica.

1. Koji ti se prikazani i interpretirani film najviše svidio? Zašto?

2. Koji ti se prikazani i interpretirani film najmanje svidio? Zašto?

3. Što ti se posebno sviđa na ovome predmetu?

4. Što predlažeš kao dopunu ili izmjenu u ovome predmetu?

Prilog 2: Rezultati provedene ankete

Ovaj rad sadrži analizu provedene ankete kako bi čitatelji imali uvid u rezultate, odnosno u učeničke odgovore. Analizom ankete stječe se opći dojam o (ne)zadovoljstvu učenika predmetom Filmske umjetnosti što je važna komponenta u analizi odgojno-obrazovnoga procesa. Anketa je provedena anonimno te se sastojala od dviju grupa pitanja. Prvu grupu pitanja činila su dva zadatka zatvorenoga tipa, a drugu grupu četiri zadatka otvorenoga tipa. U nastavku su prikazani rezultati i kratka obrazloženja najprije za prvu grupu pitanja, a potom za drugu.

- I. Učenik/ica je imao/la zadatak zaokružiti jedan ponuđeni broj na ljestivici od 1 do 5 koji najbolje opisuje njegovo/njezino (ne)slaganje s postavljenom tvrdnjom. Brojevi imaju sljedeće značenje: 1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se slažem, 3- niti se slažem niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem.

Nastavu izbornoga predmeta <i>Filmske umjetnosti</i> smatram:	1	2	3	4	5
poučnom	0%	9%	36%	18%	36%
zanimljivom	0%	0%	55%	0%	45%
korisnom	0%	0%	55%	0%	45%
poticajnom	0%	0%	45%	18%	36%
zabavnom	0%	9%	36%	9%	45%

Na nastavi izbornoga predmeta <i>Filmske umjetnosti</i> naučio/la sam:	1	2	3	4	5
kritički analizirati filmski sadržaj	0%	0%	18%	55%	27%
uočavati pojedine sastavnice filmskoga sadržaja	0%	0%	27%	36%	36%
osnovne odrednice povijesti filma	0%	9%	64%	0%	27%
osnovne odrednice filmske teorije	0%	27%	27%	18%	27%
najznačajnija filmska djela i stvaraocce	0%	27%	27%	18%	27%
prepoznavati umjetničku vrijednost filma	0%	9%	18%	55%	18%
pisati i analizirati filmske kritike	9%	9%	36%	18%	27%

Za prvu skupinu zadataka koja obuhvaća dva zadatka donosim rezultate izražene u postocima. Prikazani rezultati prve tablice pokazuju kako učenici pozitivno gledaju na Filmsku umjetnost s obzirom da se najveći broj učenika opredijelio za brojku tri (neutralna vrijednost) i pet (najviša pozitivna vrijednost). Druga tablica pokazuje kako su u procjeni kvalitete usvojenih znanja i vještina učenici zadržali neutralni stav s obzirom da je najveći broj učenika zaokružio brojku tri, a potom brojku četiri kojom su jasno izrazili mišljenje da su uglavnom usvojili navedene obrazovne vrijednosti.

II. Učenik/ica je imao/la zadatak odgovoriti na postavljena pitanja u obliku natuknica.

1.Koji ti se prikazani i interpretirani film najviše svidio? Zašto?

Učenički odgovori:

- Najviše mi se svidio film „Kolja“ jer je film lijep, ima lijepu priču i nije depresivan.
- „Fokus“- zato jer je super, glumi Will Smith.
- „Fokus“- zato što nas uči o životnim prijevarama.
- „Fokus“- zbog toga što je vrlo zanimljiv i interesantan te pun novih tehnologija i napetosti.
- „Buntovnik bez razloga“, zato što je napet i ima najzanimljiviju radnju.
- Najviše mi se svidio film „Fokus“ s Willom Smithom u glavnoj ulozi zato što je drama s elementima romantike.
- „Fokus“ jer je zanimljiv, moderan i lako razumljiv tinejdžerima.
- „Fokus“ jer je zanimljiv, neočekivan i moderniji od ostalih.
- „Troubles with Harry“ jer je zanimljiv.
- „Tko pjeva zlo ne misli“ jer je komičan, zanimljiv i jedan od najznačajnijih hrvatskih filmova.
- „Fokus“ jer je film bio zanimljiv, moderan i napet.

2. Koji ti se prikazani i interpretirani film najmanje svidio? Zašto?

Učenički odgovori:

- „3096 dana“ mi se najmanje svidio jer je deprimirajuć, „ubija u pojam“ i jer ga nije gušt gledati.
- „Metastaze“- zato jer je vulgaran
- „Metastaze“- zbog psovki i nekulture likova, film je odabrao moj kolega (malo je blesav)
- Svi filmovi su mi bili zanimljivi zbog toga što imamo ih iz različitih razdoblja te tako učimo o ponašanju iz starijih dana te o drugim kulturama.
- „Kolja“, zato što je jako tužan, ima puno scena na kojima plačem.
- Film „3096 dana“- istinita priča o Nataschi Kampusch- zato što me film poprilično uznemirio.
- „Amarcord“ jer je bio težak za pratiti, nerazumljiv i zato što je zastario.
- „Amarcord“- bio je dosadan, teško shvatljiv i nezanimljiv.
- „Smrt u Veneciji“- nije imao dinamičnu radnju, trebalo je previše koncentracije za pratiti ovaj film u petom mjesecu.
- „Smrt u Veneciji“ jer je jednoličan, nezanimljivo prikazan i jer ima loše ozvučenje.
- „Smrt u Veneciji“ jer je ozvučenje bilo loše pa zbog toga nisam najbolje shvatila film.

3. Što ti se posebno sviđa na ovome predmetu?

Učenički odgovori:

- činjenica da gledamo filmove.
- gledanje filmova, druženje, interpretacije (ali zabavne, ne ozbiljne)
- pristupačnost i smirenost profesorice
- gledanje filmova najviše i opuštenost na satu
- raznolikost filmova, profesorica
- Sviđa mi se to što je jedna vrsta opuštenije nastave i više se koristi grupni rad.
- što možemo sami odabrati i donijeti filmove

- što povremeno možemo donijeti film po svojem izboru
- gledanje veoma zanimljivih filmova
- kada sami donosimo filmove po izboru i interpretiramo ih
- To što nije uobičajen predmet. Učimo stvari kojima smo okruženi.

4. Što predlažeš kao dopunu ili izmjenu u ovome predmetu?

Učenički odgovori:

- da učenici češće izabiru filmove koje će gledati
- više modernijih filmova i više slobodnoga izbora filma
- dinamičnije filmove
- zanimljivije filmove
- gledati zanimljivije i poznatije filmove
- Kao dopunu bih želio više modernijih i suvremenijih filmova.
- više modernijih filmova, tj. filmova za nas
- meni je sve super
- Ništa, sve je kako treba.
- Nemam nekih prijedloga.
- Ništa, sve je super, samo treba biti manje provjera za ocjenu.

Drugom grupom pitanja, koja se sastojala od pitanja otvorenoga tipa, tražio se veći angažman ispitanika na način da nije bilo dovoljno samo zaokružiti ponuđeni odgovor, već razmisliti, ponuditi vlastiti odgovor u obliku natuknice ili rečenice i argumentirati ga. Analizom je utvrđeno kako su učenici jako dobro argumentirali svoje odgovore koji se međusobno razlikuju. No, s druge strane moguće je povući određene zaključke kao što je veliki interes mladih prema filmu, ali prema novijim filmovima koji svojim bogatim zapletima uzbuđuju gledatelja. Ti rezultati samo potvrđuju tvrdnje koje su iskazane u literaturi.